

22

MATIJA MALEŠIČ
ŽIVA VODA

Moj bene Lodi!

Ne verjames, kako prijetna
mi je zavest, da imam Tebe,
ki si fant od fare.

Parizor, o Božiču 1928.

Marija Galenič

My love to you!

No reason for your
not to be here
and I am sure
you will be here

Yours & affectionately
Mrs. S.

Paris France

Mohorjeva knjižnica 22

Matija Malešič

Živa voda

Povest

1928

Založila Družba sv. Mohorja

Natisnila Mohorjeva tiskarna v Celju, r. z. z o. z.
(Fran Milavec, Celje)

Živa voda

Povest

Spisal

Matija Malešič

526

D. 1947/472

2014/14676

Prvo poglavje.

Oče je imel tri sinove. Ko je hudo obolel in spoznal, da ne ozdravi, če ne pije žive vode, jim je rekel, naj je gredo po svetu iskat. Kdor jo najde in je prinese, tisti je njegov najljubši in bo njegov naslednik. Sinovi so se odpravili po svetu iskat žive vode...

»Oho!« uteče ob mislih na pravljico glasno mlinarju Trdanu. Naglo in prestrašeno se ozre po postaji, ko da se boji, da je kdo slišal vzklik in ugenil njegove misli. Ali so nerodni ljudje, ki malo govorijo, pa veliko mislijo! Ko opazi, da ga res vpraševaje gleda skozi okno železničar in stara ženica s klopi, stopi naglo h konjema na cesti in jima z nogo zgrne razmetano deteljo na kupček. »Kaj mi le pade v glavo?« misli tiho in ko da hoče sam sebe pokarati radi nepremišljenega vzklika. »Ali kaj!« Misel gloje po glavi in je ne more odpoditi. »Če pa je primera taka, da bi jo z rokami zgrabil. Tako se začenjajo pravljice, tako jih je začenjala mati, tako jih začenja pripovedovati vnukom, ko mu zajezdijo obe kolena in gledajo vanj z odprtimi usti in na stežaj odprtimi očmi, ko da se boje, da kako besedo preslišijo. Le zato mi je prišla na misel, ker sem jo v nedeljo vnukom pripovedoval.«

Odpne konjema komata in se čudi, kako da je na to pozabil, ko jima je vrgel detelje in jima snel brzdi iz gobcev.

Misel o očetu, ki je poslal svoje tri sinove po svetu iskat žive vode, pa mu ne da in ne da miru. »Le zato, ker si pravil pravljico v nedeljo vnukom? E, Trdane, zakaj pa prav to pravljico pripoveduješ vnučkom in ne katere druge? Dosti jih znaš! Pa pripoveduješ prav to in to prvo, kadar pridejo na obisk Metini otroci; vselej, kadar prosijo za pravljico, jo pripoveduješ Metinim in Micikinim in Rezikinim malčkom, prva je vselej ta o očetu s tremi sinovi in z živo vodo.«

»Eh, kaj!« In zopet spregovori glasno mlinar Trdan. Pa se naglo domisli, da lahko škili kje izza okna železničar nanj in se čudi, čemu govori sam s seboj. In zamahne z roko in hoče pregnati misel na tisto pravljico. Pa je ne prežene. Pa poskusi drugače in misli veselo: »Eh, kaj! Nisem bolan!«

»Stoj, Trdan!« vrši misel po možganih. »Tri sinove imaš! Po svetu si jih odpravil!«

»Odpravil!« prizna Trdan. Pa se skuša braniti: »Ali bilo je drugače ko v pravljici. Nista hudobna najstarejši in srednji kakor v pravljici. Najstarejši je pobegnil sam, nisem ga odpravil. Ženilo bi se osemnajstletno fantel! Ne boš, dokler ni stari res star in ne onemore! Pa je pobegnilo, mislilo na Ameriko, potikalo se po službah, zašlo k vojakom. Tam ga je izučilo! O, kako vali hlode na žago in naklada skla-

dovnice desk! In je za delo na žagi in v mlinu za tri! In je prvi zjutraj na nogah. In premelje in prežaga noči in ne spi podnevi. Ni hudoben Tone, najstarejši, še na deklino ne misli, da ga bom moral sam ženiti, ker je že zlezal čez trideseto.«

»Po svetu je bil...« ugovarja misel.

»In je v vojašnici pil živo vodo, ki ga je ozdravila! In je fant, da ga ni v devetih farah naokoli takega!« Skoro veselo se brani Trdan.

»Živo vodo je našel Tone? Kaj pa Jože, srednji, tvoj ponos? Ali ni Jože našel studenca z živo vodo?«

»Čez Jožeta pa ni besede!« Ponos gori v Trdanovih očeh. »Gospod je Jože, kaplan, ki ga tam za hribi ljubi vsa fara! In vsa fara blagruje faro, na katero pride za župnika.«

»Živa voda, živa voda,« draži misel. »Kateri je našel studenec z živo vodo? Kateri jo je prinesel domov? Tone, modri, pridni? Jože, gospod, kaplan, župnik na bogati fari? Janko, najmlajši? Premisli, Trdan! Pa je morda le našel studenec z živo vodo najmlajši ko v pravljici? Modrih, pridnih fantov je naokoli vse polno! Koliko hiš je, ki se bahajo, da je izšel iz njih gospod kaplan in gospod župnik ali celo gospod dekan! Ali inženir, kje je blizu naokoli izšel iz kmečke in mlinarske hiše inženir? Inženir, to je Janko, najmlajši.«

Trdan brez potrebe premešča sedež po koleslju in v obilici lepih misli sam ne ve, kako pod milim Bogom bi pretolkel čas do prihoda vlaka. Potegne

uro. »Saj bi moral že sopihati na postajo!« premisli in prisluhne. Tiho je v zelenem poletju. Hipoma se mlinar domisli. Zopet pogleda na uro, presodi čas, pa izvleče iz telovnikovega žepa žolto, trebušasto cigaro z rdečim obročkom čez napet trebušček. Ne odgrizne ji konice. Izvleče nož in ji lepo in previdno odreže konico, ki jo spravi v žep. Gospod, ki je barantal za tiste rimske kamne, ki so vzdani v jez in v mlin, mu jo je podaril že pred letom. Na Božič jo je imel že v ustih, pa se mu je je zdelo škoda. In na Veliko noč je že razmeščal po njenem napetem trebuščku rdeči obroček. Pa je ni prižgal. Sina, inženirja, sprejme z njo.

Namesti rdeči obroček v sredino rejenege trebuščka, spoštljivo jo prižge in korači k železničarju. »Ali ima zamudo?« vpraša nekam prijateljsko in ko da je pozabil na prejšnji njegov začudeni pogled, ko je govoril sam s seboj. In premika, premika in namešča rdeči obroček po napetem trebuščku cigare.

»Ima! Iz postaje pa je že odšel! So ga že najavili!«

Namešča, namešča Trdan rdeči obroček po cigari in se strahoma domisli, kaj če dogori do obročka prej ko prisopiha vlak. In misli, da jo je v obilici misli le prezgodaj prižgal. In ne ve, kaj bi še vprašal železničarja. Železničar le opazi rdeči obroček na cigari in zre nevoščljivo nanj. »Ko da ste prišli po nevesto...« meni in pokaže na cigaro in na ozaljšano konjsko opremo.

»Sin pridel!« izreče skoro malomarno Trdan.

»Gospod?«

»Kaplana mislite?«

»Katerega pa?«

»Ne! Inženir!« Trdan začuti, da mu je šinila vročina v lica. In ko da ga je malo sram. Preveč je poudaril zadnjo besedo.

»Kako? Inženir?«

»Kako? Inženir!« Trdan se skoro otrese na začudenega železničarja. »Ne bere časopisov!« si misli. Vsi časopisi so pisali, da je Janko na Dunaju naredil izpit in postal inženir. In otrese pepel s cigare in se ozre na progo. Na uho mu udarja ropotanje vlaka.

Železničar umolkne, ko da mu je zadnja mlinarjeva beseda zaprla sapo.

Trdan že razločno razbere sopihanje lokomotive, za ovinkom vidi dim iz nje. »Kje pa obstane? Ali čisto na postaji?«

»Prepelje! Zadnji voz obstoji približno tamle!« Železničar pokaže z roko.

Trdan skoro steče v pokazano smer. Ali vlak ga prehiti. Obstati mora, da pregleda po vseh vozovih in oknih in ne zgrehši sina. In v naglici in v razburjenju bi se mu skoro prismodil rdeči obroček na cigari. Čisto je pozabil nanj.

»Vidiš prevzetnost, učeno!« zakipi v njem, ko vidi sina ob oknu v oddelku prvega razreda. In niti z roko niti s klobukom mu ne pomaha v pozdrav. Tudi besede v pozdrav ne zakliče skozi okno. Le

z očmi pozdravi in z glavo komaj vidno pokima. In se obrne do gospodične, ki stoji ob njem.

»Tako!« Jeza vstaja v Trdanu. »Zato sem zmetal toliko denarja zate!« Pogleda na cigaro, opazi, da se je prismodil rdeči obroček in da že vsenaokrog tli. Ne prestopi se z mesta, s silno vnemo skuša pogasiti tleči obroček in ga namestiti na napetem trebuščku.

Sin skoči z voza. »Pozdravljeni, oče!« zakliče, pa ne pristopi k njemu. »Prtljago moram dobiti!« reče, ko da se hoče opravičiti. In izroči železničarju listek. Pa tudi sedaj ne pristopi k očetu. Pod okno tiste gospodične stopi in govori z njo in z osivelim gospodom, ki stoji ob njej.

Trdan potegne rdeči obroček s cigare, ga zmečka, vrže ob tla in ga pohodi. »Prav mi je, bedaku!« bruhne glasno iz njega. Obrne se in hoče h konjema.

Zategel žvižg, vlak odhaja.

»Kar odpelje naj se z njo!« mu hipoma jezno vzkipi v glavi. In sunkoma se obrne.

Tista gospodična maha z belim robcem, sivi gospod maha z belo čepico, Janko maha z robcem in klobukom.

»Pa bi se rajši kar odpeljal z njo, če ti je slovo tako težko!« reče pikro. Ali sin ga ne sliši. Vse dokler vidi beli robec na odhajajočem vlakcu, maha z robcem in klobukom, maha, maha, ko da razen belega robca na vlakcu ni zanj pod milim Bogom ničesar drugega.

na svetu. In še ko ne vidi več belega robca in je krenil vlak za ovinek, maha, maha.

»Mahaj, mahaj, ves dan in vso noč mahaj! In naprti si svojo ropotijo na rame in jo tovari do doma, če se misliš ponižati in misliš priti pogledat domov.« Trdih in odločnih korakov hiti Trdan h konjema.

Ko da se je hipoma streznil, povezne Janko klobuk na glavo in sune robec v žep. Ozre se za očetom in vidi in se zave, kaj je napravil. Steče za njim in mu moli obe roki naproti. »Pozdravljeni, oče! Pozdravljeni! Ne zamerite mi! Prav z Dunaja sem se vozil z njo in njenim očetom. Posloviti sem se moral! Kaj mi ne stisnete roke v pozdrav?«

»Čemu? Trda in žuljava je moja roka. Ni mehka in bela ko roka tiste deklina.« Trdan poudari zadnjo besedo in ne seže sinu v roko.

Rdečica silí Janku v lica. »Res mi ne podaste roke?«

»Čemu? Prej sem hotel, z obema rokama bi ti jo stisnil, pa se nisi zmenil za to ...«

Sta že trčila Trdana! Ves rdeč je mladi inženir v obraz. Ne premisli, upornost mu zagori v očeh, obrne se do železničarja in ga vpraša, kdaj pride prvi vlak na postajo. Vseeno, s katere strani privozi in kam vozi! Odpelje se kamorkoli!

»Trdan je, ves Trdanov!« začuti oče. In premišlja, kako bi ogladil svoje besede in mu znosil prtljago na voz, pa ne bi vkljub temu klonil pred sinom. »Če

ne misliš domov, čemu sem prišel z vozom in čakam že dobro uro?«

»Mislil sem, drugače Vam ne bi brzojavil in ne bi izstopil! Če ste pa taki...«

»Le počasi, gospod inženir! Komur je nališpana tuja deklina več ko rodni oče...«

»Prosim, pomagajte mi prenesti pletenico s proge na peron!« prosi Janko železničarja.

Železničar rad pomore.

Trdan vidi, da misli sin resno in trmasto. »Le čemu sem mučil konja in čakal?« vztraja v svoji trmi.

Sin ne odgovori. Z železničarjem neseta pletenico na peron.

»Zdaj pa resno besedo! Ali misliš domov ali ne misliš?« in jima zastavi pot.

»Rekel sem! Ne mislim!«

»Prav!« Jezno in trmasto hiti stari h konjema, pobere z rokami raztreseno deteljo izpod njiju, jo jezno vrže na koleselj in zapenja konjema komata. »Zdaj imaš, oče! Tako se vrača iz sveta najmlajši, najmilejši, tisti, ki je v pravljici našel studenec žive vode in jo prinesel očetu...« Vse vre v starem, sune priročnega konja, ki odmika gobec in se brani brzde. »Ko si pošiljal denar, si bil dober! Sedaj ne potrebuje več tvojega denarja! Gospod je, inženir je! Pred gosposkim dekletom se te sramuje... To je tisto! Sramuje se te!« Mlinar skoči na voz, zgrabi bič, nategne vajeti. Ali vse v trmo in skelečo užaljenost ga zaboli: »Lepo pogleda žena, ko se vrnem brez njega. In Ka-

tica! In mlinar Kržan in njegova Cilka!« In naglo skoči z voza, ovije vajeti na priročno ročico in miri nemirna konja. Ko ju pomiri, stopi na peron. »Matere, ki te komaj, komaj čaka, ne pozdraviš?« vpraša hladno in osorno.

»Oče!« Sin plane s klopi. Trepetajoč je njegov glas, ves bled je v obraz, nemiren je njegov pogled.

Oče se ne more ubraniti misli, da gre sinu na jok. »Dosti je tvoje trme! Konja sta nemirna! Ne delaj mi sramote vsaj pred ljudmi!« In zgrabi njegovi usnjati torbi in ju nese na voz. In prime za ročaj pletenice in jo potežka. »Ko da je svinec v njej. Ne zmorem je sam. Ali mi ne pomoreš?«

Sin pomore in molče prisede k očetu.

Spočita konja prhneta ko veter po cesti.

In se vozita Trdana. In molčita. Opazi sin rože po konjskih komatih in opremi, opazi šopek na biču. »Katičina ljubezen!« mu sili v srce. Raznežil bi se, da tako uporno ne molči oče ob njem in si mukoma ne prizadeva, da bi mu pomotoma ne utekel pogled na levo na sina. Le na konja zre, vihti bič, ju švrka, pa zadržuje vajeti, da se ne spustita v divji dir. Čisto brez potrebe ju švrka z bičem in ju vznemirja.

Po trgu pozdravljajo znanci molčečega voznika in tihega njegovega sina. Pozdravljanje mehča očetovo trmo. Morda je ne mehča, ali mlinar ve, kaj se spodobi pred ljudmi, ki vedo, odkod se vrača njegov Janko in kak gospod je sedaj njegov sin.

»Mislil sem, da bo najino snidenje drugačno.«
Postrani ošine sina s pogledom in udari po odročnem konju, da se vznemirjen vzpne na zadnje noge.

Sin naglo poseže po vajetih, ker se zboji, da oče ne ukroti razdraženega konja. »Ne bijte ga! Saj ni kriv, da je bilo snidenje tako, kakršnega si tudi jaz nisem zamišljal.«

»Kdo je kriv? Premisli in povej! Ali jaz?« Trdan pogleda od blizu sinu v oči.

Sin čuti, da mora izpiti ta kelih nejevolje za spravo. Iz vasi drdra koleselj. In da se ne zavije oče zopet v trmasti molk, reče: »Ni bilo prav, da Vam nisem takoj segel v roko. Bil sem ko na trnju! Vlak stoji le minuto! Posloviti sem se moral od sopotnikov. Spodobi se! Prav od Dunaja smo se vozili v istem vozu...«

»Prvega razreda! Za žuljavi denar kmečkega očeta...«

Prehudo zasklele očetove besede. Zmeden je mladi inženir in jeclja: »Povabila sta me... Poznamo se... Namena nisem imel Vas prezreti... Le pozabil sem v naglici...«

»Povej po pravici! Sramoval si se me pred tisto gosposko deklinolo!«

»Oče!« Sin krikne in ogorčeno pogleda očetu v oči.

»Mislila je, Bog ve, kako bogatih in imenitnih staršev sin je tale učeni inženir! Pa ti zagleda na postaji kmečko grčo...«

»Oče, ustavite konja!« Sin iztrga vajeti iz očetovih rok in jih sunkoma nategne. Konja obstaneta in se vzpenjata.

»Kaj misliš?« Trdan grabi po vajetih.

»Skočim s koleslja! Do večera že pridem peš domov!«

»Kaj te je tista deklina obsedla?« Zgrabi ga za ramo in ga siloma potisne na sedež. »Naj naju kdo vidi in raztrobi o tem ljudem! Lepe raznese naokoli o Trdanih!«

»Mehko me je pogrelo v srce, ko sem Vas zagledal... Povedal sem jima, da ste moj oče...«

Trdan trdo drži z levico sina za ramo, v desnici stiska vajeti in požene konja v lahen dir. »Kdo je tista deklina?«

Sin čuti, s kakim poudarkom in namenom nazivlje oče sopotnico za deklino. In hoče izbegniti. »Na jug se pelje z očetom, na morje!«

»Kdo je, sem vprašal, ne, kam se pelje. In čemu je toliko mahala z belim robcem v slovo in čemu bi najrajši stekel za vlakom, ga ujel in se odpeljal z njo — to me zanima.«

»Kar se spodobi, se spodobi!«

»Res je to, sinko! Po tej progí in z osebnim vlakom se ponavadi ne vozijo bogataši na morje. Toliko vem.«

»Škoda, da mi niste o tem pisali! Vprašal bi ju...«

»Mene boš za nos vlekel?«

»Oče, ako nimava pametnejših pogovorov in ako mi še zmeraj ne morete pozabiti...« In siloma hoče Janko z voza.

Oče vidi, kako je naplačal sinu njegovo vedenje na postaji. In se mu taja srce. »Če ga ni bilo sram... In če jima je celo povedal, da ga čaka oče... Seveda, kar se spodobi, se spodobi!« misli in pridrži s silo sina na vozu.

To so Trdani! Razžalosti sina, najmlajšega, najljubšega sina, in mu zagreni veselje vrnitve in ga zbada, zbada, ko bi ga najrajši potrepljal po rami in mu priznal svojo slabost: »Najmilejši si mi, Janko! Ne morem reči, da te imam najrajši! Ali veš, to je tako nekam čudnega; kar čuti oče do svojega najmlajšega otroka...«

Čuti sin, da se mora izbruhati oče, prej ko mu reče prijazno besedo. Ve, da nestrpno sili očetu v grlo skrbna beseda, ki ne bo mehka, pa bo očetovska beseda in beseda ljubezni. Pa se noče ukloniti očetovi trmi, noče mu ponuditi prilike za prijazne in skrbne besede.

»Že vem, kdo ti izpraša vest!« Široko se nasmeje oče, ko da je hipoma pozabil na rdeči, poteptani obroček na cigari in ko da se ne jezi več na tisto gosposko deklino. In ko da se je že nazbadal sina. In spusti njegovo ramo. Ve, da mu ne skoči s koleslja.

»Ko da mi je niste že Vi do pičice izprašali in me prisilili obuditi kes in trdni sklep!«

»Pokore ti ne naložim! Naloži ti jo Cilka!« In radovedno in hudomušno zre sinu v oči.

»Cilka?« Janko se zdrzne in si v očividni zadregi zvija svalčico.

»Njej povem! Čisto gotovo ji povem o tisti gosposki deklini in o mahanju z robcem! Pa se pogovorita, kakor vesta in znata.«

»Če ne bo hujšega!« Janko preмага zadrego in je vesel, da je led prebit in je spregovoril oče naga-jivo besedo. Ko išče vžigalice, zatiplje v žepu cigaro. In jo veselo pomoli očetu. »Take še niste kadili, mislim!«

Očetu zaiskre oči. Podolgovata, žoltkasta cigara je prepasana z lepim, širokim, rdečim obročkom. Odpira usta, da nekaj pove sinu. Pa se premisli in naglo zapre usta. Spoštljivo jo vzame v roko in jo ogleduje. »Take še videl nisem, nikar kadil! Kje si jo pa izteknil?«

»Tisti gospod, oče tiste . . . tiste, radi katere sva se gledala dosedaj ko solnce in dež, mi jo je dal na potu. Ne kadi najslabših tisti gospod. Pa je nisem prižgal, shranil sem jo in si mislil: očetu jo dam.«

»No! . . .« Trdan spravi cigaro v žep, položi bič med noge in tleskne z jezikom konjema. »No, kaj sem že hotel reči . . .«

Tudi sin se ne more domisliti, kaj je hotel reči oče. Najrajši bi zavriskal v poletno popoldne. Udobno se namesti na sedežu in puha v vroče solnce kolo-barje dima. Hitita iskra domača konjiča po beli cesti,

ne švrka in ne vznemirja ju gospodarjev bič. Tiho je po polju, ko zamaknjeni so gozdovi v svojo lepoto. Na uho, vajeno dunajskega hrupa, poje tišina prelepo pesem o domovini. Oko jo gleda, mirno in tiho domovino. In pije njen čar. Kakor zakleta kraljična je.

»Kaj sem že hotel reči . . .« Oče napeto brska po spominu in išče, išče zveze s prejšnjimi besedami.

»Da tudi vem, ne povem!« misli z naslado Janko. »Le iščite, oče, vsakdanjo besedo! Ne prikrijete mi, kaj Vam sedaj poje v srcu! Ne zabrišete, čemu so Vam sedaj pošle vsakdanje besede.«

»Že vem!« Ves oveseljen je Trdan, skoro poskoči na sedežu in se obrne nagajivo k sinu. »Ne bil bi rad v tvoji koži, ko se pomenita s Cilko.«

»Naj Vas ne skrbi! Ne nosim zaman Trdanovega imena!«

Oče bi ga najrajši udaril po rami. »Sedaj šele vem, čemu ji nisi ničesar pisal. Lepo se ti zahvali, ko zve, zakaj si molčal!«

»Nisem silil za njo!«

»Čisto nedolžen nisi! Kako pa je bilo, ko si bil v osmi gimnaziji?«

»Studentovske muhe! In tista mlada nepremišljena leta!«

»O starec!«

»Nisem starec, ali pametno mislim.«

»In misli potujejo na jug, na morje.«

Niti hud ni Janko. »Če ji res mislite povedati, ji povejte čimprej. Prej ko zve, prej me pusti pri miru in se ogleda po pripravnem ženinu.«

»Ne bo šlo tako gladko, sinko Janko! Šole je sita, se mi vidi. In vtepla si je v glavo misel, da je biti bolje gospa inženirjeva ko navadna učiteljica na kmetih. Tako sodim.«

»Vse leto ji nisem pisal. Sama sodi o sebi, da je zelo prebrisana in modra. Če je res, ve, kaj je pomenil moj molk.«

»Je prebrisana! In modra! O, kako je modra! Misliš, da se je porodila misel na turbino in električno v njenem starem?«

»Kržan misli na turbino in električno?« Ko da ga je kdo zbedel, dvigne Janka s sedeža. Široko in z živim ognjem v očeh gleda očeta.

»Vse prepočasi misli in preneroden in prestarokopiten in preskop je, pravim, da bi v njegovi glavi vzrastla ta misel. Cilka mu jo je vbila v glavo. Načrte napraviš, delo boš vodil, v mlinu in okoli njega se boš moral sukati tedne in tedne, čisto udomačiš se pri njih. Ni vrag, da se ne prilepiš na nastavljene lima-nice. Tako je presodila, mislim.«

»Pametno in trezno mislite.« Janko je ves nemiren. Prijetni mir in tiha zadovoljnost, ki je pred hipi veseljačila po srcu, je zbežala nekam po beli cesti in se porazgubila po gozdovih.

»Povedal sem ti, da te preveč ne presenetijo. Ko sem se peljal pote, me je Cilka ustavila. Bila je

v obleki, ki jih tudi učiteljice ne nosijo vsakdanje dneve, doma in na počitnicah še celo ne. Ko je prihajala k nam dan na dan spraševat po tebi in tvojih pismih, ni nikdar nosila take obleke. Še ob nedeljah za k maši je ni oblekla.«

»Izognem se ji. Po bližnici jo udarim. Da sem se nasedél na dolgi vožnji in se mi je zahotelo hoje, jim rečete.«

»Rekel si, da ne nosiš zaman Trdanovega imena. Nalašč ne. Rekli bi, da bežiš pred njimi! Le da veš, kako in kaj, sem ti povedal.«

In se vozita Trdana. In molčita. Janko kadi cigareto za cigareto, ves vznemirjen je, včasih skrivaj pogleda očeta. Ko da bi mu rad nekaj povedal in se ne upa. Oče je zatopljen v svoje misli. Težke in napete so misli, ki jih misli, drugače bi mu ne lezli vajeti iz rok. »Če te poprosi Kržan za načrte, ali mu jih obljubiš?«

»Čemu ne?« Stari se zgane in nategne vajeti. »Ali... ali...« Janku zastaja beseda, preveč dima je potegnil iz cigarete in ga duši. »Še rajši bi napravil načrte in izpeljal tako delo doma.«

Sunkoma se ozre oče nanj in ga gleda z očmi, v katerih ni še nikdar sijalo toliko ponosa, veselja in ljubezni. »Saj pravim! Na to mislim in o tem preišlujem že mesece. Sin je inženir, pa naj bi nas prehitel sosed? In bi njemu svetila električna, mi bi pa tavalili s petrolejkami in leščerbami po mlinu in žagi...«

»Oče!« Janko vzplamti. Ne more se premagati, zgrabi očeta za levo pest in mu jo krepko stisne. »Čisto z dna srca ste mi vzeli besede in želje. Kako Vas imam rad! Nisem se Vam upal niti povedati svojih želj in načrtov.«

Jankove besede niso čisto Trdanove. Oče hoče dvigniti bič in ošvrkniti konja, pa se domisli, da sta pridna in tečeta ko da čutita radost, ki kipí v očetu in sinu. Poseže po žoltkasti cigari z rdečim obročkom, pa se domisli, da bi jo izpuhal v zrak, ne da bi živa duša občudovala rdeči obroček. Veselo, skoro preveselo mu raja po glavi: »Janko, najmlajši! Prav govori pravljica! Našel si živo vodo! Ti si jo našel, najmlajši! In jo nosiš s seboj!« Obrača svoj obraz od sina in se boji, da bi sin razbral z njega misli, ki jih misli.

Janko je ves oživel. Ko da se mu je odvalil težak kamen od srca; ko da je komaj, komaj čakal, da pove, kar je bilo leta in leta zakopano na dnu srca; ko da so se mu izpolnile najlepše sanje. Naglo govori, ko da se boji, da se oče premisli, hlastno in z navdušenjem govori, ker hoče izbruhati, kar je pretežko ležalo v srcu, in si ga hoče z naglimi besedami olajšati.

»Laže tisti, ki trdi, da smo revni. Bogati smo, samo znati moramo bogastvo spoznati in ga zgrabiti. Voda je bogastvo! Ali ni škoda vsake kapljice, ki brez koristi steče mimo mlina? Vsaka kapljica mora koristiti razumnemu človeku! Zato jo je Bog dal zemlji in zato je dal človeku razum, da jo izkoristi!

Drugod so že davno spoznali, kako bogastvo skriva voda! Ni manj bogastva v vodi ko v premoğu! Nimamo premoğa — dober je Bog, pa nam je dal vodo!«

»Živa voda, živa voda, živa voda . . .« brni veselo Trdanu po glavi.

»Nimamo plodnih polj, beračija so vse te ilovnate njivice! Dober je Bog, pa nam je dal gozdove. O, kako bogastvo so gozdovi! Ne samo za kurjavo, Bog vari! To je metanje bogastva v ogenj, metanje zlata v blato! Razumno uporabljanje lesa! Goni voda turbine, ni kapljica ne steče mimo brez koristi; gonijo turbine žage in žagice, vse vrste žag in žagic gonijo; rezljajo žage in žagice iz najskrivljenejše breze predmete, ki jih tam za gorami plačujejo z zlatom; gonijo turbine stroje, ki čarajo zlato; gonijo turbine dinamo, ki čara elektriko . . .«

»Preživa voda! — Preživa voda ne ozdravi! Prehuda je! Strup je lahko!« se buđi Trdanu.

»Zasvetila bo pri nas električna luč prej ko pri Kržanu!« To ga veseli, neizmerno veseli. »O, najmlajši, moj Janko!« ga prešinja ponos. »Bojim se, da se vnameš! Sam ogenj te je!« reče in ga smehljaje gleda. »Ali ustavim pred gostilno? Pogasiva ogenj!«

Oče se domisli, da mu je dala žena doma bogato popotnico, da jo pojedsta v trgu. Janko bo gotovo lačen po dolgi vožnji, je menila. V trgu pa ga ni mogel siliti v gostilno.

»Nočem ga gasiti, tudi Vi ga ne smete! Kar sem rekel, je sveta božja resnica!«

Ne brani se Janko kozarca vina. O, še vse v čem drugem bi danes ustregel očetu! Ko mu je iztresel svoje srce! In mu je oče, ki se ga je bal, pritrdil! In si nista bili njiju srci še nikdar tako blizu ko na tej vožnji! Če ima veselje nad tem, da ga razkazuje ljudem in se baha z njim!? Naj! Če mu je srčna radost, da zveni iz tujih ust beseda: gospod inženir! Le radujte se, oče!

Zasedita se Trdana v gostilni. Židane volje je oče. Petkrat, desetkrat izvleče žoltkasto cigaro z rdečim obročkom, že vleče nož, da ji odreže konico, pa se vedno domisli, da pride danes še svečanejši trenutek. Razižrane volje je Janko ob očetovi sreči in zadovoljstvu. Siplje, siplje, ko iz rokava stresa dogodbę z Dunaja.

»Z vriskom bi te pozdravil, tako mi je lahko pri srcu!« prizna očetu, ko hitita konja v zvezdnato noč in dohitita domačo reko. In zavriska. »Njo sem pozdravil, neizmerno silo, ki jo zajezimo, da nam bo služila s slednjo kapljico!«

»Mine te vriskanje, le čakaj!« zaskrbi očeta.

»Ne mine me! Modri ste, oče! Prav je, da sva se ustavila v gostilni in se zasedela! Spijo že pri Kržanovih! Pod oknom zavriskam Cilki, pa si naj domišlja, kar hoče!«

»Ne spijo! Vem, da naju pričakujejo.«

»Modri ste, prav je, da sva bila v gostilni! Poguma in dobre volje sem se napil. Pa da moram pred sto Cilk in pred sto očetov, ki bi bili radi moji

tastje...« Janku zamre beseda na ustih. Oče je pogнал konja v nagel dir, ko da misli previhtrati mimo Kržanovega mlina in žage. Tri luči jima trenutno zasvetijo naproti. Mirno gori luč na žagi, premika se luč na vratih v mlin, nasproti jima hiti luč na cesti.

»Vidiš!« zašepeče v strahu oče.

»Kaj bi...« šepne Janko. Iz njegovega glasu pa ne zveni več tisti pogum in dobra volja, ki je brnela malo prej.

»Dober večer, ljudje božji, dober večer! O, saj sta prava! Kam pa tako drevita?« Kržan miga s petrolejko in skuša ujeti priročnega konja za uzdo.

Trdan mora zadržati konja.

»Kod sta vozarila? Že popoldne smo se vaju nadejali in vaju čakali.«

»Niti skriva ne!« misli Trdan in miri konja.

»Gospod inženir! Predvsem: čestitam! Takega gospoda pa še ni rodila naša dolina! Saj niti ne vem, če smem še reči ti takemu gospodu?«

»Oni, ali nikakor drugače!« Janko krepko stisne Kržanovo desnico.

»Kaj ne zapelješ k mlinu?«

»Nimava se kedaj muditi! Zamudila sva se že preveč!«

»Ta bi bila lepa, da bi se Trdanov Janko prvič kot inženir peljal mimo našega mlina!« Kržan prime priročnega konja za uzdo in ga vleče na pot proti mlinu.

»Sosed Kržan, danes res nimava kedaj! Drugič!«

»Doma naju čakajo! Saj se čudim, da nama niso v strahu, da sva se ponesrečila, že prišli naproti!«

»Do nas pridejo naproti! In pri nas ostanejo!« Kržan ne odneha. Konja že obrača na pot proti mlinu.

»Imej vsaj malo usmiljenja z Jankom. Pot z Dunaja ni pot od tvojega do mojega mlina. Utrujen je in zaspan, da komaj še odpira oči.« Trdan nategne vajeti in ustavi konja.

Kržanu je na obrazu videti, kako mu je hudo. »Ali vsaj kozarec vina in majhen prigrizek za dobrodošlico! Hej, ženske, kje ste?«

Naglo hiti s praga luč po poti.

»Janko!« krikne Cilka. Židano obleko ima. Vsa rdeča je v obraz.

»Gospod Janko! Gospod Janko!« ponavlja Kržanka. In v njenem veselju in čudenju ni nič narejenega.

»Pozdravljena, Cilka! Pozdravljeni, teta Kržanova!« Janko ne stopi z voza, stisne obema desnici. In mu je na obrazu videti, da je res izmučen od dolge vožnje, zdelan in zaspan.

»Prinesi, če imaš kaj prigrizka!« sili Kržan ženo. »Po vino skočim! Popazi, Cilka, da nama ne utečeta soseda.«

Trdan se rahlo dotakne sinovega kolena. Sin razume.

»Niti čestitala ti še nisem, Janko, v tej naglici!«

»Vem, da si vesela! Kaj bi še govorila!«

»Res sem vesela! Ne veš, kako me je vzradostilo, ko sem brala po časopisih.«

Janko čuti rahlo želo. Zazeha. »Preveč so pisali! Tistih čestitk bi ne bilo treba!«

»Zakaj ne? Malo je inženirjev pri nas!«

»Res?« Janko se zasmije.

Cilka čuti, kaj zveni iz njegovega smeha. »Veliko učenja si imel to leto...«

Janko ve, kam meri. In ne odgovori.

»Inženirji se morajo dosti učiti!« razglablja Trdan.

Cilka ni Jankovega molka prav nič vesela in je tudi Trdanove besede ne potolažijo. In da ne stopi Janko z voza, to jo vznemirja. Ne ve, kaj bi še rekla.

Na srečo pride oče z vinom, mati prinese zvrhan krožnik mesa, pečene in ocvrte kuretine in prekajene svinjine, na drugi krožnik je v stolpič naložila potic in maslenega kruha.

In zopet se dotakne Trdanovo koleno sinovega.

Trčijo, prigriznejo, da se ne zamerijo. Trdan sili in sili k odhodu. Janko obljubi, da se prihodnje dni zgласi pri Kržanovih in pogovori z gospodarjem o tisti važni stvari, ki mu krade nočno spanje.

Konja prhneta po cesti.

»Si videl! Ob vsakdanjih dneh tudi po mlinih niso na mizi potice in masleni kruh in kuretina! S celo gostijo so te čakali.«

Janko molči, podpira glavo in zre v mračno reko. Hudo mu je pri spominu na Kržanov obraz, v katerem ni bilo hlimbe; ko da ga vznemirja Kržankina pri-srčnost, ki ni bila narejena; ko da ga boli, ker je ob-

lekla Cilka židano obleko na vsakdanji dan, za njegov prihod.

Trdan ne sili v sina. Razume, kaj šumi po njegovi glavi. Priganja konja, ko da se boji, da ga doma ne sprejmejo prijazni pogledi, ker prideta tako kasno. In nehote in nevede odgrizne žoltkasti cigari, ki jo je vteknil pred Kržanom v usta, konico. Zave se tega šele, ko jo je odgriznil. Naglo jo potegne iz ust, jo spravi v žep in udari po konjih.

Janko se vzdrami, ko mu udari na uho materin vzklik. Potegne si z roko po čelu, skoči z voza, prej ko oče ustavi konja, in steče k materi. Sladka grenkoba se mu nabira v grlu.

Sega v roke in jih stiska, stiska. Postarala se je mati v tem letu; vsa taka ko pred letom je Katica; še vse bolj moški ko pred letom je Tone. In sestra Meta je tu, sestra Micika je tu, sestra Rezika je tu. Z možmi so prišle in po dva najstarejša so pripeljale s seboj. In miza se skoro šibi pod božjimi darovi, kakor se ní šibila po dnevu Jožetove nove maše več. In voda, domača voda šumi svojo pesem čez jez. In oče prižiga žoltkasto cigaro, opasano z rdečim obročkom.

»Umil bi se,« zajeclja Janko med toplimi besedami ljubezni in veselja. Ko da jih je preveč, teh toplih besed ljubezni in veselja in se boji, da ga zaduše. In jim hoče za hipec ubežati in se zbrati.

Mati mu sveti s petrolejko v podstrešno sobico, Katica ga spremlja s svečo, ki jo je pozabila postaviti na mizo v njegovi sobici.

S petrolejkami so ga sprejeli. Petrolejka gori v veži, petrolejka gori v sobi, s petrolejko mu sveti mati po strmih stopnicah, svečo nese za njo Katica.

»Zasveti električna luč po vsem mlinu. Tako zasveti, da bi v najskritejšem kotičku, v najtemnejši noči pobral najdrobnejšo iglico s poda — tako se zahvalim za vse to!« misli Janko. Ko pa stopi v svojo skromno sobico in vidi s snežnobelim prtom pogrnjeno mizo in na njej rože, ko vidi rože na umivalniku in rože ob postelji in rože na oknu, ga premaža. Naglo se obrne k materi in sestri. In čudno, čudno ju pogleda. Ko da hoče planiti k obema, ju objeti in poljubiti.

Premaža se. Naglo zajame v prgišče vode in si jo vrže v oči, ko da hoče nekaj izprati in izbrisati iz njih.

Trdanovi se ne objemajo in se ne poljubujejo. Pogled in mehka beseda včasih razodene, da se imajo radi.

Drugo poglavje.

Čuti Trdanka: Nekam čuden je Janko. Ni več čisto tak, kakršen je bil včasih. Saj se smeje, saj se šali, saj rad govori o vsem, na kar napelje mati besedo. Pa ni njegova beseda tako neprisiljena in zvonka, ko je bila ob drugih počitnicah; drugačna je njegova šala ko včasih, še smeh je drugačen. Vidi Trdanka: Tiščijo glave, Janko pripoveduje, dokazuje, nagovarja očeta in Toneta. Pa je težka moževa glava po teh razgovorih; molči Tone in z jezo vali hlode na žago; poveša glavo Janko in premišlja, premišlja.

Vidi Katica, da ima Janko skrivnosti: Razglednice, pisane z drobno pisavo, mu prinaša pismonoša; pismo, iz katerega je dehtel čuden, prijeten vonj, mu je prinesel včeraj. In Janku je zagorelo v očeh. Ne navadno vesel je bil, zažvižgal si je, pel si je poltiho. Hipoma pa je umolknil in se zazrl nekam v gozdove. Pismo je zaklenil v svoj kovčeg, tudi razglednic ne pokaže nikomur. In ni črhnil včeraj nikomur besedice, odkod veselost, odkod pismo, odkod zamišljenost. Tak ni bil včasih Janko.

Čudijo se nečaki ujcu Janku in ne morejo razumeti: S krikom pridreva Tonček, Jožek in Jankec — županovi, Metini — v mlin. Tonček in Jožek sta

Jankčeva konja. Dolgo šibo vlečeta za seboj, Jankec ima uzdo in bič in ju ustavi pri žagi. Hlod je pripeljal na žago. Povprašuje ujca Toneta, ali mu ga kmalu razžaga. Povprašuje glasno, konjiča sta nemirna in rezgečeta. Pa ne čuje ujec Janko njihovega vrišča. Tam za mlinom stoji in se niti ne ozre nanje. Pa je dober ujec Janko in jih ima rad! O, kaj vse jim je prinesel z daljnega Dunaja! Zakaj se noče danes igrati z njimi? Zakaj se vsaj ne ozre nanje? Kaj jih res ne čuje? Pa hočejo naravnost k njemu. Ne pusti jih stari oče. Tudi stari oče jih ima rad. Čemu jih ne pusti k dobremu ujcu Janku? — Ljubosumna sta Tonček in Micika — trgovčeva, Mickina — na županove bratrance. In pritečeta v mlin in hočeta naravnost k ujcu Janku. Ne pusti ju stari oče. — Gostilničarjevi, Rezikini, vsi trije: Rezika in Katica in Janko prisopihajo v mlin. In nezaupno pogledujejo županove in trgovčeva. Da jim ni ujec Janko že izpraznil svojih žepov in pozabil na nje?! Tudi njih ne pusti stari oče k ujcu Janku. Spogledujejo se otroci. Tako dober je ujec Janko in tako rad jih ima in tako rad se igra z njimi. Zakaj se ne bi smeli igrati z njim?

Ves drugi, ko je bil, je Janko! Boli to Cilko, o, kako jo boli! Kaj se je ne izogiblje nalašč in name-noma? In ga ni in ga ni k njim! Pa kako čuden je bil že ob prihodu! Meri tu okoli domačega mlina, meri, meri, prenaša tisto svojo napravo za merjenje, jo namešča in premešča. In se ne briga za nikogar. Le fantičku, tistemu malemu hlapčičku, ki drugače po-

мага v mlinu in na žagi, od časa do časa pove, kako in kam naj postavi tisto dolgo merilo, polno črnih in rdečih črt in črtic in številčk. In si nekaj zapisuje na papir. Ko da ni pod milim Bogom na svetu nič važnejšega od tistih številčk in tega merjenja. Ko da ne slutí, da je Cilka pri njih in bi rada govorila z njim.

Skrivoma pogleduje Cilka nanj iz mlina. Katica šiva, ob njej sedi in se igra s škarjami. Razgovor jima ne teče. Cilka je ko na trnju. Le s silo kroti svoj nemir. Trdanka mesi pri peči kruh. Zamišljena je v svoje delo in molči.

»Kaj ves božji dan tako vneto meri?« vpraša Cilka in pomigne z očmi na Janka.

Trdanka pove: »Ves božji dan! K jedi ga moramo klicati! Še ponoči tuhta in studira in računa!«

»S tem se ne počine! Ne smeli bi mu pustiti, da se toliko žene po napornih studijah.«

»Reci besedo! Bob ob steno! Niti ne upam se reči ničesar! Pred tistim njegovim zabojem, v katerega zlađa napravo, ki meri z njo, me je skoro strah. Ko da je nekaj skrivnostnega v njem! Sam je tako nekam čuden in zamišljen in tuj, ko odpira zabojček!«

»Čuden je in zamišljen!« pritrđi Katica in pogleda Cilki v oči. »Včasih si je ob počitnicah žvižgal in pel ves ljubi dan. Zdaj premišlja, molči in grbanči čelo. Samo včeraj — o, včeraj si je zopet žvižgal in pel. Pismo je dobil.«

Vztrepetajo Cilki trepalnice. Položi škarje na mizo in se ozre skozi okno, da prikrije Katici, kar ji

je zakipelo v glavi. Ve Cilka, da ji je Katica nevoščljiva, ker je dostudirala. Boli jo, dasi skriva, da so jo vzeli pred leti iz šol. Učiteljici ne zameri nihče, če nosi klobuk in židano obleko, nad mlinarjevo hčerko, ki ni dostudirala, se radi tega ljudje spotikajo.

»Misliš, da je bil radi tistega pisma tako vesel?« vpraša Trdanka, ki ne vidi rdečice na Cilkinih licih.

»Kdaj pa si je še žvižgal in pel te dni?«

»Je bilo že kaj lepega v pismu!« Cilka hoče biti mirna in zbrana.

»Drobna pisava, lepa pisava! Prijeten vonj je širilo pismo...«

Cilka naglo vstane, obrne Katici hrbet in stopi k Trdanki. Cilka ve, da ji je Trdanka edina odkrita in naklonjena prijateljica v Trdanovem mlinu. »Mislite, da bo hud, če ga nagovorim pri merjenju?«

»Kaj vem? Jaz si ga ne upam! Glej, kako tuje in učeno gleda in kako resno se drži.«

»Moram govoriti z njim! Ne smem drugače domov pred očeta. Obljubil je že ob prihodu, da pride k nam, pa ga ni in ni.«

»Kar nagovori ga! Saj je jutri tudi dan! Kaj mora danes vse izmeriti?«

»Cilka! Lepo te prosim! Da mu ne omeniš pisma! Hud bo name in nate!« Katica priteče za Cilko na vežo in ji pošepeče v uho.

Ničesar ne reče Cilka. Plahih in hitrih korakov smukne mimo Trdana. Strah ima pred njim še vse iz

tistih let, ko je bila na učiteljišču in se je Janko rad smukal okoli Kržanovega mlina.

Trdanu se bere z obraza, kaj misli, ker moti Cilka Janka pri delu. Vnučkov in vnukinj, ki jih ima Janko rad, ne pusti k njemu. Sam ga noče motiti. Ali ima ta ... ta iz sosednjega mlina več pravice ko najbližje sorodstvo?

»Ali si priden!« reče nekam negotovo Cilka.

Janko ob zvoku njene besede naglo dvigne glavo in jo presenečen pogleda. »Moram biti!« izpregovori naglo in ko v zadregi.

»Lepe počitnice!«

»Kaj počitnice! Nisem več student! Zame se začinja sedaj delo. Resno delo!«

Cilka ne ve, kaj naj reče na njegove besede.

Janko zvija papir, na katerega si je zapisoval številke. Nič ne zakriva, da mu Cilkin obisk ni ljub.

»Očetu si obljubil, da prideš k nam. Čakamo te, čakamo. Pa te ni in te ni.«

»Saj vidiš!« Janko pokaže na svoj instrument in na hlapčička, ki drži dolgo merilo, ter potrka s svinčnikom na papir. »Nimam kedaj! Toliko dela imam!«

»Včasih si svojo besedo držal!«

»Tudi sedaj je ne prelomim! Ko dovršim naj-nujnejše ...«

»Da bi se ne mogel za uro, dve odtrgati od dela? Kam se tako mudi?«

»Ko je človek ves v delu, nerad prekinja ...«

»Čemu tako vneto meriš? In se ti tako mudi?«

»Pred zimo mora pognati voda turbine!«

»Vi mislite tudi na turbino?«

»Mi? Kaj ne smemo misliti nanjo?«

»Smete! Nihče vam ne brani! Malo čudno se mi le vidi, da se vam naenkrat tako mudi.«

Janko spravi papir in svinčnik v žep in si prižge cigareto. »Ne vem, kaj naj bi bilo na tem čudnega?«

»Si li kaj misliš, zakaj hočejo moj oče govoriti s teboj?«

»Ne vem!«

»Tudi naši mislijo na turbino in elektriko!«

»Živio!« Janko hoče biti po vsej sili iznenaden in navdušen. »Koga naj to bolj veseli ko inženirja?«

Cilko navdušenje malo zmede. Ne ve prav, ali prihaja iz srca ali je prisiljeno. »Tebe mislijo oče prositi za načrte. Ali jih napraviš?« Napeto mu gleda v oči.

Janko izmakne pogledu. »Moj posel je to! Inženir sem!«

»Torej ne odbiješ mojemu očetu prošnje?«

»Ne vem, čemu naj bi mu jo odbil?«

»O, Janko! Vse se lepo izteče! Pridi, pridi čimprej k nam, da se dogovorimo in pogovorimo.«

Janko zadnjih besed ni Bog zna kako vesel. In vpraša: »Kaj se lepo izteče? Kaj sedaj lepo ne teče?«

»Saj sam veš! Najina očeta! V obraz si ne rečeta pikre besede, je pa tako: Če kdo ne melje več pri vas in nosi zrnje v naš mlin — ni prav pri vas; če kdo zapelje hlod na vašo žago, prej pa smo mu mi žagali — ni prav pri nas. Bala sem se, da ne bo prav ni pri

vas ni pri nas, če hkrati vzdiamo turbini. Glej, če napraviš oba načrta ti . . . O, Janko, vesela sem!»

»Kako si skromna! Z malim si zadovoljna!»

»Da veš, koliko sem jih že preslišala doma, ker te ni in ni k nam. O, koliko skrbi ima oče z načrti!»

»Najlažje z načrti! Izpeljava, izpeljava! Načrti, ti so hitro na papirju!»

»Tebi, ki razumeš vse to! Oče ne morejo že leto dni spati radi njih. Mislili so že najeti tujega inženirja. Pa sem jih pregovorila. In smo počakali nate.«

»Pa bi ga najeli! Za tisto vašo turbinico — in za našo, na kakršno misli moj oče, je načrt igrača. V spanju ga narišem! Vse to, na kar mislita očeta, je igrača in polovičarstvo. Škoda denarja, ki ga vržeta za igrači!»

»Ne razumem, kako misliš! Kje naokoli sveti elektrika? Koliko več bodo namleli mlinski kamni? Dvojno, trojno delo opravi žaga.«

»Igrača in polovičarstvo, pravim! Koliko vode bo steklo brez koristi mimo mlina? Pa bi morala vsaka kapljica koristiti! Pripovedujem in razlagam očetu: Ali napravite kaj koristnega in velikega ali pa nič! Polovičarsko delo ni nobeno delo. Pa me noče razumeti.«

»Saj te jaz tudi ne!»

»Ko da bi bilo to vse tako težko doumeti! Naša voda! E, na vsakih sto korakov taka turbinica, kakršno mislita postaviti najina očeta v svojih mlinih. Izračunal sem! Igračkanje bi bilo naši vodi goniti vseh

sto in sto takih turbin. Spregledujeta očeta, tvoj in moj, kolika moč je v naši vodi, da pa ni dovolj vprežena in ne daje vseh koristi, ki jih lahko izsilimo iz nje. Niti v sanjah ne pomislita, do kake moči prisilimo to našo vodo, če razumno in po preizkušeni zglelih določimo sleherni kapljici njeno delo. Zgrabiti, izrabiti to bogastvo do najvišje možnosti — tako bi rad. Očetu tega ne morem dopovedati.«

Cilka posluša Jankovo razlago. »Misliš, da bi Trdanovi in Kržanovi skupno laže prisilili vodo, da bi nobena kapljica ne odtekla brez koristi mimo mlinov?« vpraša tiho.

»Laže! Stroški za uresničitev vsega mojega načrta bi bili na prvi pogled ogromni. Moj oče se jih boji, zato noče ničesar slišati o tem. Zaježitev vse vode — to bi zmogli i vaši i naši, vsak zase. Ali moj načrt gre više! Še vse kaj drugega sem namenil rodnemu kraju.«

»Kaj si mu namenil?«

»Blagostanje! Pomoč po svojih močeh! Dolžan sem mu to! Tako sem zrastel s to vodo, s temi griči, s temi gozdovi, da sem včasih bolan od tega. Da sem pesnik, opeval bi svoj rodni kraj. Da sem slikar, slikal bi ga. Morda bi občudovali moje slike, hvalili moje pesmi — pomagal kraju s tem ne bi. Pa mu hočem pomagati, hočem! Glej te njive! Ne rode, da bi nasitile družine pod slamnatimi strehami. Glej reveže, ki mučijo po slabih cestah sebe in živino in vozijo hlode na železnico. Kupi revež soli, kupi vrečo moke,

kupi ženi krilo, sinčku klobuček, hčerkici čeveljčke. In brez okroglega prikima človek zvečer domov, izmučen sam, izmučena živina. Glej te gozdove! Ti so naše bogastvo. Čemu bi mučili živino in sebe po dolgih cestah na železnico? Ali ne bi z majhnim trdom navozili lesa k nam in ga prodali draže ko na železnici? Ne, niti voziti bi jim ne bilo treba lesa k nam. Na rastilu bi ga nam prodajali. In vožnjo bi jim plačali! In v naši tovarni bi zaslužili tisti, ki nimajo gozdov, ne bornega polja. Ne bi jih gonil glad po svetu. Doma bi našli Ameriko!«

»V tovarni, praviš?« Začudenje se budi v Cilki.

»V tovarni! Čemu pošiljamo naš dragocen les neobdelan in nezrezan med svet? Ko da ga ne znamo ceniti! Da more, jokal bi se po tovarnah tam za mejami, ko uvideva, kaj delajo spretne roke in žage iz njega in kako mu dvigajo ceno. Jokal bi se naš zdravi, lepi in dragoceni les med lesa lačnimi tujci nad našo skromnostjo, nepremišljenostjo, lahkovernostjo in... in neumnostjo!«

»Joj, Janko! Kam misliš! Visoko...« Cilka ne more skriti svojega občudovanja. O, saj mu gori samo navdušenje in živ ogenj v očeh.

»Mislim, mislim, ali ni duše, ni pameti, ki bi me razumela.«

»Razujem te, Janko! In kako razujem!« Cilka skoro vzdihne.

Janka streznijo njene besede, zdijo se mu nekam materinske. Ko da ga je sram, da se je tako zagovoril

in mu je žal, da je pozabil na delo, začne navijati kolesce na instrumentu. Ker Cilka molči, na sebi pa čuti njen občudovalni pogled, se mu zdi, da mora kaj reči. »Kaj mi pomore, tudi če me res razumeš?«

»Očetu povem! Vse jim povem! S tvojimi besedami jim razložim! Pregovorim jih! Verjemi mi, da jih pregovorim!«

»Ne verjamem! Svojemu očetu sem razložil že vse do pičice, pa le maje z ramami in odkimuje z glavo. Preogromno in prenegotovo in v oblake zidano se mu zdi vse to, kar je tako blizu in naravno, da bi z rokami otipal. Pa da bi tvoj oče...«

»Prepusti meni!«

»Prepustim, prepustim! In če pridobiš svojega očeta; če dosežeš, da se zedinita z mojim; če najdeš v vasi ljudi, ki bi tvegali za podjetje...«

»Kaj bo toliko stroškov, da bi jih ne zmogla najina očeta sama?«

»Zmogla bi jih morda že, ali tvegala jih ne bosta! Le povprašaj doma! Stavim, da ti ne odgovori oče nič drugega ko moj meni.«

»Misliš, da nimam doma nobene besede? Boš že videl! Kaj meriš že za svoj veliki načrt?«

»Za kakega drugega bi najrajši sploh ne meril. Krparija so vse te turbine! Polovičarstvo!«

»Ali prineseš k nam že ves svoj veliki načrt?«

»Ne morem ga iztresti iz rokava, dasi mi je v glavnih obrisih že v glavi.«

»Pa dopoveš mojemu očetu, kako in kaj. Kedaj prideš?«

»Kaj vem! Saj vidiš!« Janko potegne papir iz žepa. Nemiren je in očitno kaže Cilki, da ga moti.

»Vidim, veliko dela imaš in skrbi. Ali za uro, dve se odtrgaj! Ali prideš jutri? Vsaj pojutrašnjim?«

»Ne morem reči!«

»Vsaj pred nedeljo!«

»Mogoče!«

»Torej gotovo pred nedeljo!« Cilka mu ponudi roko. Janko jo stisne. Mimogrede ji od blizu pogleda v oči. Žareče upanje gori v njih. Nerodno je Janku. Naglo ji odtegne svojo desnico in se skloni k svojemu instrumentu.

Cilka odhaja s počasnimi koraki.

Janko je vznemirjen in ni sam s seboj zadovoljen. Ne ozre se po Cilki, nemirno premešča trinožno stojalo, nikakor ga ne more namestiti, kakor bi ga rad.

»Si čul levite?«

Janka v nejevolji zbode dražeča očetova beseda. Obregne se na očeta: »Le kaj imate zoper njo? Trezno in razsodno misli.«

»To trdim in sem vedno trdil. Treznejše in razsodnejše morda ko moj sinko Janko.«

»Ne dražite me! Vam pri vsej podrobni razlagi ne morem dopovedati, kje je zaklad pokopan. Njej sem le namignil — in je takoj razumela in mi pritrdila.«

»Že ve, zakaj! Reci ji, da sezidaš na hribu stolp babilonski — razumela te bo in ti pritrdila. Reci ji,

da spremeniš to vodo v tekoče zlato — razumela te bo in ti pritrdila. Reci ji, kar hočeš — vse bo razumela in v vsem ti bo pritrdila!«

»Čemu mi grenite veselje do dela? Prav malo se mi ljubi danes!« Janko odvíja pripravo za merjenje s stojala, ga razloži in zлага v zabojček. »Saj je drugod tudi vod in razsodnejših in podjetnejših ljudi.«

»Kakopa! Že v naši soseščini so. Takoj pri prvem mlinu! Pri Kržanovih! Kaj greš merit vodo h Kržanovim? Obljubil si! Roke sta si podala.«

»Pred nedeljo enkrat stopim doli do Kržanovih.«

Trdana zbode. »Če mi napraviš to sramoto...«

»Kako sramoto? Če pregovori očeta, kakor je obljubila, in uvidi Kržan, ki po Vaših mislih prepočasi misli in je neroden, starokopiten in skop, če uvidi, česar Vi nočete uvideti...«

»Napraviš njemu prej načrt ko za dom?«

»Načrt napravim, kakor sem Vam razložil: za največje izrabljanje in izkoriščanje vse vodne sile. In za uporablanje te sile na način, ki bo koristil vsemu kraju.«

»Glavo stavim, če stari skopuh prikima tvojim načrtom in odpre mošnjček. Kaj pravim, odpre mošnjček! Vrže vse svoje premoženje v vodo in negotovost. Pa saj bi sedem njegovih premoženj požrla izpeljava tvojih negotovih in netrdnih načrtov.«

»Kar bi požrlo podjetje, bi ne bilo izgubljeno. Dokazal sem Vam, kake obresti bi nosilo in koliko

časa bi jih nosilo. In sedem Kržanovih premoženj bi ne požrlo! Da se zedinita vidva . . .«

»Trdan in Kržan? Nikdar!«

»Ne razumem Vaše trme! Da se zedinita, bi dobili veselje in zaupanje drugi. Zložili bi denar, zasvetila bi električna luč po obeh mlinih, po vsej vasi in daleč naokoli, zaropotali bi stroji, zapele žage in žagice . . .«

»Dobro, dobro! Nabrenkal si mi tega že toliko v ušesa . . .«

»Ne prime se Vas. Če ste trdovratni . . .«

»Pojdeš merit h Kržanovim?«

»Pojdem!«

»O, le, le! Kržan je izmetal za tvoje šole toliko denarja, da vsekakor zasluži, da mu izdeláš prvi načrt. Prej ko za dom! Premeteno hčerko ima . . .«

»Oče! Načrt izdelam! Samo enega! Tistega in takega, kakor sem Vam razložil!«

»Dva napraviš! To zahtevam! Šolal te ni drugi ko oče! Enega za našo turbino, ki bo podnevi gnala žago in mlinske kamne in stope, ponoči pa dinamo, ki nam bo dajal električno luč. In tistega svojega, velikega! Ta dva najprvo! Tistega za našo turbino najprvo! Drugega — če hočeš in kadar in kakor hočeš. Tretji, da veš, šele tretji načrt iz tvoje roke pojde v Kržanov mlin.«

»Česa mi ne poveste! Kaj pa, če prej vzamem v roke tale zabojček in stisnem pod pazduho stojalo, takole!« — Janko vzame zabojček v roke in stisne

pod pazduho stojalo — »in grem, kamor me kličejo. Da me vabijo na več strani, veste. Kaj pa potem s prvim in tretjim načrtom?«

»S prvim nič! Tretji, ki pa bo potemtakem prvi, bo kričal: Usedel se je Trdanov inženir vkljub vsej svoji učenosti na nastavljene limanice Kržanove Cilke!«

»Oče!« V Janku kipi. Rdečica mu sili v lica.

»Krik tretjega, pravzaprav prvega načrta doseže gotovo tudi tisto lepo gosposko deklino, ki si ji tako mahal z robcem in klobukom, ko se je peljala na jug. Kaj poreče k zmagi Kržanove Cilke? Kaj misliš?«

Zadnje besede mora Trdan glasno povedati za sinom, ki hiti v mlin.

Pri slednjih očetovih besedah je izginila rdečica iz Jankovih lic, odpiral je usta, srdito s pogledom svaril očeta. Pa ni izrekel besedice, povesel je pogled in se obrnil. In beži pred očetom, ko da mu gori pod nogami.

Zre Trdan za njim. Ni jeze v njegovih očeh, skoro tiho zadovoljstvo sije iz njih. »Je, živa voda, je! Pribnesel jo je s seboj! Ali — zdrav je Trdan! Bolnik, ki hlasta po slehernem sredstvu, da ga reši smrti, mora piti živo vodo. Pije jo, zadnji up! Pa da je strup, bi jo pil! Preživa voda! Preživa voda je strup! Je strup!« misli mlinar, vtakne roke v hlačne žepe in korači k Tonetu na žago.

Obkrožijo Janka nečaki v veži. Kaj je ujčku, dobremu ujčku Janku, da nima zanje darov? In se noče niti igrati danes z njimi?

Tudi stara mati tega ne more razložiti vnučkom. Teta Katica pa danes niti noče odgovarjati na njihova vprašanja. »Da mu ni omenila tistega pisma!« jo skrbi.

»Zakaj si ji povedala?« Materi je žal Cilke.

»Saj mi je že žal.«

»Z očetom sta tudi trčila.«

»Svoje muhe ima Janko.«

»Tak ni bil prej nikdar! Kaj ni nekaj tujega v njem? Glej, še dečice ni pobožal.«

»Pismo . . . tisto pismo . . .« ugiba Katica.

Mirno je v sobici nad njima. Nad pismom, nad tistim pismom, sloni Janko. Vrata je zaklenil za seboj.

Potem pa zatavajo po podstrešni sobici hitri in nemirni koraki.

Bučno šumi voda, zamolklo ropočejo kolesa, trdo udarjajo stope, žrnajo mlinski kamni, rezko hrešči žaga. Vse v hrušču in trušču razločita Trdanka in Katica Jankove korake. In čutita, da so nemirni.

In se spogledujeta. In ne razumeta Janka.

Tretje poglavje.

Ne morem dopovedati in razložiti,« toži Janku Cilka vsa potrta. »Če bi stopil k nam in mu pojasnil s tistimi besedami in s tistim ognjem, ko si meni . . .«

»Čemu? Saj sem si mislil, da boš govorila gluhemu ušesu. Žal mi je, da sem ti sploh omenil tisto. Žal mi je, da sem sploh komu pravil o vsem tem.« Janko je čemereren in ne skriva tega. Kakor da se mu ne mudi z merjenjem in mu ni do številčk, kadi cigareto. Hlapčiček pri dolgem belem merilu s črnimi in rdečimi črtami je vesel. Sedi ob merilu brez dela. Gospod inženir danes ni dvakrat povedal, kam naj postavi in prestavi merilo.

»Ne obupuj, Janko! Vsak visok polet in vsaka velika misel naleti na cincarje in nasprotnike. Ko izpelješ svojo namero, bo zadoščenje še večje. Poznam te. Trdno sem prepričana, da dosežeš svoj visoki cilj.«

»Dosežem, s tvojim prepričanjem, s svojimi načrti in s praznimi rokami ga dosežem.«

»Kaj te ne izpodbujata zavest, da te kdo razume in je z vsem srcem s teboj?«

»O, koliko mi je s tem pomagano! Že vidim v oblakih tovarno, vso žarečo v električnih lučkah; čujem ropotanje strojev; čujem žvižge vlaka, ki vozi iz

naše tovarne obdelani les na državno železnico. Kako bi ne videl vsega tega in ne slišal vsega tega pri zavesti, da me nekdo razume in je z vsem srcem z menoj?«

»Slabe volje si danes.«

»Vem. Ali si mi prišla to povedat?«

»Janko . . .«

Toliko žalosti je v Cilkinem glasu, da je Janku žal pikre besede. Pa ne ve, kako bi ublažil pikro besedo. Prižge si cigareto in molči.

»Stopi k nam, Janko! Obljubil si očetu . . . Pogovorita se! Boš videl, da pri njem lepa beseda lepo mesto najde.«

»Pravkar si povedala, da mu ne moreš dopovedati in razložiti.«

»Tistega velikega tvojega načrta mu ne morem razložiti. Na turbino pa misli. In bi rad govoril s teboj o tem svojem načrtu. Saj si obljubil, Janko!«

Obljubil, kakopa! Saj to je tisto! V Jankovi glavi vrve misli in izpodrivajo druga drugo: Bi šel? Ne bi šel? Pa saj moraš iti — obljubil si! Bolj ko odlašiš — slabše zate in za vse! Tudi za Cilko! Mora zvedeti čisto resnico. Čimprej! Pogleda Cilko. Da gre z njo, govori njegov pogled. A hipoma predrugači svoj sklep. Žalostna je Cilka. In v židani obleki je na delavnik . . . Cilka, Cilka iz sosednjega mlina . . . Misli, kaj rijete po spominu? Odločnost, kje si? »Da bi šel danes?« dvomi Janko. Kako pa ji naj dopove in razloži? Kako naj govori s Kržanom? Pa kako naj odkrito gleda Kržanki v oči? »Sama vidiš, da nisem najboljše volje.«

»Danes slabe volje, včeraj delo, jutri Bog ve kaj...«

»Prav imaš! Obljubil sem! Grem! Malo potrpi. Tak ne morem z doma...« Janko hiti v mlin in si spotoma odvihuje rokave na srajci. »Moram, moram! Čimprej!« mu dopoveduje pamet. Nagel je, ko da se boji, da bi se premislil.

Jankov sklep ne prepodi zamišljenosti iz Cilkinih oči. Plaha je in v zadregi. Stopila bi za Jankom in ga počakala pri vratih. Pa je Trdan na žagi. Noče mu blizu, da bi jo ogovoril. Ne ve, kam bi s svojo zadrego, in vpraša hlapčička... kaj, sama ne ve. Da le nekaj reče in ne kaže zadrege pred starim Trdanom.

Janko ji že hiti naproti. Za njim stopita iz mlina Katica in Trdanka. Trdan se opre na kol in zre za Jankom. Še Tone pozabi udariti po zagozdi na hlodu tik za žago. Pogleda, kaj moti očeta pri delu.

Cilki je nerodno, da ji sili rdečica v lica. Kaj si bodo mislili Trdani? Pride ponj in ga odvede...

»Si pa nagel...« reče, da sploh kaj reče.

»Mora biti! Obljuba dela dolg.«

Cilka bi morala kaj reči na njegove besede. Ničesar ne reče. Nerodno, tako nerodno ji je pred vsemi Trdani. Rdečica ji gori na licih. Pa je je sram te rdečice.

»Oho, kam pa?« Katica zaploska z rokami in dela začuden obraz. »Pa ne gresta naravnost v župnišče? K zapisu?« se hoče šaliti.

Cilka ničesar ne reče. Rdečica na licih ji še bolj zažari.

»Boš tiho!« kara Trdanka hčer.

»Kaj ne vzameš svojega instrumenta s seboj?«
vpraša Trdan važno in v skrbeh. Njegov glas pa ne
zakriva, kaj in kako misli. »In hlapčička s tistim dol-
gim merilom? Kaj boš meril pri Kržanu le na oko? In
boš zadel? Samo doma je treba teh ceremonij?«

»Naj ostane vse, kjer je in kakor je. Pred večerom
se vrnem . . .«

»Tudi hlapčiček naj ostane, kjer je? Do večera?
Brez dela?«

Janko speši korake, da prej uteče očetovim be-
sedam. Tudi Cilka jih speši.

»Da ne bomo danes še vsi veseli pri Kržanovih?«
misli glasno Katica.

»Mi? Kaj ti zopet roji po glavi?«

»Če se zaročita, mislite, da nas ne povabijo še
danes na gostijo?«

»Ti!« Trdanka mora zopet karati hčer.

Trdan je čul hčerine besede. Pogleda jo, pogleda
ženo. Ko da hoče nekaj reči. Pa se premisli in ne reče
ničesar.

»Glejte ga! Kak je! Ko da je pozabil na tisto
pismo z drobno, lepo pisavo!«

»Katica, Katica! Tvoj jezik . . .«

In zopet pogleda Trdan hčer in ženo. Ko da hoče
zopet nekaj reči. I žena i hči gledata za Jankom in
Cilko. Pa se zazre še sam za njima.

»Par pa sta, par!« reče Trdanka skoro nekam
mehko.

Naglo se ozre Trdan. »Kaj govoričiš . . .« se skoro obregne nanjo.

»Kaj mi ne pomorete?« Tone dviga s kolom debel hlod pri enem kraju. Kaj so mu mar taki pogovori.

Oče naglo priskoči s kolom na drugi konec hloda. Janko čuti, da gledajo domači za njima. In molči. Pa ve, da ni prav, ker molči. Kako in s čim naj začne?

»Ali ima tvoj oče kaj zoper mene?«

»Da bi imel kaj zoper tebe? Ne opažam. Iz česa sklepaš?«

»Tako . . . Saj sama ne vem. Ne privošči mi prijazne besede.«

»Misliš, da jo meni? Pa sem mu sin!«

»Misliš, da nima ničesar zoper mene?«

»Ali si čudna! Kaj naj bi imel?«

»Tako nekam čuden strah imam pred njim in v njegovi bližini. Že od tedaj . . . Saj veš! Ko so vsi mislili, da pojdeš za Jožetom v semenišče. Pa si začel hoditi k nam. Vsak dan si bil pri nas.« Razvezal se je Cilki jezik. Tudi ne speši več korakov. Za ovinek sta krenila. Trdanovi ju ne morejo več videti, čuti še manj.

Janko ni vesel njene zgovornosti. Tedaj . . . O tistem času ne bi rad govoril. »Tudi tedaj ti gotovo ni storil nič takega, da se ga bojiš. Poznam ga.«

»Ni, ni, Bog ne daj! Vidiš, tvoja mati me imajo radi; prijateljici sva s Katico, dasi mi ne more pozabiti, ker sem dostudirala, ona pa ne — kaj sem ji jaz kriva? Jože mi vsako leto vošči god. Tone, veš, še Tone mi včasih da prijazno besedo, dasi je skop z njimi. Zato

pa mi je hudo, da je tvoj oče tako kratkih in redkih besed. Če smo si z vsemi vašimi dobri . . .«

Nič kaj vesel ni Janko Cilkinе zgovornosti. »Saj se to spodobi med sosedi!« pove modro.

Ponehuje Cilkinа zgovornost. »Tudi med sosedi pride včasih kaj navzkriž . . .«

»Zlasti med sosedi, ki so mlinarji in žagarji.« Janko misli, da je povedal hudomušno.

»Pa če se dlje časa ne vidijo in ne poznajo drug drugega tako ko prej . . .« Tudi Cilka hoče biti hudomušna.

Janka malo popari njena hudomušnost. »Kakopa, tudi, seveda . . .« Ko prej . . . Noče, noče, Janko govoriti o tistem času. Vsaj sedaj še ne.

»Ali vseh takih nesporazumljenj se morajo dobri sosedje izogibati. Če pa so, jih morajo razjasniti in poslati rakom žvižgat!«

»Tako domače poveš in pomodruješ, Cilka! Modrijanka si, to sem vedno trdil.«

Cilka postoji. »Danes tudi še trdiš?«

»Ta hip sem povedal.«

Cilka stoji na mestu. Napeto gleda Janka.

Tudi Janko mora postati. Peče ga Cilkin pogled, noče ga razumeti.

Gleda, gleda Cilka Janka. Njegova zadrega jo boli. O, da ne vidi, zakaj ga tako gleda? Kako pa je bilo včasih? Prav na tem mestu? Prijel jo je nežno za roko, pošepetal ji mehko besedo v uho . . . Danes stoji tam ves v zadregi, še poglede izbegava. In molči.

»Povej, Janko, kaj sem ti storila?« Tih in očitajoč je Cilkin glas.

»Kaj misliš? Da bi mi bila ti kaj storila?«

»Zakaj si tak?«

»Kak?«

»Hladen, mrzel... In tuj... Lepe besede nimaš zame, še lepega pogleda ne...«

Janku je vroče. »Ne vem, kako prideš do tega očitka...«

»Ne veš? Ali so se letos vsa pisma z Dunaja izgubila na pošti?«

Janko bi se udaril z roko po čelu. To je tisto! Pisal bi ji bil in bi ji vse lepo razložil in jo potolažil. Pa bi ne bil sedaj v zadregi za besedo. In bi ga ne vabili Kržanovi na dom. In bi bil že premagan in izgnan iz srca očitek, da Cilka tega ni zaslužila. In bi ne stal pred njo ko šolarček pred učiteljico. »Cilka, glej, življenje ni tako, ko ga sanja neizkušen student in si ga zamišlja mlada učiteljščnica...« Zastaja mu beseda. Pogled mu s Cilke zabega na njihov mlin. Na oknih se šopirijo rdeči nagerlini, Cilkin ponos. O s kakim veseljem se je včasih vračal iz Kržanovega mlina. V gumbnici rdeči nagerlin. Kako je vriskal in bil hvaležen Cilki! »Cilka...« Ne pride in ne pride prava beseda iz grla.

Klone Cilki glava. Ničesar ne reče. Tiho stopa ob njem.

Janko bi najrajši pobegnil. Gleda ju Kržan z žage. Vidi, kako prihajata. Da ne opazi Cilkine potrnosti?

Da je ne razume? Kržan je bil tisti, ki ni včasih nič kaj rad gledal, da je toliko stikal Trdanov student okoli njegovega mlina. »Cilka, ne povešaj glave! Vsaj pred očetom! Razložim ti vse...«

Ničesar ne reče Cilka, glave ne dvigne.

Kržan ni slep. In opazi vse. Nekam hladno seže v ponujeno desnico. Kržanka priteče iz mlina, briše si s predpasnikom moko z rok, vesela je in iskreno pozdravi Janka. Pa opazi Cilkino žalost. In ji preide veselje. O, dobra Kržanka! Kako je branila hčerko pred očetom in kako rada je imela Janka. Vpraševaje ga pogleduje. Janko bi se najrajši pogreznil v zemljo pred njenimi pogledi. Pa še pred dnevi so ga pričakovali s takim veseljem! In ni bilo teh pogledov, ki očitajo in bolijo!

Kržan kratko pove, da ne gre na led za tistim velikim načrtom. Pa se živo zanima za mnenje starega Trdana. Pa se čudi, čudi, da je dobil stari tudi veselje do turbine in elektrike. Nikdar ni dosedaj črhnil nikjer o tem besedice. O Kržanovi elektriki pa govore že otroci naokoli. In že mesece govore o tem ljudje.

Ko na trnju je Janko. Molčeča je Cilka, tiha je Kržanka. Kržana bolj zanima Trdanov načrt ko lastna namera. O svojem načrtu niti dosti govoriti noče. Janko pa misli, da ga je prav radi tega načrta izvabila Cilka sem. In povprašuje Kržana, kako misli. Rad bi s svojim znanjem in nasveti zabrisal neprijetni vtis, ki ga budi v sosedih njegov prihod in Cilkina žalost. Pa je Kržan previden. Janko se ne more ubraniti misli,

da Kržan izbegava in nalašč vsega noče razložiti. In mu zakipi v glavi: Sumi, da te je poslal oče poizvedovat . . . Sumi te, sumi! Saj te ne prosi za načrt. Po ovinkih ti namiguje: Da bi oba načrta napravil Trdanov inženir? Če bi niti ne hotel, ali ne bi za dom napravil boljšega? Bližji so ti domači! Kaj smo ti mi, Kržani?

Ko na žerjavici je Janko. »Čemu sem tu in me mučijo?« misli.

Ponuja mu Kržanka prigrizka, sili ga Kržan s pijačo. Pa mu ni ne do jedi ne do pijače. »Da bi le bil že iz mlina,« si želi. Pa noče razlagati Kržanu, kako misli oče. O svojem velikem načrtu govoriti — bob ob steno!

Kržan ima opravka na žagi, Kržanka mora v mlin. Janko misli, da je prilika ugodna, in vstane. Kaj pa naj govori s Cilko?

»Saj vidiš, da mi tvoj oče ne zaupa svojega načrta. Kaj naj še iščem tu?« se ji hoče opravičiti.

Cilka ga spremlja. Skoro bi rajši, da opusti to spodobnost. Ne, ne bi rajši. Saj . . . saj ji mora dopovedati. Tako nekako . . . lepo, da vsaj spomin na lepe dneve ne bo grd. In zakaj, zakaj bi ne bila s Cilko prijatelja? Prava in iskrena prijatelja.

Kržanka priteče iz mlina in ga povabi, naj se še oglasi. Tudi Kržan kliče z žage, naj še pride. In Janko ne more reči, da hoče Kržanka s svojim vabilom povedati le, kar se spodobi. Kržanovega obraza ne vidi.

Molče stopa Cilka ob njem.

»Ne jezi se name, Cilka! Verjemi mi, da mi je hudo, ko te vidim tako potrto. Sama veš, kako sem te rad imel...«

»Imel...« Cilka obstane, dvigne glavo in mu pogleda v oči. Prav na mestu stoji, kjer jo je včasih nežno prijemal za roko in ji šepetal mehke besede v uho. Na tem mestu ju ne morejo videti ne iz Kržanovega ne iz Trdanovega mlina.

Janko sprevidi, da se je prenaglil. Pa hoče popraviti: »Prijatelja sva lahko...«

»Prijatelja...?« Cilka se hoče prisiljeno in trpko nasmehnuti. V njenih očeh je žalost in mrak. »Eno mi povej, Janko: Ali sem ti dala kak povod? Ali... ali je kriva samo tista..., tista, ki ti piše pisma s prijetnim vonjem...? Tista, ki si ji tako mahal v slovo na postaji...«

Ko kuhan rak je rdeč Janko. Nemirno zastopica na mestu. Cilki se ne upa pogledati v oči. »Kdo ti je vse to povedal?«

Cilki pove vse njegova rdečica. Zatrepetajo ji nozdrvi in trepalnice. Hoče, hoče reči nekaj trpkega. Kaj, sama ne ve. Ko pa se zave, kako ji trepeta v očeh, ne reče ničesar. Naglo se obrne. In steče po poti proti domu.

»Cilka!« Janko dvigne glavo in stopi korak za njo. »Počakaj!«

V grmičevju ob vodi se nekaj zgane. In iz grmičevja se pokaže Trdanova glava. »Ko da me čuti,

šment, mi jo zmerom pred nosom popiha,« reče ko sam zase. Osti ima v roki. Pa dvigne glavo in razloži sinu, ko da ga je prav zdaj šele zapazil: »Take lepe ščuke nisi še kmalu videl. Že ves teden jo zalezujem. Sem mislil: Lepa večerja bi bila. In sem vzel osti...«

Za nič na svetu bi Janko sedaj ne izpregovoril z očetom besedice. Budi se mu v glavi: Tebe je zalezoval, ne ščuke? O, če... Videl je vse, to je gotovo! Nejevolja se budi v Janku do očeta. Povesi glavo in s počasnimi koraki krene domov. O, kako je jezen sam nase!

»Ne bodo nas danes povabili Kržanovi na zaroko,« pove Katica materi, ko ga zagleda.

»Kaka si! Ko da si tega vesela.«

»Nisem vesela! Ali bratec Janko je žalosten! Le pogledjte ga! O, čakaj, Jankič moj, razveselim te!« In steče od stop Janku naproti. »Pošta je prišla!« Pa se ne zmeni Janko za njene besede. In mu dopove: »In s pošto je prišlo zopet tako pisemce: drobna pisava, prijeten vonj...«

»Kje je pismo?« Ves oživi Janko.

»V tvoji sobici.«

Janko plane mimo sestre v mlin. Po tri stopnice preskakuje, ko drevi v podstrešno sobico.

»Ali ga vidiš?« vpraša Katica Toneta. Tone se pa ne briga za take stvari in sestre še pogleda ne.

»Kje je?« vpraša oče.

»V svoji sobici.«

»Tako!« — Trdan je resen. In gre naravnost k Janku. »Pojdi merit!«

V Janku se budi nejevolja. Saj je pravzaprav oče s svojim zbadanjem in drezanjem kriv, da je bil tak proti Cilki. Rad ima svoje sinove, rajši ko hčere. Hčere je prepustil materini skrbi, sinovi, ti so njegova briga! Duhovnik je Jože, mlad kaplan, oče že misli o njegovi lepi župniji. Najstarejši je Tone, oče je zadovoljen z njim, ker prezira ženske in ne sili z nevesto v mlin. Katera pa bi bila očetu po volji? Ni je daleč take! Janko, e, Janko se izvija iz očetove volje. Da bi bila Cilka vredna Jankovega znanja? Ne, ne! Da bi tista z vlaka...? Ne, tudi to ne gre v očetove račune. Ko da se boji, da se mu izmuzne iz ljubezni najljubši sinko. Da bi se ženil njegov najmlajši brez njegove besede in zoper njegovo voljo? Ne, ne, ne!

Janko skriva drobno pisemce med papirje na mizi.

»Merite si sami, kakor veste in znate, če me nočete poslušati,« mu je na jeziku. Pa ne izgovori besedice. Trma zmaga. Ne, ne izreče besedice! Že radi tiste z vlaka ne, pa tudi ne radi Cilke in radi svojega prejšnjega vedenja do nje, ki ga je pravzaprav lepo pripravil oče. In obrne hrbet očetu in stopi k oknu. Do dela mu danes ni.

»Merit pojdi! Delavnik je danes, delavnike je zato ustvaril Bog, da delamo! Vsi, tudi gospoda!«

Ljubi se Janku meriti! Ko da ne čuje očeta.

»Pojdi merit!« Oče je siten. »Ali me boš ubogal ali ne? Zakaj sem te šolal!« Očetu zre velika resnost.

in odločnost iz oči. »Merit pojdi! In glej, da mi narišeš načrt čimprej! Tistega prvega moram imeti do nedelje v rokah.«

»Merite si sami, če nočete po mojem!«

»Sin!«

Tako sršech pogledov Janko še ni videl švigati iz očetovih oči.

»Tretjega načrta ne boš delal po vsem tem, kar sta imela danes s Cilko. Drugega inženirja najame Kržan. Nalašč ga najame, samo da nas prehití. Pa nas ne sme! Razumeš? Kržan ne! Zakaj te pa imamo? Zakaj sem te studiral? Zakaj nisem ugovarjal, ko si se odločil za tehniko? Pojdi merit!« Trdan trdo zgrabi sina za ramo in ga strese.

Janko osuplo pogleda očeta. Takega ga še ni videl nikdar. Pa je trmast: »Povedal sem Vam že, da mi vsa ta nevoščljivost med Vami in Kržanom ni všeč. Samo radi tega, da prehitimo Kržana, ne napravim načrta! Naj dela po svoje in kakor misli, da bo prav. Mi...«

»Mi po moje!« Trdan zakriči. In odločno in ostro gleda v sinove oči.

»Če mislite, da me s silo prisilite k delu, do katerega ste mi pregnali veselje, se motite!«

»Prisilim te!« Oče strese sinovo ramo, da zakima Jankova glava ko brez volje. »Prvi načrt do nedelje, drugega v štirinajstih dneh, najkesneje v štirinajstih dneh!«

»Čemu Vam bo, če mi ne verjamete in odkimujete z glavo?«

»Čemu?« Iz očeta bruhne ko dolgo zadrževana bol. »Čemu, vprašaš?« In naglo izpusti sinovo ramo. Obrne se, ko da ga je sram priznati in noče, da vidi sin na njegovem obrazu, kaj hrumi po njegovi glavi. »Natrobil si mi toliko o tem drugem načrtu, da ne morem spati radi njega. In še vprašuješ, čemu?«

Janko široko odpre oči in gleda, gleda očeta. »Spati ne morete radi tega...« hoče vprašati ko v svetlem dvomu, ali je oče res priznal. Pa zastane beseda v grlu.

Oče ne reče nobene besede več. In kakor da ga je res sram, da je priznal sinu svojo slabost, stopi počasnih korakov in povešene glave iz podstrešne sobice.

Janko gleda, in še zdaj ne more verjeti, da je oče res izrekel tiste besede. Svetla nada zaraja v glavi. O, da ni tako grenka misel na Cilko in jeza na samega sebe! Ni bilo prav. Vse tisto ni bilo prav. Slovo in ločitev bi morala biti drugačna!

Ni mu do dela. Ali čuden očetov nastop in njegovo priznanje ga sili, da spravi pisemce z drobno pisavo v žep in korači k instrumentu na travniku ob mlinu.

Hlapčiček priteče z žage, ko ga zagleda. In teče, teče k tistemu dolgemu merilu s številkami in črtami in črticami. E, drugačno delo je pri Tonetu na žagi ko pri domačem gospodu inženirju! Pa ga ustavi gospodar, strogi Trdan. »Tonetu pomagaj! Že opravimo brez tebe!«

O, ho! Gleda, gleda hlapčiček za gospodarjem, ko počasnih korakov stopa do dolgega merila.

»Kam ga naj postavim? In kako?« vpraša oče Janka,

Janku zastane beseda v grlu. Ali je mogoče, oče? Vi? Vi?

»Lažje delo, kajpa!« misli hlapčiček. Ali kaj je Tonetu? V prazno reže žaga. Tega še ni bilo, kar je hlapčiček pri Trdanovih.

Tone gleda očeta. Ko da je pozabil na vse drugo na svetu in ne more verjeti svojim očem.

»Glejte!« Drugega ne spravi Katica iz sebe. Pokaže materi očeta, ki drži merilo. S hrbtom je obrnjen proti mlinu. Noče, da bi mu zrlí domači v obraz.

»Kaj pa to pomeni?«

Četrto poglavje.

Res imamo, edino bogastvo v našem kraju, vodne moči imamo, pridne roke imamo, razum imamo. Ali ne žalimo Boga, ki nam je vse to podaril, če tožimo o svoji revščini in sanjarimo o plodnih poljih in ameriških rudnikih?»

»No, no, da bi s tem Boga žalili?« skuša ugovarjati župnik razvnetemu Janku.

»Boga žalimo, da!« ponovi uporno in trdovratno Janko.

»Janko, Janko, česa si se naučil na Dunaju!« ga rahlo kara mati.

»Ali nam ni dal Bog ti edini dve bogastvi, les in vodo? Slepec bi otipal, čemu nam je namesto plodnih polj in rudnikov v svoji modrosti naklonil ti dobroti, Vi pa ne zgrabite po ponujanem daru. Rajši gledate, da hodijo ljudje po svetu za kruhom, da so ob vsem bogastvu lačni. Nočete jim pomagati. In samim sebi tudi ne.«

Župniku vstaja nejevolja v očeh. Ni dolgo tega, ko je še zapiral v ljudski šoli živega Trdanovega Janka, ki se ni nikdar naučil katekizma, zdaj ga hoče isti Janko vpričo faranov učiti, s čim njegove ovčice žalijo Boga.

»Poglej tega našega razboriteža!« pravi Jože, ko da hoče pomiriti župnika. »Industrijavce, bogate industrijavce, težke kapitaliste hočeš napraviti iz nas, pa govoriš v isti sapi o lačnih ljudeh. Socializem — pa kapitalizem ter industrializem! Ogenj in voda! Brate Janko, o socializmu na tehniki najbrže ne predavajo.«

Gostijo imajo pri Trdanu. Take še ni bilo v mlinu po Jožetovi novi maši. Skromna večerja le je bila pojedina ob Jankovi vrnitvi v primeri z današnjo gostijo.

Jože, gospod, kaplan, je prišel domov na gostijo. Ni dal miru oče, toliko časa je pisaril in je pisarila Katica in tolikokrat sta pisala, da mora priti na domačo proslavo, da se je odločil. Ni se mogel več ustavljati nujnim vabilom in klicem očeta, ki je skoro bolešno prosil in ga zoper svojo navado skoro rotil, naj pride na pomenek o velikih, velikih stvareh.

Domači župnik je na gostiji. Pa ga ni povabil Trdan le zato, da ima gostija večji sijaj, tudi ne samo zato, ker je Jože doma. Če kedaj, k temu povabilu ni silila Trdana bahavost. Srce je klicalo.

Zet župan, Metin mož, je na gostiji. Z ženo in deco.

Zet trgovec, Micikin mož, je na gostiji. Z ženo in deco.

Zet gostilničar, Rezikin mož, je na gostiji. Z ženo in deco.

Zetje pridejo večkrat v mlin, hčere pritečejo ob vsaki priliki pod rodni krov. Koliko pota pa je od

farne cerkve do mlina? Jure, svak, ujec, ženin brat, domuje v sosednji fari. Ni ga bilo že od Jožetove nove maše pri Trdanovih. Sedi pri mizi, molčeč je in ko da ne razume, čemu taka gostija ko na samo novo mašo. In čemu je Trdan toliko silil, da mora priti k njim?

Ni veselega razpoloženja med Trdanovimi gosti. Ko da leži nekaj težkega nad omizjem. Trdanki je hudo, da bi se razjokala. S kako ljubeznijo je pekla za gostijo! Praznik je vselej v mlinu, kadar pride Jože domov; tak mir in taka svečanost je v mlinu, da bi hodili po prstih, da ne motijo tega svečanega miru. Počaščen je mlin, kadar stopi vanj gospod župnik. Zavistni so sosedje na Trdanove radi njegovih obiskov. Brata ni bilo že od nove maše v mlinu! Moj Bog, kako je to hudo! Bolj se veseliš kakega dneva, kakega trenutka, teže ga pričakuješ, lepše misliš o njem, bolj gotovo ni tako, kakor misliš.

Janko, najmlajši, ljubljeneč! Kaj si prinesel s seboj iz sveta? S čim si zavdal očetu, da se premetava v dolgih nočeh brez spanja? Da stoka v rahlem spanju in krili z rokami, ko da nekam pada in išče opore? Kaj se ti ne smili? Janko, Janko, kdo ti je iztrgal iz srca tisto nežno ljubezen do doma in domačih? Še pred letom ni bilo niti sence tega tujega v tvojem srcu, kar si prinesel sedaj s seboj. Tuje je to, mrzlo, ledeno. Leži ko mora nad mlinom, preganja očeta, vznemirja zete, plaši brata, ozlovolja župnika.

»Samo po semeniščih predavajo o socializmu, kajpa!« Janko pikro zavrne brata.

»Janko!« Trdanka krikne. Ko da jo je pikra beseda bolj zbadla ko Jožeta. Ko da jo je prepričala bolj ko vse Jankovo vedenje po vrnitvi z Dunaja, tako ledenomrzlo je tisto tuje, kar je prinesel s seboj.

»Bratec, če misliš, da si povedal kaj duhovitega, se motiš!« Jože niti hud ni.

»Ne mislim! Samo primeren odgovor sem dal na duhovito opazko o pojmovanju socializma. Rekel sem: Izrabimo dar, ki nam ga je dal Bog. Ustanovite zadruho, delniško društvo! Kar hočete, kakor hočete! Le izrabimo vodno moč! Spoznajmo ceno našega lesa! V zadruhi menda ne izžema kapitalizem delavcev, ki so sami lahko zadrugarji. To mi še gospod župnik lahko pritrdi.«

»Nikamor ne pridemo z vajinim modrovanjem in zbadanjem.« Trdan naglo poseže Janku v besedo. Ko da se boji, da njegova živa voda zopet zagreni župniku grižljaj. »Ko smo tako lepo skupaj in nismo hvala Bogu ne lačni ne žejni, se pomenimo moško, pametno in trezno. Jankova zamisel in njegov načrt je vreden modrega preudarka.«

»Tak nikar še ti ne začenjaj! Kaj bi si grenili lepe ure s pomenki o tem, kar ne gre nikomur do srca. Saj nismo zato posedli okoli mize.«

»Zato!« Naglo in nepremišljeno zavrne Trdan ženo. Pa se vgrizne v jezik. Župniku in svaku vendar ne more priznati, da ju je prav radi tega povabil.

»Prej ko se odločim, moram slišati dober svet. Pri-griznite, gospod župnik! Pijte! Ko doma bodite v naši hiši!«

»Saj sem!«

»Poročili ste naju z Meto, vse sinove, vse hčere, vse vnuke in vnukinje, kar jih je dosedaj Bog dal, ste krstili. Trdni ste, ne poznajo se Vam leta, pokopali naju boste z Meto...«

»No, no, Trdan! Kaj Vam prihaja na misel!«

»Hočem povedati: Tako trdno in neločljivo smo navezani na Vas, mlin tudi in njegova in naša usoda: posredovavec ste med nami in našim Bogom... Kar boste rekli in kakor boste svetovali, tako bo. Tako rečem! Povejte, lepo Vas prosim, povejte, kako mislite? Kaj svetujete?«

»Pusti vendar...« Trdanki pa zastane beseda. Saj redkobesedni mož rad govori v izbranih besedah, kadar spregovori ob takih svečanih prilikah; ali s takim naglasom ni še nikdar v življenju govoril. In še nikdar mu ni gorela v očeh tako silna želja po odgovoru, ki bi zadovoljil njegove misli in pregnal dvom in nemir.

Svečana očetova beseda je padla ko kaplja krvi na razbeljeno železo. Zro sinovi, zro hčere, zro zetje, zre žena, zre svak na župnika, ko da prileti iz njegovih ust beseda, ki hipoma odžene vso moro, ki visi nad mlinom in teži srca v njem. Še otroci pri mizi ob peči utihnejo ob svečanem trenutku in radovedno zro na odrasle.

Župnik občuti ko breme odgovornost, ki mu jo je naprtil Trdan. Ko da ga je strah vseh teh vprašujočih pogledov, ki pričakujejo rešitve iz njegovih ust, molči in premišlja.

»Recite, lepo Vas prosim, povejte, gospod župnik! Prijatelj Jožetov ste, naš prijatelj ste! Ali niste?«

Trdanove besede še povečajo tišino in napeto pričakovanje.

»Sem!« Župnik se obotavlja. »Težko je svetovati! Če rečem: Storite po Jankovem, pa se Vam pone sreči, boste valili name krivdo.«

»Ne, ne bomo! O, da veste, kako peče ta strašna negotovost, ta divji dvom, ta mučna neodločnost. Ne da mi spati, ne da mi misliti kaj drugega...« Iz Trdanovih besed govori taka bolešt, da se še Janku zasmili in mu je v trenutku žal, da ga je vklenil v tako zagato.

Župnik molči in premišlja.

»Kot naš prijatelj, ki nam hoče dobro, svetujte, gospod župnik!« Trdanove besede padajo v tišino ko obupna prošnja človeka, ki pada v prepad in hlasta z rokami po bilki, za katero bi zgrabil.

»Star sem. Priznam, da je Jankov načrt tako ogromen, da ga v vsem obsegu in daljnosežnosti in posledicah izvedbe v svoji starosti in tolikoletni odsotnosti od sveta tam zunaj ne morem do dobrega premisliti in presoditi. Če ga izvedete, spremeni lice vse fare, ne samo lic, tudi srca izpremeni. Saj to je previsok skok iz našega mirnega, tihega, revnega, pa

srečnega življenja v tovarniški hrup z vso bedo proletarcev, ki jih hrani industrija in ne zemlja, Zazebe me ob misli na srca tistih, ki jih tedensko plačuje tovarna in nimajo drugega zaslužka.«

Janko se nemirno zgane. Mati ga zgrabi za desni komolec in ga zadrži, da ne reče pripravljene besede.

»To je žalostno zvonjenje zvona. Brnenje drugega zvona je veselejše. Janko ne misli napačno, ko trdi, da bi morali živahneje in bolj razumno izkoriščevati darove, ki nam jih je v našo revščino podaril Bog. Zadruga, vzajemna pomoč z božjo pomočjo...«

»V tovarišiji še pes pogine, pravijo.« Trdanu je po župnikovih besedah o brnenju drugega zvona nekoliko odleglo. »Poznate naše ljudi bolj ko jih poznam jaz. Mislite torej, da niso Jankovi načrti gradovi v oblakih?«

»So in niso!«

S silo zadrži mati Janka, da ne prekine župnika.

»So! Odkod vzamete stotisočake za potrebno zajezev vode, za turbino, za stroje in za opremo tovarne? In če zložite stotisočake, kje pa imate zagotovilo, da spravite v dober denar ves predelan in obdelan les, vse stole, deske, deščice za zaboje laškim pomarančam, lesene klince in kaj vem, na kaj še vse misli Janko. Lesa je i drugod po domovini, lesnih trgovin in žag in upeljanih tovarn z zanesljivimi odjemavci je dosti po naši zemlji. Trg, trg! Ali imate trg? Ni igrača izpodriniti upeljane tvrdke! So gradovi v oblakih Jankovi načrti! Mislim dalje, ko misli Janko.

In če dobite trg? Pokupite naše gozdove, v nekaj letih posekate zadnjo lesko in jo spravite pripravljeno za metlišče čez mejo. Burja zatuli čez goličave, odnese zemljo, razgali kamenje. Krasa imamo na naši zemlji že dovolj. In ne bo imel Vaš dinamo in Vaša turbina in Vaša lokomobila niti toliko posla, da bi svetila ljudem, ki se bodo razbegli po svetu. Goli kamen jih ne bo mogel živiti.«

Mati ne more zadržati Janka.

»Kaj ne ščiti zakon gozdov pred opustoševanjem? Kar posekamo, sproti zasadimo! S smrekami zasadimo! Smreke dorastejo v tridesetih, štiridesetih letih. Ne zasadimo s hrasti in bukvami, na katere bi čakali šestdeset do osemdeset let, da jih položimo pred žago. Sekali bi pametno, prebirali, zasajevali sproti. Ne usahne nam bogastvo v naših gozdovih stoletja in stoletja! In na trg? Mislite, da na trg in odjemavce nisem mislil? Imam že dobre zveze!«

»V besedah je vse to lepo in lahko mogoče!«

»Z dejanji dokažemo! V Afriko vozijo naš les, v Španijo, na Grško, da ne govorim o Italiji in Švici. Zaslužijo drugi. Zakaj ne bi mi sami zaslužili s svojim lesom? Pobrižal sem se, zveze imam! Vendar ne mislite, da bom na slepo silil v nekaj, o čemer bi vedel, da nas pogubi?«

»To je tisto, Janko, česar se bojim! Trden je Trdanov mlin, pomeni nekaj Trdanova beseda, pobaha se lahko mlinar s svojo deco, vzgojeno z žulji ob mlinskih kamnih. Mlad si, neizkušen, zidaš v

oblake, vse vidiš svetlo in rožnato. Na to niti ne pomisliš, ali bo veljala Tonetova beseda toliko, ko velja očetova, ali se bo mogel tako pobahati Trdanov vnuk s Trdanovino in svojimi otroki, ki bi ne vzrastli ob mlinskih kamnih in žagi. Trdanovina je danes skala, ki je ne odnese najhujša povodenj. Vrtaš v to skalo, vrtaš in riješ vanjo, da jo izpodrineš in izpodješ. In ne moreš priseči, da postaviš kaj trdnejšega na njeno mesto. Ne vznemirjaj se! Roko na srce in povej po pravici: Ali nisi nikdar zdvomil nad tem, da bi ti utegnilo spodleteti? In ko razbiješ skalo, kaj ostane? Kako jo sestaviš in zlepiš? Tudi če jo sestaviš in zlepiš, skala ne bo več! Mlin vam nosi; pred vsako povodnijo se je obnesel. Ali bo tvoja tovarna tako trdna, da je nobena povodenj ne odnese?»

V Janka se je zajedel predirljiv očetov pogled. Ali ga peče ta pogled ali so ga zbegale župnikove besede? Nerodno mu je, v zadregi poseže po kozarcu.

»Cincajmo, le lepo cincajmo in preštrevajmo pleve, zrnje naj nabirajo drugi.« In se obrne do svaka župana: »Drugod sveti električna v zadnjem svinjaku in kurniku, pri nas ostanimo lepo pri svečah in petrolejkah! O, ne pri petrolejkah, rajši pri leščerbah! Pravzaprav je najbolje, da posežemo zopet po treskah! Leščerbe in petrolejke in sveče so že pridobitev, ki jih naši pradedje niso poznali. Le lepo počasi, počasi. Stoprv čez sto, dvesto let smemo misliti na to, kar drugi že imajo. Smo pač taki...«

»Kar mora priti, sčasoma pride! Ali...«

»Ponavljam: le lepo počasi, počasi, takole za sto let capljajmo za sosedi. To je naše, čisto naše! Starokopitno!«

»Janko!« Trdanka bi mu najrajši z dlanjo zatisnila usta.

»Pustite me, mati! Mlad sem, neizkušen! Ničesar ne smem videti, ničesar ne morem vedeti! Niti rojstnemu kraju niti Vam, ki ste me studirali, ki Vas imam rad, ne smem pokazati svoje hvaležnosti! Niti hoteti Vam dobro, ne smem. Mlad sem . . .«

»Tiho, živa voda!« (Ko da nihče niti ne opazi, kako imenuje Trdan Janka, ko da se Janko sam ne zaveda, kaj mu hoče s tem reči in čemu ga tako zove.)

»Si mlad in neizkušen, gospod inženir, Trdanov Janko! Nikjer nisi še pokazal v dejanju, kaj si se naučil in kaj znaš. Poskuse delati na domačiji, na Trdanovini, jo razmajati in vesti v negotovost — ne zameri . . .«

»Ne zamerim! Res sem mlad! Rekel sem, da ne morem ničesar znati. Pozovite tuje, stare inženirje! Naj vam za drag denar napravijo slabše načrte in dajo suhoparne strokovne nasvete. Kaj bo Trdanov Janko! Kaj bo mlinarjev!« Janko naglo vstane. »Gospod župnik, tudi v naših časih smo se v latinskih šolah učili reka: Nemo propheta in patria — nihče ni prerok v svoji domovini!« In odhiti iz sobe.

»Čakaj!« Mati steče za njim in ga ujame pri vratih.

»Pusti ga, živo vodo!« reče Trdan.

In Trdanka spusti sinov rokav in pogleda moža.

»Laže se pomenimo, če ga ni! Ne zamerite mu, gospod župnik! Živa voda je!«

»Živo srebro, mislite!« meni župnik.

Trdan umolkne. Ko da se boji, da zasledi župnik najskrivnejšo misel njegovega srca.

»Čemu je vsega tega treba, ko bi se lahko tako lepo porazgovorili...« Trdanka je vsa žalostna in ponuja kuretino gostom.

»Dogovoriti se moramo! Še zmerom niste določno rekli, gospod župnik, kako bi. Z Jankom je težko, ne more primolčati nobene besedice.«

»Težko je svetovati, res težko!«

»Rekli ste, da so in niso Jankovi načrti gradovi v oblakih. V čem niso?«

»Čisto neizpeljivi niso. Drugod koristno izrabljajo vodne moči. Les je edino naše bogastvo. Janko ima v marsičem prav. Da se uresniči, kakor misli: da bi pomogli revežem k zaslužku; da bi zaslužili domači namesto tujcev; da Vam ne izpodleti — vse to bi bilo lepo...«

»Vidite, vidite!« Oveseljen pritrjuje Trdan. Ko da je v njegovi glavi že trden sklep, ki hlepi le še po besedah pritrditve, da bo neomajan.

»Samo na tehtnici je vse! Zdaj potegne skledica, v kateri je: Lepo bi bilo, zdaj skledica, v kateri je: Negotovo je...«

»Odločiti se moram! Kmalu, kmalu! Sami ste rekli, da sčasoma pride, kar mora priti. Čemu bi od-

lašali? Če gre drugim, čemu bi nam ne šlo? Recite, gospod župnik, lepo Vas prosim, recite, da je težja skledica s tistim: Lepo bi bilo!«

»Ne morem reči! Skozi kakršne naočnike človek pač v hipu gleda.«

»Tako lahko cincamo in modrujemo in premišljujemo in tehtamo do sodnega dne in ne pridemo niti do majhne električne lučke, kaj šele do žag in tovarne. Zinite, zetje! Čuli ste! Recite modro, pametno in moško besedo! Župan, po svetu si bil, dosti si videl in poskusil. Reci!«

»Velike reči so to, to rečem! Premisliti morate, prej ko napravite prvi korak.«

»Trgovec, reci! Trguješ z ljudmi, ki so tvegali in se iz malega dokopali do bogastva. Tvegali so in prisilili srečo, da se jim je nasmehnila. Reci modro besedo!«

»Velike reči, velike reči! Negotove, tvegane, preveč tvegane...«

»Gostilničar, povej! Vnuki in vnukinje so mi tvoji otroci, Trdanova kri se pretaka po njihovih žilah, dasi ne nosijo Trdanovega imena. Trdanova sreča, njihova sreča! Trdani bogati, vi vsi bogati! Reci pametno besedo!«

»Velike reči...«

»Mi pa majhni ljudje! Majhni, majhni in kratkih misli! — Jure, star si in izkušen. Ni majhno tvoje posestvo tam v hribih. Povej, koliko si se moral ubijati, da si izvlekel iz borne zemlje in lepih gozdov toliko,

da si brez dolgov izplačal sestre in hčere. In koliko se premučiš, da braniš dolgu vstop pod rodno streho! Ali nisi nikdar med težkim delom in v izmučenosti premišljal, kako bi brez tolikega napora ohranil domačijo dolga? Ali si nisi nikdar zaželel mirnejšega, lepšega življenja v manjšem trudu in skrbah?«

Jure molči in gleda svaka, ko da mu ne gre v glavo, čemu ga o tem vprašuje.

»Ali si nisi še nikdar zaželel miru po prestanih trdih letih? Blaženega miru: Ne bi te trla skrb za domačijo in sinove in hčere in vnuke in vnukinje; z znojem in žulji pridobljeno bi izročil pravim rokam, ki bi nikdar ne nehale šteti gotovih obresti.«

»Čemu me vprašuješ o tem, ko govoriš o Jankovih načrtih?«

»Premislil sem vse to. V zadruško ne gremo! Trdan in naše sorodstvo si samo kupi molzno kravo, ki ji mleko nikdar ne bo prisušilo. Ti, zetje, mi...«

Spogledajo se zetje, nemirno vrti Jure kupico med dlanmi in silovito vleče dim iz svoje pipe ter zre v vino.

»Ko bi vedeli, da ji mleko res nikdar ne bo prisušilo...« dvomi glasno zet župan.

»Le cincajmo, da nam jo pred nosom kupi Kržan ali kdo drugi!«

»Kržan misli z malim začeti,« pripomni župnik.

»Začeti misli! Pa nima sina, izstudiranega inženirja!« Trdan se skoro rahlo otrese na župnika. Ko da mu njegova pripomba ni ljuba. »Ko štor sediš, Tone!

Čuješ, o čem sklepamo, pa molčiš ko črna jesenska noč. Ne ponesem Trdanovine s seboj v grob, komu jo zapustim, veš. Od vse naprave boš imel največjo korist ti. Zini, kako misliš? Napenjanja s hlodi na žagi in s skladanjem desk nisi še sit?«

»Nisem! Vem, koliko zaslužimo pri hlotu, ki ga zavalim žagi pred zobce. Zebe me le pri misli, kaj in kako bi ob strojih, ki jim ne poznam glasu...«

»Nerga! Škoda, da je pobegnil Janko in ne čuje starokopitnih nazorov svojega brata. Kaki nergači smo! Vsi, vsi!«

»Velike reči! Premisliti moramo vse to, preobračati in preobračati na vse strani in si od vsake strani stokrat in natanko ogledati...«

»V grob me poneso, vsi ostarite v preišljevanju in preobračanju in tehtanju, pa ne zagledate niti električne lučke v našem mlinu. Jože, Bogu bom do zadnjega vzdihljaja pel hvalo, da mi je podaril tebe. Naša luč si in naše upanje in naš ponos. Vemo, da nam izprosiš od Boga odpuščenje za tiste grehe, za katere se ne spokorimo. Reci, Jože, povej! Globlje gledaš, razumeš vse to bolje ko mi. Sin, izreci pravo besedo! Reši me dvomov!« S takim glasom Trdan še nikdar ni govoril z nobenim sinom.

Jožetu se oče smili. In bi rad našel besedo, s katero bi ga utešil. Ali preogromna odgovornost, ki bi jo prevzel nase, da izreče nepremišljeno in nepravo besedo, ga stiska v grlu. In skuša izbegniti: »Gospod župnik še niso izrekli jasno svojega mnenja.«

»Čul si, kako lepo sem jih prosil! In sem rekel: Kakor izrečejo, tako bo! Čul si! Je in ni, je in ni ter je in ni! Lepo bi bilo, če bi ne bilo negotovo. Skledici na tehtnici skačeta navzgor, navzdol, navzgor, navzdol.« Proseče gleda Trdan sina. »Odločiti se moram! Besede, prave, odločilne, odrešilne besede ne zine nihče, nihče...«

»Potrpitate malo!« Jože naglo odhiti iz sobe.

Nekaj svečanega, težko svečanega, zaveje po sobi izza vrat, ki jih je za seboj zaprl Jože. Vsi čutijo, da leži odrešilna beseda v njegovem srcu. Trdan se skloni k podu in bečka tobak v lončeni pipi, tej dolgi, ki sega do tal, v tej lepi, iz katere kadí le na velike praznike. Trdanki pri vsej tesnobi v srcu šepče misel: Molit gre Jože in prosit v samoto svetega Duha za razsvetljenje. Vrne se in izreče pravo besedo. In s to edino besedo prežene vso tesnobo iz src. In veselje zapoje med gosti. In gostija oživi, razveže vino jezike, zasije gostom zadovoljnost v očeh.

Zetje molče, hčere molče, molči Jure, molči Tone, premišlja župnik. Otroci se plazijo iz sobe, ko da jih pode mračne misli, ki jih mislijo odrasli. —

Jože pritisne na kljuko v podstrešni sobici, pa ne odpre vrat. Janko je obrnil ključ v ključavnici. »Odpri, Janko!«

Molk.

»Moram s teboj govoriti! Moram, razumeš! Odpri!«

»Ne odprem! Ne moti me!«

»O tvojih načrtih se pogovoriva!«

»Čemu? Zadnja beseda je padla. Ne moti me!«

»Janko, niti ene iskrene besede, nobene besede na samem še nisva izpregovorila. Ni bratovsko, da ne odpreš. Radi tebe sem prišel domov.«

Janko nejevoljno obrne ključ v ključavnici.

Jože vidi po sobici vse razmetano. In odprto pletenico. »Kaj delaš? Kaj misliš?«

»Zmečem najpotrebnejše v pletenico. In odpotujem.«

»Kam?«

»S trebuhom za kruhom! Pojdem tja, kamor me vabijo. Poglej, kako plačo mi ponujajo za mojo mladost in neizkušnost.« In pomigne na pisma na mizi.

»Preobčutljiv si in previhrast! Župniku ne smeš zameriti; veš, da ne misli hudega!«

»Saj mu ne zamerim! Nikomur ne zamerim, ne očetu ne ujcu ne Tonetu ne materi ne Tebi, nikomur! Le razjokal bi se ob spoznanju, da mislite ko ljudje pred sto leti: počasi, starinsko, starokopitno, dvomeče, vrtajoče, razglablajoče o rečeh, ki so jasne ko solnce na nebu.«

»Zate! Za nas ne!«

»Saj pravim, da bi se razjokal nad vami vsemi, nad vso svojo domovino in nad samim seboj. Nad samim seboj še najbolj! Kar vam nudim z ljubeznijo in vam bi bilo v korist, odbijate ko slepec, ki se brani kruha, boječ se, da mu ponudi usmiljeno srce kos strjenega blata.«

»Ali res nudiš iz ljubezni?«

»Iz sovraštva menda? Očetu! Domu!«

»In si prepričan, da ne more spodleteti?«

»Mater, očeta, tebe, Toneta, sestre, svake, dom naj lahkomiselno speljem v vrtnec, v katerem uto-nemo? Le šepetajte si, da me je Dunaj izpremenil in odtujil. Sram me je, da bi se zagovarjal.«

»Očetu si ukradel srčni mir, mater si razžalostil do grenkih solz, ki peko ko žerjavica, ker ne smejo iz oči.«

»Zato pojdem!« Janko vrže knjigo v pletenico.

»Srčnega miru očetu s tem ne vrneš. Previsoko si se zaletel, Janko, tako mi pravi srce.«

»Še v Kržanovi glavi, ki ni studirana, je vzknila misel o jačjem izrabljanju vodne moči. Vrednost lesa tudi pozna bolj ko mi.«

»Ne imel bi niti najmanjšega pomisleka, da misliš na kaj takega ali podobnega ko Kržan. Ali postaviti hočeš na glavo ves naš kraj! Preobraziti hočeš mišljenje ljudi, odtrgati jih od dosedanjega dela, šeg in navad. Iztrgati jih hočeš polju in gozdovom in jih vreči v tovarno.«

»Kruha jim nudim, z manjšim trpljenjem zasluženega, boljšega kruha, ko ga jedo sedaj. K srečnejšim dnevom jim kažem pot, bogastvo jim odkrivam.«

»Ali je vsa sreča v bogastvu? Če jim iztrgaš iz src dosedanje mišljenje in čustvovanje, pravega nado-mestka pa ne vcepiš...«

»Podajta si roke z župnikom!« Janko vrže šop knjižic v pletenico. »Očetu in Tonetu in svakom in

ujcu se ne čudim. Vama pa se čudim. O narodnem gospodarstvu v bogoslovju menda tako malo predavajo, ko na tehniki o socializmu.«

»Preveč mi je pri srcu očetova skrb, da bi me nateknil na zbadljivko. Ne rečem, če bi postavili tri, pet žag, ki bi tekle noč in dan.«

»Ali kaj ali nič! Nočem, da bi se nam ljudje smejali: Inženirja imajo pri hiši, pa posnemajo Kržana!«

»Ni župnik ni ujec ni Tone ni zetje niso spregovorili besede, ki bi pomirila očeta. Na meni je, da jo izrečem. Pogovoriti sem se hotel prej s teboj na samem. Slišal sem te in spregledal. Grem in povem očetu: Nikar! Jankovi načrti vodijo našo domačijo v pogubo.«

Janko zmigne z ramo. »Prav!« reče jezno. »Drugega po tvojih besedah niti nisem pričakoval!« In nemirno premetava in zbira pisma po mizi.

Jožeta zbode. »Zato vodijo tvoji načrti v pogubo, ker jih je zidala gola sebičnost.«

»Res?« Naglo izpusti Janko pisma iz rok in se ozre na brata. »Oster je tvoj pogled, preoster! Vidiš, o čemer ne sanjam!«

»Vidim na mizi med pismi, v katerih ti ponujajo službe, drobno pisemce . . .«

»Tudi to si že izvohal?«

»S Cilko si prelomil, to vem. Žal mi je, ali karal te ne bom. Slutim: Dekle, ki se vozi z Dunaja v prvem razredu na letovišče k morju, je bogato. Tisti, ki poprosi za njeno roko, ne sme biti kdorsibodi. Če nimaš

denarja, moraš z glavo pokazati, da znaš služiti denar za drage obleke, letovišča ob morju. Na primeru, ki drži, moraš pokazati, kaj znaš . . .«

»Brat!« Janku sili rdečica zadreže v lica.

»Sem zadel v živo?«

Janko siloma duši izbruh nejevolje. »Ker si že izrekel, mi pljuni v obraz, če misliš, da hočem graditi svojo srečo s poskusi, ki bi mogli zrušiti ali vsaj omajati domačijo!« In stisne zobe in nudi bratu obraz.

»Tako hudo nisem mislil.«

»Ah! Kaj bi!« se trga iz Jankovega grla. Hipoma vzkipi v njem. »Vidiš!« In zgrabi nedorisani načrt z mize, ga zmečka, raztrga in vrže koščke papirja bratu pod noge. »Da me na kolenih prosite, vam ne narišem drugega! Da poklekne oče predme in povzdigne roke ko k molitvi!« In se naglo obrne, stopi k oknu, pritisne čelo na šipo in se zazre v vodo.

»Nima sebičnega namena,« veselo spreleti Jožeta. In v ljubezni zre brata. »Vihra si!« In ko mu ne odgovori in se ne obrne, ne sili vanj. Stopi iz sobice in krene proti žagi, da premisli na samem in svetuje očetu po pameti in srcu.

Zamolcklo, enakomerno pesem poje voda. To je tista skrivnostna pesem, ki zadoni v težkih trenutkih tam za gorami človeku v ušesih in mu pričara lepe misli na dom, na mater in očeta v glavo. In ob njenih zvokih hlapnejo težke misli in se tajajo težave. Ali boš pela, voda domača, isto pesem, ko boš padala na turbino? Kako boš pela med ropotanjem strojev?

Mlademu duhovniku sili glava na prsi. Ne upa se v sobo h gostom. —

Župnik razlaga v sobi: »Tako bi šlo, mislim! Ko plezanje na navpičen ledenik: Izsekaš si stopnjo v led, stopiš vanjo in stojiš trdno in neomahljivo in ti ne more spodrsniti. In začneš izsekavati prostor za drugo stopinjo, tako trdno in gotovo ko prvo. Počasi, stopnjema, pa gotovo in z zdravo glavo priplezaš na vrh. Glejte, po pet, deset stopnic ne preskakujem, če grem samo iz pritličja v prvo nadstropje. Lahko bi omahnil...«

»Pomalem, stopnjema, tako bi bilo!« pritrjuje zet župan. »Ko bi se obnesle žage in bi vrgle, kar je požrl betonski jez in turbine, bi naročili stroje za izdelavo lesenih klincev, prizidali prostor zanje, nakupili brez...«

»In potem tovarna za stole!« meni zet trgovec.

»In potem lokomobilo in sčasoma še vse drugo, na kar misli Janko!« misli glasno zet gostilničar.

»Gospod župnik, torej svetujete: Začnite!«

»Povedal sem, kako bi šlo, da bi ne bilo bojazni pred polomom!«

»Najprej naj bi gonila turbina žage in mlinska kolesa, namestili bi dinamo, električna luč...«

»V cerkev jo napeljemo! Zastonj!« Ko da je zbežala težka mora s prsi, zatrdi veselo Trdan župniku.

»O, to bo svetlo v farni cerkvi! Kar dva se jagmita...«

»Kdo se še jagmi?«

»Kržan!«

Nemiren je Trdan. »Cerkveni ključar sem! Če dovolite napeljavo električne luči v cerkev, ne boste povprašali cerkvenih ključarjev?«

»Že, že! Le ne bodite ljubosumni na Kržana, Trdan! Moj faran je ko Vi.«

»O elektriki v cerkvi imata besedo tudi cerkvena ključarja! In tako bo kakor pri nas v mlinu: Kdor prej pride, prej melje.«

Nemirno se zgane zet župan. »Zdi se mi, da bo Kržan prej mlel ko Vi!«

»Kako praviš?« Trdana razburi zetova opazka.

»Občinski tajnik mi je omenil, da je prišel danes z glavarstva razglas o razpisu ogleda in razprave pri Kržanovem mlinu.«

»Hudiča!« Trdanu uteče kletvica, ko da ni župnika pri mizi. Stisne pest, ko da hoče udariti z njo po mizi. Pa ni prostora med krožniki in jedmi in kupicami ni za pest. Srepa in jezno zre zeta župana. »Pa mi tega ne poveš takoj! Zakaj mi nisi povedal?«

»Mislil sem, pa sem pozabil med temi važnimi pogovori. Sicer pa ni take sile, šele v nedeljo bo oklical sluga pred cerkvijo.«

»Ni sile! Tristo . . .«

Trdanka pozna moža. In ga naglo strese za ramo. »Da te ni sram vpričo gospoda župnika.«

»Čemu bi mu zavidalí? Sveta njegova pravica je, da si pomore, kakor si mislite pomagati Vi! Če bi se zedinila in zložila, če bi se vsi zložili . . .«

Trdan siloma otrese ženino dlan s svoje rame in naglo vstane. »S Kržanom? Ne! Pretekel nas je, potuhnjenec stari! Pa imamo inženirja pri hiši!« V Trdanu vse kipi. Odpre vrata in kliče v vežo: »Janko, Janko! Pridi sem, takoj! Jože, kje si?«

Janko se ne oglasi, Jože prihiti z žage.

»Pomisli, le pomisli! Kržan je že predložil načrt glavarstvu! Komisija je že razpisana! Mi pa cincamo in premišljujemo in modrujemo! In imamo inženirja! O, da nas ni sram! Kržan nas prehitil!«

Jože gleda očeta in ne razume njegove razburjenosti.

»Čemu me tako čudno gledaš? Premišljat si šel, svoje besede še nisi izrekel! Ali mi poveš ko vsi ti? Tehtano, tvegano, negotovo...«

»Z Jankom sem govoril! Ni sebičnega namena v njegovih načrtih! Zato mislim, da čisto spodleteti ne more...« Počasi in ko v strahu, da izreče kako besedo preveč, pove Jože in se ozre vpraševaje na župnika.

»Ti si moj ljubi sin!« Trdan ga prime z obema rokama za ramo. In bi ga stresel, da bi mu zašklepotali zobje, da se v hipu ne domisli, da ni le njegov sin, temveč tudi duhovnik. »Začnemo, začnemo! Rekel si! Po tvojem bo! Stopnjema izpeljemo ves Jankov načrt!« In udari z nogo ob tla in gleda izzivalno župnika.

»Bog Vam daj srečo!« pravi župnik, ko vidi, da mora na izzivalne poglede nekaj reči.

»Inženirja imamo pri hiši! Pa bi nas prekosila Kržanova nevoščljivost?«

»Naj ima Kržan svoje! Ni nam na poti!« Jože skuša pomiriti očeta.

»Luč napelje v cerkev! Kržan jo napelje, ne mi, ki smo te dali Bogu in cerkvi. Tega še niti ne veš ne!«

Župnik vstane. »Bog Vam daj srečo, sem rekel in še rečem! Za električne luči v cerkvi se ne jagmim. Vem, da je ne bo vesel Bog, če jo napeljete Vi ali Kržan iz baharije ali zavisti ali sebičnosti.«

Trdanka s solzami v očeh zadržuje župnika. Trdan prekliča vse ostre besede in zatrjuje, da jih ni izrekel namenoma. Jože prosi župnika, zetje ga prosijo. Pa ga ne zadrže.

Trdanka joka. Tako še ni bilo na nobeni gostiji, odkar gospodinji v Trdanovem mlinu. Ko da leži svinčena mora na prsih in rije temna skrb po srcih, so redkobesedni zetje in Jure in domači.

Ni jasno Trdanovo čelo, ni vesel njegov pogled vkljub odločitvi. »Kje je Janko? Razloži nam naj podrobneje vse stopnje, po katerih bomo šli k cilju.«

»Raztrgal je načrt. Kovčege polni. Pojde v službo.«

»Kaj?« Gori v Trdanu. In hoče v podstrešno sobico.

Jože ga zadrži. »Vznemirjen je in slabe volje! Ne dražite ga! Ko se pomiri, govorite z njim!«

»Da bi šel že sedaj v službo?! Nikamor! Pa če ga z verigami priklenem k domu!«

Peto poglavje.

Kržan se bučno zagrohoče, kakor da hoče z bučnim grohotom osmešiti in razgaliti Trdanovo opazko. »Voda bo tekla nazaj k njegovemu mlinu, če popravim svoj jez. Navzgor bo tekla voda.«

Trdan zeleni ob Kržanovem grohotu in razlagi. »Če mi pride zajezena voda pod kolesa...«

»Rečem, navzgor bo tekla voda in mu ustavljala kolesa.«

»Kržan mi je porok za vsako dokazano škodo!«

»Oho! Za veliko vodo ob povodnji, ko ne bo mogel gospod Trdan mleti, bo Kržan odgovoren?«

Komisar miri razvneta mlinarja. »Gospod inženir izmèri, izračuna in pove svoje strokovno mnenje. Škode gospod Trdan ne sme trpeti radi poprave Vašega jez, to je jasno! Gospod Trdan, ugovorov brez stvarne podlage in strokovne utemeljitve, ugovorov iz same zavisti in nagajivosti ne trpim!«

»Ne žalite me, gospod komisar!«

»Ne mislim na to! Vsak prepir med vama je nepotreben! Odločili bomo po strokovnem mnenju gospoda inženirja, kakor določa zakon!«

»Svoje pravice smem braniti! Tega mi noben zakon ne more prepovedati.«

»Po zakonu, po zakonu! Ali je kaka določba v vodopravnem zakonu o vodah, ki tečejo navzgor?«

»Gospod Kržan, opustite neslane pripombe!«

»Ni vzrastla na mojem zelniku misel o vodi, ki teče navzgor! Čuli ste ugovor gospoda Trdana!«

»Inženir bo odločil!«

Trdan se v jezi ozre ko po pomoči na sina, ki govori z uradnim inženirjem. »Da, inženir!«

»Zato je vsako vajino prepiranje nepotrebno!«

»Če se pa znebi take!« Kržan se obrne do drugih mlinarjev: »Ali ste ga čuli? Vam ne bo škodil moj popravljeni jez, vam, ki ste za menoj! Njemu, ki je pred nami vsemi, bo škodil!«

Komisar zamahne z roko in stopi k inženirjema. Trdan stopi za njim, ko da hoče uteči Kržanovim ostrim in porogljivim pogledom in najti v sinovi bližini varstva pred njegovimi pikrimi besedami. Ali Kržan mu je ko siten komar za petami. Ne zaupa Jankovim razgovorom z uradnim inženirjem.

Komisar razloži uradnemu inženirju Trdanove pomisleke, ugovore in zahteve.

»Bomo videli!« odloči inženir. »Sedaj ne morem še ničesar reči! Tudi do Trdanovega mlina moramo! In vmes moram izmeriti padec, izračunati množino vode.« In gleda v pripravo za niveliranje. In narekuje Janku številke. In povabi Janka, da pogleda v kukalo in primerja, kar vidi, z napisanimi številkami.

»Tako!« vzkipi v Kržanu. »Ne bom se čudil, če izračunata in izmerita, da bo tekla voda navzgor in

delala škodo pri Trdanu.« Obrne se do mlinarjev in mejašev. »Vsi vidite, kako je! Vrana vrani ni še nikdar izkljuvala oči!«

»Gospod Kržan!« se razburi inženir.

»Čuješ?« šepne Trdan sinu.

Janku vztrepetajo mišice okoli ust. V zadregi pogleda inženirja in komisarja, Kržana ne pogleda.

»Gospod Kržan, opozarjam Vas na posledice!« Komisar jezno udari s spisom po kolenih in nemilostno motri Kržana.

»Saj sami vidite!«

»Kaj mislite, da pridem do drugačnih ugotovitev, če gospod kolega Trdan pogleda v instrument?«

»Številke mu narekujete! Izračuni, da bo prav za očeta!«

»Pazite, kaj govorite!« svari komisar.

»Kaj takega pa še ne! Očitata mi pristranost!«

»Oče, da Vam ne da žilica miru!« Cilka vleče očeta za rokav.

»Kaj razume ženska o teh stvareh! Pusti me! K materi pojdi v kuhinjo!«

»Vse poslabšate! Glejte, kako Vas gledajo! Še pred sodišče Vas spravijo!« šepče Cilka.

Janko izroči inženirju list, na katerega je pisal številke, in pomigne z glavo na Kržana.

Kržana zapeče migljaj, o katerem misli, da je pomilovalen. »Le namigujte pomilovalno, gospod inženir Trdan...«

Cilka komaj zaustavi tok očetovih besed.

»Le čemu so vsi mlinarji ko psi in mačke in so si vsi vedno v laseh? Zakon natančno predpisuje, kako in kaj! In da po zakonu odločamo, na to smo prisegli! Vsi!« Komisar govori inženirju, vendar tako, da ga čujejo vsi mlinarji in mejaši.

»Nisem učen, zakonov ne poznam, vodnih sil ne znam meriti. Če pa kdo govori o vodi, ki bo tekla navzgor . . .«

»Mir! Ne dovolim nobenih pripomb več! Le na vprašanja odgovarjajte! Sami ste me prisilili k temu!«

Janku je nerodno, zelo nerodno. Uradni inženir se ne zmeni za Kržanove opazke; vljudno vabi Janka k pripravi za merjenje. Ko ris na svoj plen pazi Kržan na vsako njegovo kretnjo, lovi vsako njegovo besedo. Ko lisica okoli visokega kurnika se plazi Cilka okoli mož. Izogiblje se odkritega pogleda. Janko pa čuti na sebi očitane njenih oči. Peče ga to očitane ko živa žerjavica. Nemirno menca oče okoli njega in se skriva za njegov hrbet. Obljubil je, da pretehta stokrat vsako besedico prej, ko jo izreče. Trdno je obljubil, da se ne vname in ne razburi. Pa je pri prvi Kržanovi pikri podlegel. Janka je sram pred inženirjem in komisarjem. Da mu ni za očeta, bi povedal inženirju, kako misli, in šel domov.

»Čemu merjenje do Trdanovega mlina in ob njem? Radi Trdanovih muh in nagajivosti?! Saj je jasno ko beli dan, da mu na to razdaljo ne more i pri največji povodnji ali suši radi mojega jezua voda zastajati pod kolesi.«

»Ni tako jasno!« odloči inženir in zgrabi za stojalo instrumenta.

»Kaj sem rekel?« se obrne Kržan do mlinarjev in mejašev in pomigne na Janka.

»In kaj sem rekel jaz?« vzkipi komisar.

»Že prav, že prav! Le merite, le računite! Moja pamet je stara, pa mi le pove svoje! Niti z vami ne grem!«

»Kakor hočete!« odloči komisar. »Ugotovitve napišemo v zapisnik. Čuli jih boste!«

Ali Kržan ne vzdrži. Bog ve, kaj bi se dogovorila inženirja, da ju pusti izpred oči. In Bog ve, kaj bi natrobil Trdan komisarju v ušesa, da mu ni za petami.

Mejašev ne zanima enolično inženirjevo delo, mlinarji se dolgočasijo, ko drži komisar i Kržana i Trdana ko za goltanca in jima ne dovoli besed, ki bi rade na jezik. I mejaši i mlinarji posedejo v senco, prižgo pipe in cigare in sklenejo počakati. Inženirja spremljajo komisar in Trdana in župan in Kržan.

Vse laže je pri srcu Trdanu, čim bliže je doma; vse teže je pri srcu Kržanu, čim dalje je od doma. Župan je Trdanov zet, na tihem drži s Trdani, dasi bi rad pred gospodo in sosedi pokazal, da ne želi slabega Kržanu. Noče govoriti z njim Kržan, tudi nima kedaj. Govorita inženirja — vleči mora na uho Kržan. Ne prevarita ga, z vsemi tujimi izrazi ga ne premotita! Prijazno se bliža Trdan komisarju. Ne boš, trdanska bahavost! Na dve strani posluša Kržan.

»Si vsaj še danes ogledate i naš mlin, gospod komisar!« Trdan čuti, ko da se mu je odvalil težak kamen od srca, ko stopi na svojo zemljo. »Tudi pri nas boste imeli v kratkem opravka!«

»Ali mislite posnemati Kržana?«

Kržan bi v zahvalo krepko udaril komisarja po rami, da ni komisar. Kar jasni se mu lice ob njegovih besedah.

Trdana nemilo zadenejo besede. »Kaj posnemati! Že leta mi rojijo po glavi misli o večjem izrabljanju vodne moči.«

»Kakopa! Seveda! Najmanj že sto let!« se ne more vzdržati Kržan. Besed pa ne izgovori tako glasno in razločno, da bi ga moral koriti komisar.

»Hvale vredna misel! Napredek mora v naše kraje! Vsak napredek pozdravljamo! Gospod sin je inženir! Saj bi skoro ne bilo v čast hiši, in še taki hiši, ko je Vaša, da svetite s svečami in petrolejkami, voda pa brez koristi teče čez jez.«

»A ne posnemamo gospoda Kržana!« poudarja Trdan. »Vse nekaj večjega nameravamo. Poleg žage, pravzaprav žag, še tovarno!«

Komisar se čudi.

Kržan se jezi. »Trdanska baharija! Da nisem prišel jaz z mislijo na turbino, bi še na električno luč ne mislil. Kaj na tovarno!«

»Gospod Kržan Vam hoče nekaj povedati!« opozori Trdan komisarja.

»Prosim!«

»Nič, nič! Le glasno premišlujem, ali bodo segali piski iz Trdanove tovarne do mojega skromnega mlina.«

»Glejte, gospod komisar, kake skrbi ima gospod Kržan.«

Komisar čuti, kam meri Kržan, čuti, kam cika Trdan. Da se jima izogne, stopi k inženirjema.

Za petami mu je Kržan.

»Teoretično bi bilo mogoče...« razlaža inženir Janku.

»Mislim na vse možnosti! Ko vzdignemo jez in poglobimo strugo za njim, da dobimo večji padec, bo možnost zastajanja vode radi Kržanovega jeza še večja ko sedaj.«

»Ju li čuješ?« Kržan je jezen sam nase in čaka prilike, da zaloti učenjaka, ko zineta besedo v njegovo škodo.

»Videli bomo in presodili, ko pridemo na Vašo komisijo!«

»Moramo že danes zahtevati jamstva za neovirano izvršitev naših načrtov in zoper škodo, ki bi nam utegnila pretiti od dolnjega jezu. Saj sami vidite, kako je!«

»Kako?« Kržan se skoro zadere.

»Za vsako dokazano škodo, ki bi nam jo povzročila preureditev Kržanovega jeza, zahtevamo odškodnino!« izjavi Janko komisarju.

»Še to zahtevajte, da Vam moram ob suši voziti od svojega mlina pred Vaš jez vodo, ki odteče izpod Vaših koles. Laže boste mleli!«

»Za povrnitev dokazane škode, ki bi jo povzročila preureditev Vašega jezua, boste porok! Tako določa zakon!«

»Ne bom!«

»Zakon Vas prisili!«

»Ali govori zakon le v korist Trdanovim? Kržan nima po zakonu nobenih pravic?«

»Že zopet začenjate! Premalenkosten je spor radi tega vprašanja! Čemu se razburjate? Poudarjam, le za dokazano škodo boste porok!«

»Razumem! In vem, kaj hočejo ujeti Trdani v to past! Vsega, kar jim ne bo prav pri mlinu, bo kriv moj novi jez!«

»Saj nismo Kržani!«

Janko ostro pogleda očeta in ga s pogledom opomni na obljubo.

»Niste Kržani, niste, Trdani ste! In inženirja imate, ki je ves Trdan!«

»Gospod Kržan! Sina mi ne boš žalil! Najmanj pred gosposko in na mojem!«

»Kaj sem rad stopil na tvoje, gospod Trdan? Kaj me niste prisilili?«

Komisar komaj zadrži izbruh Kržanove jeze in Janko komaj očetu z očmi dopove, kako neprimerno je vsako tako pričkanje.

Trdan povabi inženirja in komisarja in župana na prigrizek in kupico vina.

»Zato smo prišli sem, da, prav zato!« se dviga v Kržanu.

Komisar odloči: »Prvo je uradno delo!« In sili h Kržanovemu mlinu, sili k sestavi zapisnika. In vse Trdanovo prigovarjanje ga ne omaje, Trden je celo, ko povabi Trdan Kržana, naj za hipec potlači mlinarska nasprotstva in vstopi ko sosed.

»Imam doma vina! In lačni pri nas tudi nismo, hvala Bogu!«

Pa zapolje po Trdanu: »Čemu bi se vračal h Kržanovemu mlinu? Ne grem!« Na svojem je človek sam svoj gospod in ima večjo oblast nad samim seboj in večjo zbranost in gotovost in premišljenost v besedah in mislih. Pri Kržanovih je pa ko na trnju. Pikre opazke, grdi pogledi preženejo človeku vso zbranost in trdno in dobro voljo.

»Morate z nami! Da čujete, kar napišemo v zapisnik! Da podaste svojo izjavo in stavite svoje zahteve! In podpišete zapisnik!«

»Naj Janko opravi!«

»Mlin ni moj!«

»Poslušajta me, gospoda Trdan in Kržan, po mlinih soseda in mejaša. Nagajata lahko drug drugemu . . .«

»Ne nagajam mu! Mu tudi ne morem, saj je njegov mlin pred mojim!«

»Kaj mislite, gospod komisar! Da bi mu nalašč nagajal? Janko, čuješ?«

»Vidita oškodovanje svojih koristi, kjer ga pravzaprav ni. Saj zakon natančno določa pravice lastnikov vodnih naprav in pravice mejašev. Ugovarjajta

si, kolikor vama ljubo, zlasajta se — odločili bomo po zakonu, pravično, nepristransko, varujoč koristi i enega i drugega. Prihranil bi vama rad nepotrebna razburjenja in sitnosti, okrajnemu glavarstvu pa neplodno delo. Sporazumita se! Gospod Trdan, popustite! Povedali ste mi, da poprosite i Vi za vodopravno dovoljenje. Bojim se, da Vam ob priliki komisijonelega ogleda in razprave pri Vas povrne gospod Kržan, kar mu danes posojujete.«

»Povrne! Z obrestmi! To vem! Za obvarovanje svojih starih pravic, ki sem jih podedoval po očetu in jih zapustim sinu, za to mi gre! Ne za nagajanje!«

»Kaj povrnem z obrestmi! Ne pride mi na misel! Nagaja mi danes Trdan, ko mu ni sile. Ko bo obravnava pri njem, ki mi zapre vodo, kadar se mu vzljubi, tedaj ne bom smel ziniti besedice v obrambo svojih življenjskih koristi? Ali mislite na tak sporazum, gospod komisar?«

»O mlinarji, mlinarji!« Komisar pogleda inženirja ko v prošnji, naj mu pomore. In pogleda Janka vpraševaje. In pogled govori: Reci besedo, mladi inženir! Trdanov sin si sicer, ali izobražen človek si, in moraš kot tak motriti to mlinarsko trmo z nepristranskega, višjega stališča! Dopovej, vplivaj na očeta!

Janka je sram. Ali vpričo vseh ne more karati očeta in ga poniževati pred Kržanom.

»Popustite, gospod Trdan! Vaša zahteva po jamstvu za morebitno škodo je več ali manj zagotovljenje za vse slučaje, ki pa po mojih mislih in računih in

izkušnjah sploh ne bodo nikdar nastopili. Če popustite danes v tej malenkosti, bo zamižal tudi gospod Kržan pri Vaši komisiji na eno oko.«

»Oči bom moral imeti tedaj široko, široko odprte!«

»Čujete ga, gospod inženir! Moj rajnki oče je dovolil v svojo lastno škodo njegovemu očetu, da si je postavil mlin. Te vedne sitnosti in nagajanja ob vsaki priliki in zadiranja na Trdanove, to je zahvala!«

»Dovolil? Kajpa! Ničesar ni dovolil, z vsemi štirimi se je upiral, prisilili so ga. To je pisano v dovoljenju, ki ga hranim za spomin na dobre sosede.«

»Kar ljudje pomnijo, stoji naš mlin. Rimski kamni so vzdani v jez. Od starih, prastarih pravic, ki jih ima že stoletja naš mlin, ne popustim ni za las, da me ne bodo preklinjali vnuki.«

»Vidite, gospod inženir! Samo Trdani smejo mleti in žagati in živeti! Gospod komisar, krivični so zakoni, ki so dovolili, da si je ob tej vodi poleg rimskega Trdanovega mlina še kdo drugi postavil mlinček in žagico.«

»Gospoda, moža sta, izkušena, razumna, razsodna, v vsej okolici spoštovana in uvaževana moža. Premislita trezno in brez strasti: ali ni za oba bolje, da vsak malo popusti in se zedinita?«

Komisarjev poudarek vendarle vpliva. Trdan pogleda sina, ko da išče pri njem sveta. Janko prikima očetu in se ozre na Kržana.

Kržan je opazil Jankovo pritrditev. In ko da ga sam vrag moti, glasno podvomi: »Če je sporazum v tem, da ne bom smel pri komisiji pri Trdanu braniti svojih pravic in koristi...« pa mu zastane beseda.

Dospeli so do Kržanovega mlina. Komisar jezno vrže aktovko in spis in načrte na kamenito mizo in zmigne nejevoljno z ramama.

Trdanu je žal, da ga je premotil komisar z zvitiimi besedami o sporazumu do Kržanovega mlina. Ko na žerjavici je človek pred mrkimi njegovimi pogledi na njegovi domačiji; ko pred sodnikoma je pred komisarjem in inženirjem, ki pišeta, pišeta... Molk, ki tišči zbrane, da ne bi motili komisarja in inženirja, je ko mračen napovedovavec ostre sodbe. Še z Jankom se ne more porazgovoriti. In ko v posmeh ponudi Cilka tudi njemu kupico vina. In da ne pokaže pred gospodo in mlinarji in mejaši, da bi se bal piti pri Kržanu, ko da je njegov sovražnik, mora prijeti za kupico. Pije ne, le v roko jo vzame in položi na mizo, pa že z dotikom čuti, da samega sebe ponižuje in sramoti. Kruha se niti ne dotakne, sklene, da se tudi kupice ne dotakne več, pa naj mislita gospoda in mlinarji in mejaši, kar hočejo. Pa ga sili in sili, ko nalašč ga sili Cilka in ko da ga hoče jeziti in dražiti s kruhom. »Nisem lačen!«

»Saj ni za lakoto!«

»O, tudi za lakoto!« Kržan končno vendar razume ženina znamenja in pogleda na uro. »Gospoda, kje je že poldne! Nagovorili, najezili in nahodili smo

se! Moramo se okrepčati za vse, kar še pride. Jed bo mrzla. Napisala sta se tudi že, gospoda! Nehajta! Jejmo!«

Komisar je neodločen in vprašujoče pogleda inženirja. Inženir ni zoper. Mlinarjem in mejašem se ob Kržanovem kruhu in vinu nikamor ne mudi in menijo, da je dan za delo že tako izgubljen, in počakajo, četudi do večera.

»Saj sem rekel, čemu sem sploh prišel semkaj!« se zgane v Trdanu.

»Niti majhnega oddiha ne privoščiš gospodoma?«

»Česa ne privoščim?! Radi mene se gostite tri dni in tri noči nepretrgoma! Bedak sem bil, da nisem prej ostal v svojem mlinu.«

»Prvo je delo in dolžnost,« odloči komisar in se zopet pripravi k pisanju.

»Nikar, gospod komisar! Žlica in vilice več ali manj se pri naši mizi ne pozna. Zlasti danes ne! Vsaj ostaneš, gospod Trdan, in počakaš, da se gospoda okrepčata.«

»Ne ostanem!«

»Potem najprvo dokončamo zapisnik!«

»Ali, gospod komisar! Gospod Janko, reci, recite, gospod inženir Janko, recite očetu dobro besedo.«

Janko ne reče očetu dobre besede.

»Bog se usmili! Menda ne mislita, da smo radi vaju zastrupili jed?« vzdihne Cilka.

»Res! Prav praviš, Cilka! To mislita!«

»Tako si mislil ti, gospod Kržan, ko nisi prej hotel pri nas vstopiti na kupico vina.«

Janko je ves rdeč in nemiren.

»Počakajte, gospod Trdan! Vašo izjavo zapišem v zapisnik. Podpišete jo! Potem greste, če nočete ostati do konca razprave.«

»Povedal sem že, kar zahtevam.«

»Ne ugovarjate Kržanovi napravi, le za vsako dokazano škodo, ki bi jo radi nje morebiti utrpeli pri svojem mlinu, zahtevate odškodnino. Tako napišem.«

»Ugovarjam!«

»Ne pristanem na to!«

Hkrati bruhneta iz sebe i Trdan i Kržan.

»Ne bodita vendar! Saj sta moža! Trdanova pravica je, da navede v zapisniku svoje zahteve. Vi podaste pozneje svoje pripombe k tem zahtevam. Odločili bomo na okrajnem glavarstvu po pravici in zakonu, če se nočeta pobotati in sporazumeti.«

»Kaj bi sploh pisali tako smešne zahteve! Da sem gornji mlinar, bi me bilo že iz moškega ponosa in časti sram zahtevati kaj takega.«

»Zbogom!«

»Počakajte, gospod Trdan! Tu podpišite! Vašo zahtevo sem napisal!«

»Gospod komisar! Rekel sem, da ne pristanem na to! Zakaj ste napisali?«

»Povedal sem Vam, da je Trdanova pravica, staviti svoje zahteve!«

»Rekel sem, da ugovarjam! Pa ste napisali, da ne ugovarjam!«

»Ne koristilo bi Vam, da tudi ugovarjate. Braniti ne morete Kržanu, da izrabi po svoji volji svojo vodno moč. Za morebitno škodo, ki bi jo trpeli radi tega, ste se pa že tako zavarovali. Le prečitajte do konca, kar sem zapisal.«

»Ugovarja! Gornji mlinar dolnjemu! Vodo izza svojega mlina bi napeljal nazaj pred jez, da more. Le da bi mi škodoval in me dražil!«

»Nehajte, nehajte, ljudje božji!« Kržanka je vsa v skrbeh. Iz juhe, ki jo je prinesla na mizo, se niti kadri ne več. »Mrzla bo!« In skuša prisiliti komisarja, da bi zajel.

Trdan si je prečital, kar je napisal komisar. Pa se ne more odločiti, da bi podpisal. V zadregi pogleduje sina.

Janko pristopi in preleti s pogledom vrstice. »Podpišite!« reče.

»Le naj podpiše! Če pa bo držalo, kar podpiše, je drugo vprašanje. Da na to ne pristanem, vem!«

Trdan podpisuje svoje ime.

»O tem bomo še razpravljali! Gre za to, da gospoda Trdana ne zadržujemo predolgo.«

Trdan odlaga pero.

»Vprašanje je tudi, če jaz podpišem zapisnik, v katerega ste napisali tako smešno zahtevo.«

»Zapisnika o svoji komisiji ne podpiše!« Trdan se sili, da se porogljivo nasmehne.

»Dovolite, gospod komisar, da si ogledam to izjavo, ki bo poznim rodovom pričala o bistrournosti dobrega mojega mejaša Trdana.«

Trdanu je preveč. »To je zato, ker mu je spodletelo, da bi obesil svojo hčerko mojemu sinu inženirju!« pojasni komisarju.

Ko strela udarijo besede v Kržana. Cilka obledi. Kržanka odreveni. Janko je ves rdeč v obraz. Sram ga je zase in za očeta. Župan stopica z nože na nogo in je v zadregi. Tastu ne sme reči ostre besede, pred ljudmi mora biti župan, ki sta mu tast in Kržan enako pri srcu. Mlinarji in mejaši se spogledajo in razumejo. Še inženirju in komisarju je nerodno.

»Ti!« Hripavo se iztrga Kržanu iz grla. Divje pogleda Trdana in krči pesti.

Janko in župan skočita med Trdana in Kržana.

»Pojdiva, oče!«

Trdan se obotavlja, ko da kipi tudi po njem volja do boja.

Janko ga prime pod pazduho in ga siloma potegne s seboj. V sramu se niti ne poslovi od inženirja in komisarja.

»Si ga videl? Si ga slišal? Dreza in dreza vame, zbada me in zbada, zaletava se vame! Nastavil sem mu nož! Sam si je kriv, da se je nabodel!«

»Oče, čemu me sramotite pred ljudmi? In samega sebe?«

»Sramotim? Sebe, tebe? Sinko, učen si, tega pa vendar ne razumeš! Če se branim zbadanja neslanega

Kržana in mu zaprem sapo z besedo, ki ga skeli, ali je to sramotenje samega sebe? Da sem molčal, bi te sramotil! In sebe! Kaj bi si le mislila o meni komisar in inženir?»

»Mislila bi, da ste modrejši ko Kržan!«

»Lepe pojme imate učeni ljudje o časti. Na pikre molči, puščicam nastavi hrbet, poniževanje sprejmi smehljaje . . .«

»Da, smehljaje! S tem bi dosegli več ko z razburjenjem in izbruhí, ki so Vas le smešili.«

»Pa bi zinil ti kako, učeni sin! Pa si molčal ko riba. Na vse, kar je letelo na Trdane, nisi zinil ni črne ni bele. Dopustiš, da smeši očeta pred gospodoma in vsemi mlinarji in mejaši; sramovati se očeta pred gosposko — take učenosti ne razumem.«

»Kakor hočete! Priznam, sram me je bilo za Vas! Da ste hoteli po mojem, bi bilo drugače.«

»O Bog, o Bog, kaj sem zagrešil, da me tepeš po sinu najmlajšem?«

»Ne tepe Vas Bog! Vaša lastna trma Vas tepe.«

»O Bog! To moram slišati iz ust najljubšega sina! Čemu si mi dal takega sina?«

Janko je ozlovoljen in ga ne gane očetov vzdih.

»Ali me je motil sam vrag, da sem ga poslal studirat? In mi vso mojo skrb in dobrote vrača na stare dni z nespoštovanjem!«

Tudi te besede ne ganejo Janka.

»Najhujše pa to: Zmešal mi je glavo s svojimi načrti. Bedak grem za njegove načrte po kostanj v

žerjavico — v zahvalo ga je lastnega očeta sram. In ga pusti na cedilu.«

»Da Vas ne grize vest? Tako ste zgovorni ko še kmalu ne. Ko mirno in na samem premislite, mi pritrdite.«

»Nikdar!«

»Ni mi do tega in Vas tudi ne bom prosil za to. Škoda tudi, da bi premišljevali o tem na samem. Premišljajte rajši in pretehtajte in izračunite, koliko ste pridobili z današnjim nastopom za našo stvar. Kaj si misli komisar? Kaj inženir? Kako Vam bo vrnil Kržan?«

»Meni, meni bo vrnil? Kdo pa mi je zmešal glavo z mislimi na turbino, elektriko in tovarno?«

»Hotel sem po svojih močeh dati domu, kar sem mu dolžan. Da sem vedel, da bo tako, ne bi nikdar črhnil ni besedice o vsem tem. Do grla in še čez sem že sit vsega tega!« In Janko zapusti razburjenega in jeznega očeta in odhiti v podstrešno sobico.

Trdanki je do joka hudo. Še zmenita se ne mož ne sin za klice k jedi. In na prijazne besede ne odgovarjata, ko da jih ne čujeta. Janko ne odpre vrat tudi na prošnjo, ki jo spremljajo ihteči vzdih. Ko zmešan teka mož okoli žage, teka po poti proti Kržanu in nemirno nekoga pričakuje. O Bog, kaj je prinesel Janko z Dunaja v mirni Trdanov mlin?

Tudi za večerjo se ne zmenita ne oče ne sin. Janko ne odpre vrat niti na mile Katičine prošnje, niti na modro Tonetovo besedo, niti na materin jok.

Odpre pa jih, ko udarijo po njih trde očetove pesti. Da jih ne odklene, bi se vdale v tečajih in pri ključavnici tem železnim udarcem.

»Dovolili mu bodo! Tako je povedal komisar!« pravi Trdan v temno sobo.

Župan prižge vžigalico in posveti v sobo.

Vznemirjen, mrk in ozlovoljen se naslanja Janko na omaro. »Ko da bi mogli zabraniti, na kar ima pravico! Vprav zato je treba razbijati po vratih ko s stopami. Ali so vrata kriva?«

»In če vse razbijem!« Trdan udari po mizi, da odskočijo načrti, da odskočijo knjige in se zavalijo na tla. »Z menoj, z očetom, ki te je rodil in studiral, boš govoril drugače.«

Vžigalica v županovi roki ugasne. V temi ne vidijo drug drugega. Do groze mračen je molk v trdni temi.

»Prižgi svečo, zet!«

Župan uboga.

»Resno besedo izpregovorimo. Kržanu dovolijo. Prehitel nas je. Pa nima pri hiši inženirja! Razsvetli svoj mlin in žago prej ko mi! Čemu te imamo? Povej! Čemu smo te studirali za inženirja? Povej! Da boš zaničeval in se obregal ob lastnega očeta, delal pa ne po njegovi volji? Zato?«

Molk, napet, mučen molk.

»Pravi, da nekaj razume in zna. Kaj zna? Kaj razume? Vsak kamen v jezu pozna, vsak kamenček v vodi pozna od mladih nog, za inženirja ga kličejo,

pa ne nariše načrtov, da bi jih mogli nesti na glavarstvo in prositi za komisijo. Tuj inženir je pri Kržanu v nekaj dneh dovršil vse. Naš pa mečka in mečka in tuhta in meri in premišlja in ne pride nikamor in ne more nikamor.«

Vzkipi v Janku, S plamtečimi pogledi stopi pred očeta. »Da ne morem nikamor? Hotel nisem! Nalašč nisem hotel in sem Vas zadrževal!«

»Tako! Nalašč!« Trdan dvigne desnico, pest se mu krči.

Župan priskoči, da prestreže udarec.

Ko kip miren stoji Janko ob očetu.

Pest ne pade na sina, na mizo udari, da se prevrne sveča.

Župan priskoči, da jo dvigne in pogasi plamen, ki liže po načrtih in papirjih.

Trdana se ne zmenita za plamen.

»To je moj najljubši sin! Živo vodo je našel in je prinesel...« Nekaj, kar je podobno zlokobnemu grohotu, grgra Trdanu iz grla.

Janka strezne strahotno grgranje. »Vsega Vam nisem povedal. Nalašč sem čakal z načrti. V negotovost Vas nisem hotel potegniti. Poznata graščinske gozdove po teh hribih? Ali vesta, kdo jih kupi? Ne vesta! Slutim, vem, kdo jih kupi. Poznam nekoga, ki bo imel besedo pri nakupu. Tisti mi je namignil, da premišljajo, kako bi jim bolj kazalo: Postaviti lastne žaže ali skleniti pogodbo z žagarjem, ki bi jih mogel zadovoljiti i glede časa i v načinu

obdelave njihovega lesa. In ki bi ga — če treba — vzeli v svojo družbo.« Janko pomolči.

V Trdanovem grlu je zamrlo grohotno grgranje. »Razumeš, župan?« vpraša mirno. Ne gleda na sina, v zetove oči je zapičil svoj oster pogled.

»Zdi se mi!«

»Graščinski gozdovi!« Trdan zatisne oči, ko da hoče v duhu preceniti vse tisto silno bogastvo tam po hribih in dolinah, tam po vsem tistem neizmer- nem kraljestvu, koder še ni pela sekira, kar pomnijo ljudje. Smreke, da bi se merile z zvonikom farne cerkve! Hrasti, da bi enega ne naložilo pol vasi na svoje vozove in odpeljalo. Bukve, da bi z eno kurilo vso zimo sedem družin. Macesni — lepota za pogled, strast za žagarja, veselje za kupca. »Pa je upanja...?« vpraša plaho, ko da še ni mogel v vsej obsežnosti objeti z mislimi vsega tistega neizmerne- ga bogastva in se ne more v glavi udomačiti in v srcu ogreti misel, da bi vsi ti ogromni graščinski gozdi romali k Trdanovi žagi.

»Mislite, da bi zmagali s svojo sedanjo žago in jih mogli zadovoljiti v času in po načinu žaganja?«

»Turbina bo gnala pet, deset, dvajset žag in žagic! Tekle bodo žage dan in noč, mesece, leta.«

»Stopnjema, po malem, vse na gotovo...«

»Čuješ, župan?«

»Čujem!«

»In kaj praviš k temu?«

»Če bi se nam posrečilo, da sklenejo z nami pogodbo... Graščinski gozd... Bog, saj tam je za sto let lesa in sekanja...«

»Je upanja, Janko?«

Sam Janko se mora čuditi, odkod sedaj tak zvok iz grla, iz katerega je pred hipi hroplo grgranje. »V prihodnjih dneh povem! In ko povem, Vam izročim načrt, prej ni minute. In načrt bo tak, kakršnega mi je narekovala pamet, ne samo srce! Z mirno dušo lahko podpišete pogodbo — tak bo načrt! In brez strahu pred časom, kdaj razreže žaga zadnji hlod iz graščinskih gozdov — tak bo načrt! Tak bo — ali nikakršen! Hočem reči: Ali si poiščite tujega inženirja!«

»Si slišal, župan?«

»Slišal sem!«

»In poveš zetoma, trgovcu in gostilničarju?«

»Še nocoj!«

Janku ni do priznalnih očetovih in občudovalnih svakovih pogledov.

Šesto poglavje.

»Vidiš ga? Ali ga vidiš, našega Janka?« Trdan skoro nehote govori in odriva ženo od okna. Boji se, da bi preočito pokazala pred gospodo, kako ji ugaja avtomobil in kako nestrpno so ga pričakovali.

Pa je res lep in čudovit tak voz. Sam teče, hitro, mirno. In ko se ustavi, ne pretrese potnikov ko vlak.

Klanja se Janko gospodi, pozdravlja jih, stiska roke, vzbuja priznanje očeta in matere.

»Oho,« hipoma vzklikne Trdan ko v bliskovitem spoznanju. Uslužno je Janko podal roko gospodični, ko je prožno ko srna skočila z avtomobila. In ko je odvila z obraza belo kopreno, se je zasvitalo Trdanu. »Tako? Tak tiček si mi ti, Janko? Oglej si jo, stara!«

»Kako je lepa! Rdeča roža in belo mleko! In kako je oblečena!«

»Reci, Meta, ali ni naš Janko tiha voda, ne tiha, živa voda? Glej, tudi tistega debelušastega gospoda s kratkimi, sivimi lasmi sem že videl. Oče je naše neveste!«

»Stari, kaj se ti blede? Taka gospodična, pa v naš mlin in žago?!«

»Kaj si slepa? O ta naš potuhnjenec! Ni črhnil besedice, kdo ima največjo besedo pri nakupu gra-

ščinskega gozda, še namignil ni nanj! Glej, še se držita za roke. Ali misliš, da zato, ker se boji, da ji na suhi zemlji spodrsne?»

»Janko ve, kaj se spodobi med gospodo!«

»O, ve, ve! Da si ga videla, kako ji je mahal na postaji z robcem in klobukom! Kaj ga ne vidiš, kako se topi v nežnosti in sreči?« Trdanu zapre besedo in sapo.

»Kje ste, oče?« kliče Janko in se ozira po oknih.

»Ali sem za mednje?« zdvomi Trdan in išče pri ženi sveta in pomoči.

»Snedejo te! Če so z Jankom tako prijazni in te kličejo!«

Zmeden je Trdan, ko drži drobno, mehko ročico v svoji žuljavi žagarski desnici in gleda v mile oči, iz katerih poje veselje in gleda zvedavost. In v zadregi stisne, krepko stisne mehko ročico. Pa se hipoma zave. Ko da drži plaho, drobno siničico v svoji močni pesti — pa jo stisne, da bi jo zadušil! In naglo razklene pest. Zvonko se mu nasmeje gospodična, nič mu ne zameri. Zato Trdan krepko stisne desnice gospodom, vsem trem po vrsti, da pokajo sklepi v prstih. Še šoferju jo stisne, dasi mu miga Janko, da tega ni treba.

Gospodje niso čisto nič visoki ne ošabni. Čisto nič naduta ni gospodična. Posedejo kar po domače okoli kamenite mize po kamenitih klopeh. Čisto nič ne prigovarjajo domačemu prigrizku. Še vino jim ni prekislo in ga hvalijo. Pa se jim na obrazih pozna,

da so ga vajeni! In da taki gospodje ne pijejo najslabšega, pove že to, da se pripeljejo v tako razkošnem avtomobilu. Prijazni so vsi, zlasti oče gospodične je nad vse prijazen in odlikuje Trdana pred tistim grajskim in tistim drugim. Ponudi mu podolgovato, žoltkasto cigaro, prepasano z rdečim obročkom. Čisto taka je, ko je bila tista, ki mu jo je dal Janko takrat na poti s postaje. Grajskemu in tistemu drugemu ne da cigare, le Trdanu. Trdana prijetno ščegeta ta pozornost. V naglici že nese cigaro k ustom, da ji z zobmi odgrizne konico. Pa se pravočasno zave. In tiplje po žepih za nožem. Gospod opazi njegovo namero, vzame mu cigaro, jo vtakne v nekak srebrn ustnik, pritisne nanj in mu jo vrne. Luknjico je zabodel tisti srebrni ustnik v konico. In gospod vtakne še svojo cigaro v ustnik, prižge vžigalico in nažge najprej Trdanu, nato pa še sebi.

»No, no, no! Tako? Tako?« ščegeta Trdana. Ko da mu lezejo mravljinici po hrbtu, mu je, ko ga prosi oče gospodične, naj bi se popeljal z njimi in šel v graščinske gozdove. Ker se razume na les, ko morda nihče daleč naokoli ne; ker pozna gozdove; ker ve za pravo ceno lesa, ker jim je za njegovo sodbo in svet. In mu burno bije srce, ko stopa v avtomobil. In se brani, in ga morajo prisiliti, da sede na najčastnejši sedež: na zadnji desni sedež, prav na mesto, kjer je ob prihodu sedela gospodična. In potegne iz cigare, da ga mori kašelj, ko golta dim. In mu silijo solze v oči, ko zabrni v avtomobilu in zdrče ko veter

izpred mlina. Tam s praga, tam izza oken, tam z žage gledajo začudeni in ponosni pogledi za njim.

Brni avtomobil po vasi in žvižga, žvižga. Nagrnili so ljudje na hišne pragove in na okna, stekla je deca na cesto, ponižno snema zet župan klobuk, pozdravlja in se klanja. Zijajo ljudje, ne morejo v hipu do besede, gleda, gleda in se čudi župan.

Brni avtomobil po gladki cesti, ko veter hiti. Udobno je Trdanu na mehkem sedežu. Napihuje se srce ob zavidljivih pogledih. O, kako je dobra cigara z rdečim obročkom!

Ko veter hiti avtomobil. Ko prijeten vetrič, ki pihlja okoli obraza, so Trdanove misli.

* * *

Vse zanima gospodično Olgo, vse in vsako malenkost ji morajo natanko razložiti. Še Janko je v zadregi, ker ne ve natanko, odkod so rimski kamni v jezu, kdaj so jih vzdali, zakaj so vzdali take imenitne in stare spomenike v jez. Kako bi ne bil v zadregi Tone, ki še z domačimi dekleti nerad govori, ko mora taki gospodični razlagati na žagi stvari, ki jih vsak šolarček ve in razume. Kako bi ne bila v zadregi Trdanka, ki še vsake njene besede ne razume, pa ji mora dopovedovati, kako meljejo beli kamni, kako črni, in zakaj so poseje vredne mlinarjeve ljubezni. Katica je bila v samostanski šoli, ali pred gospodično Olgo ji te šole ne pomagajo. Ob stopah je nerodna in redkobesedna ko stope same.

Na srečo ni v Olgi ošabnosti in nadutosti. Prijazna, ljubezniva in vesela je ko razposajen otrok. Niti z besedico niti s pogledom ne pokaže, da misli na svoj gosposki rod in na svojo židano obleko. Katici stisne roko in ji ponudi iskreno prijateljstvo.

Janko ves žari v sreči.

Mati pogleduje Janka, steplje moko z obleke, kadar ji pogleda Olga v oči. Na skrivaj opazuje in ocenjuje in presoja to živo gosposko dete, ki blešči v svili in lepoti in bogastvu. Razvajeno mora biti in nobenega dela vajeno. Naduto pa ni videti. Le kako pogleduje Janka! Ali ni vsa njena veselost in razigranost radi Jankove bližine? Ali ne sije iz njenih oči sama dobrota, ljubezen in vdanost? In kjer je ljubezen in je dobrota in je denar, pa če tudi je razvajenost... Ali ne premaža ljubezen vse razvajenosti? Ali je ne preobrazi Janko, ki ga ima rada, po svoje? Ali je ne ovije v ljubezni okoli svojega prsta? Nima kedaj Trdanka premisliti in preudariti misli do konca. Čebnja in čebnja, povprašuje in povprašuje in si hoče vse ogledati gosposko dete. V svinjake silí in v hlev. Ali ni škoda njene židane obleke? Ne vzdrži Cilka primere z Olgo — to čuti Trdanka.

»Reci ji, Janko, naj vsaj plašč ogrne, ki ga je imela na avtomobilu!«

Janko raztolmači materino skrb. Zvonek smeh je odgovor. In Olga kar poskoči in ne manjka dosti, da ne plane Trdanki okoli vratu.

Kdaj je še kdo videl tako gospodično?

Pribrni avtomobil pred mlin. Vpričo samega šoferja in Olge si upata Trdanka in Katica bliže in si ogledujeta čudoviti voz, ki teče brez vprege ko lastovica.

Tleskne Olga z rokami in je vsa v ognju za svojo misel.

Ne, tega pa ne napravi Trdanka! Že zaradi ljudskih jezikov ne! In ker se ne spodobi! In ker ni taka voznja za stare žene! In ker sploh ne gre kaj takega!

Katica se preveč ne upira. Le v tej obleki ne more v razkošno, gosposko vozilo.

Brni avtomobil mimo Kržanovega mlina. Ko polet hitre ptice lastovice.

Zgane se Kržan na žagi, široko odpre oči in usta, zagozda in kladivo mu padeta iz rok.

Ko da je stopila na grdega gada skoči Cilka s praga v vežo in se skrije za vrata.

Z visoko vzravnano glavo sedi Katica ob desni strani Olge na zadnjem sedežu. Že doma je Olga ovila svojo desnico okoli njenega levega komolca. Vse topleje se ga oklepa in ji govori o prijateljstvu.

Janko se sklone ko v zadregi k šoferju in ga nekaj vpraša.

* * *

»Kaj pa mislite?« V Trdanu se budi ponos. Na kameniti mizi leži denar.

»Vsako delo je vredno plačila in vsak delavec svojega plačila! Saj Vam ne darujem! Plačam Vaše delo!«

»Kaj tako delo!« Naglo premisli Trdan: Da bi hujšega dela ne bilo, ko voziti se z avtomobilom: kaditi prijetno dišeče, z rdečimi obročki opasane cigare; jesti v graščinskih gozdovih po petkrat na dan predobre jedi, ki jim ne veš imen; piti vino, ki je zorelo Bog ve kje na jugu. In to naj bi bilo delo: ogledovati košate hraste, visoke bukve, vitke smreke, ponosne macesne, gladke kostanje, kakršnih ni zlepa najti? O, to je bila bogata paša za oči, lepa pesem za srce, prekipevajoča radost možganom. To ni bilo delo!

Denar leži na kameniti mizi. Mesec poštenega, trdega dela v mlinu in na žagi, mesec dela vseh Trdanov, mesec dela podnevi in ponoči, pa bi ne nosili ljudje v mlin toliko denarja, ko ga leži na kameniti mizi.

»Zamudili ste šest dni, ko ste hodili z nami. Vaša presoja in mnenja so nam bila dragocena! Plačamo vsako zamudo časa in vsak svet odvetnikom in veščakom! Čemu se torej branite zasluženega poštenega plačila?«

»Preveč je!«

»Da smo pripeljali drugega izvedenca in svetovavca s seboj, bi mu bilo premalo.«

»Ali jaz vendar . . . Hočem reči: Tako domači ste bili z menoj . . . In vozil sem se z Vami . . . In jedel in pil z Vami . . .«

»Ne razumem Vas, čemu se branite denarja, ki ga boste krvavo potrebovali, če mislite stopiti z nami v poslovne zveze . . .«

Trenutno pozabi Trdan na denar, sede tesno h gospodu in govori šepetaje: »Govorila sva oni dan v gozdu, pa nisva dokončala. Ali mislite zares? Prav zares?«

»Z Vami se ne bi hotel ni v sanjah šaliti. Računali smo, preudarjali, računamo, preudarjamo, kalkuliramo, kakor pravimo. Saj ne rečem, da bi se nam pri teh množinah lesa ne izplačale lastne žage. Mislimo pa trenutno tudi na to: čemu bi vlagali kapital v nekaj, kar bi bilo že pri roki? Pametna pogodba — dobiček bi imeli i mi i Vi i Vaši i vaš kraj. Vodno moč imate, inženirja imate, ki hoče koristiti rodni hiši in domačemu kraju, lokomobilo bi kupili, da bi zmagali vse delo...«

»Povejte, gospod, lepo prosim, povejte: ali verjamete, da zmore Janko vse, kar mu roji po glavi? Načrte poznate, njega in njegovo znanje poznate.«

»Dobro premislimo, komu zaupamo, prej ko tvegamo; drugače bi se že zdavna smejali nam in naši družbi. Vemo, kako mislijo Jankovi profesorji o njem. Ali Vam ni pokazal ponudeb? Vem, da so ga vabili na več strani. Da nima soli v glavi, bi se ne trgali zanj in mu ne bi ponujali služb, za katere se trgajo starejši in izkušeni inženirji.«

Ko da ga boža tisti prijetni vetrič, ki je vel na avtomobilu, ko je brnel v pekoči vročini po gladki cesti, žari zadovoljstvo iz Trdanovega obraza. »Saj bi, saj bi začeli. Ali stalo bo, stalo! Strahovite vsote bo požrlo vse to.«

»Požrlo bi jih res! Pa bi jih tudi vrnilo! In še več bi moralo dati nego je požrlo! Stalen, dolgotrajen dobiček bi moralo nositi.«

»Pa bi res sklenili z nami, samo z nami pogodbo? In bi... — tako je pravil Janko — sprejeli nas v družbo...«

»Rekel sem! Besed ne snemo! Jih tudi ne smemo, sicer nam nihče ne bi zaupal. Zaupanje je pa pri našem obsežnem poslovanju poglavitni pogoj uspeha.«

»Dobri ste, dovolj sem Vas te dneve spoznal, tudi razumeva se že čisto dobro, zaupam Vam. Vi rečete in obljubite — kaj pa drugi delničarji?«

Gospod se nasmehne in zamahne z roko. »Ne skrbite, gospod Trdan! Računamo! In smo izračunali, da nam tako prav kaže.«

»Ne zamerite, da vprašam: ali ni imel naš Janko nobenega svojega prsta vmes, da ste tako izračunali?«

»Da nam ne kaže, bi ne pograbili njegove zamisli! Ne bojte se!«

»Da hočete nam in našemu kraju pomagati! Pravzaprav tujci, ki vas prej še nikdar ni bilo pri nas...«

»Nismo nikjer tujci! Gremo povsod, kamor nam kaže. Pridemo, pretehtamo in premislimo in zgrabimo, kar je za nas. Naložimo kapital tam, kjer se bolje obrestuje. Državnih mej ne poznamo, jezikov, narodov ne preziramo. Privoščimo vsakemu, da pobere, kar pade z naših miz. Privoščimo tudi, da po-

berejo, kar ostane na mizi po kosilu. Miz ne nosimo s seboj...«

Trdana zazebe odkrita beseda. »Bogato gostijo priredite pri nas. Drobtine, ki padejo z Vaših miz, nam milostno privoščite.«

»Nikar tako črnogledo, gospod Trdan. Povedal sem vse samo v primerah. Sicer pa prisedete Vi k naši mizi in boste jedli z nami. Kjer ni gostije, ni niti drobtinic! In drobtinice z bogate mize — mislite, da niso dobre?«

»Ni Vam do tega, da bi nam pomagali!«

»V tem primeru — kdo ve?« Gospod udari Trdana po rami in pomigne z glavo na travnik ob vodi.

Tam razlaga Janko Olgí svoje načrte. Stojita drug ob drugem, glavi nad načrtom se skoro dotikata.

Trdana spreleti vroče po vsem telesu, kri mu sili v glavo. »Mislite..., mislite resno?« In nehote iztegne roko proti gospodovi desnici.

»Silila je sem. Kraj ji zelo ugaja. Vsa navdušena je zanj.«

»In za Janka?«

Gospod se nasmeje in ničesar ne reče.

»Pa bi ji ne branili?«

»Edinka mi je! Prerad jo imam, da bi se mogel ustavljati njeni želji.«

»Bi nam pomagli, če bi z lastnimi sredstvi ne zmogli vsega? Veste, mislim, da bi sami... Nekaj imamo... Le če bi sami nikakor ne mogli...«

»Jasno! Samemu sebi, ne . . ., no, sorodstvu in tudi naši družbi bi pomagal s tem!«

»Gospod!« Trdan mu proži desnico. »Tisto, vse to, kar ste rekli, drži?«

»Rekel sem!«

Udarita v roke. Gospod skoro pobledi v obraz, tako mu stiska Trdan desnico.

* * *

»Mna, mna, mna . . .« Trdan pohrkuje in mlaska z jezikom. »Takega pri nas nismo vajeni.«

Avtomobil brni izpred mlina. Olga maha z robcem in začne pred cestnim ovinkom hipoma pošiljati z obema rokama poljube pred mlin. In Janko, ta potuhnjenec in poniglavec, jih vrača.

»Mari bi se pobrigal, da bi že narisal načrte!« V očetovem glasu ni ne jeze ne nejevolje ne očitanja. Nekak čuden ponos in nekaka mehka ljubezen je v njem.

Janko mu naglo pogleda v oči. Je ponos in je ljubezen in je občudovanje tudi v očetovih očeh. »Ali sta se menila kaj o našem načrtu in pogodbi z njimi? In o vsem tem, o čemer dvomite?«

»Sva. Pa ne vem, kaj bo iz vsega. Zakesnimo. Ves teden nisi sedel k načrtom.«

»Jutri odnesite načrte na glavarstvo in prosite za komisijo. Gotovi so.«

»Ti!« Še večje občudovanje, še večji ponos in še večja ljubezen žari v očetovih pogledih in trepeče

v njegovem glasu. »Zakaj nisi tega poprej povedal? Potegnila bi se z avtomobilom in načrte še danes izročila na glavarstvu.«

»In capljala peš nazaj!« meni Trdanka.

»Čeprav! Pa kaj stojim in po nepotrebem klepečem in izgubljam dragoceni čas! Tone, zaprezi! Samo preoblečem se še! Takoj se odpeljeva in še danes predloživa načrte ter prosiva za ogled in razpravo!«

»Bog se usmili! Kam se ti tako mudi? Saj ne gori voda!«

»Ne gori! Ali živa je! Živa, živa, živa!«

Kdo naj razume očeta? Čemu tolikokrat govori o živi vodi? In kaj misli s tem?«

Sedmo poglavje.

Ko po trnju stopica Trdan okoli komisarja in inženirja in Janka. Kod naj išče pomoč in zavetje pred pikrimi opazkami in neverjetnimi zahtevami odvetnika. O, pripravil se je bil, kako povrne Kržanu vse gorke, ki mu jih je sikal ob njegovi komisiji v obraz! Gad soseščini — pa ti pripelje h komisiji odvetnika! Nikomur ni črhnil o tem, niti v sanjah ni slutil Trdan, kako kašo kuha potuhnjeni sosed za njegovo komisijo. Kržanu sije škodoželjno veselje iz obraza, ko zahteva odvetnik, kar se še komisarju, ki se sklicuje na zakon, zdi pretirano in nepotrebno. Uživa duša soseščna, ko vidi, kako odvetnik bega soseda in kako mu nagaja. Ob odvetnikovih predrznih besedah dvigajo glave mejaši in mislijo, da je prišel dan, ko izžmejo iz Trdana več, ko je vredna vsa njihova beračija ob vodi. Da jih ni na tihem naščuval nevoščljivi Kržan? Je jih naščuval! Kako mu žari oko ob vsaki besedi mejaša, ki zbode Trdana! Da bi Kržan vsaj kako zinil! O, to bi mu jih povedal Trdan! Pa molči ko grob, le škodoželjno se posmehuje in uživa ob Trdanovih mukah. K besedi ga ne izzove, pa naj še tako vneto in glasno pripoveduje komisarju, da so sosedge in me-

jaši odvetnika namenoma napačno poučili. Zmiguje z ramo Kržan in prepušča svojemu zastopniku besedo.

O, da ni pomislil prebrisan Trdan na to, da je Kržan zmožen vsake zahrbtnosti! Da ni najel odvetnika, ki bi prestregel vsako pikro in jo vrnil z obrestmi! Upadel bi pogum mejašem, ko bi pobil zastopnikove zahteve in dokazal, da jih stavlja le iz nagajivosti in nevoščljivosti! Pa da ni prišel na misel na odvetnika Janko, izšolani, studirani!?

Janko, ali nimaš besedice za odvetnikove zahteve? Ali nimaš besedice, s katero ustaviš tok njegove zgovornosti? Ali se ti vsaj oče ne smili? Premisli, koliko denarja je zmetal zate! In kdo je zmešal očetu glavo s turbino in električno in lokomobilo in tovarno, če ne ti? Za tvoje načrte gre, pa molčiš!?

Ne ganejo Janka preseči očetovi pogledi. Z inženirjem govori, s komisarjem razpravlja, na nobeno odvetnikovo ne črhne ne črne ne bele.

Bedak je človek! Stopi na sinovo prigovarjanje na led. Ko ne moreš z mesta, ti odtegne roko. Mar bi delal po svoji pameti, pa bi se ne režal Kržan v zmagoslavju!

»Tako je po zakonu: Ozirati se moramo na pomen, ki ga ima kako podjetje v narodnem gospodarstvu. Da pomeni Trdanovo podjetje večjo korist narodnemu gospodarstvu ko Kržanovo, tega, gospod doktor, ne morete zanikati.«

Tega ne izreče Janko, komisar pove tako.

»Tako je, da, tako je!« hiti Trdan, hvaležno pogleda komisarja, po strani odvetnika in Kržana, Pravijo, da človek pri potapljanju grabi za sleherno bilkico. »Ves grajski les pride na našo žago. In lesa ni malo. Pa koliko bodo zaslužili domačini pri nas!«

»Tek imajo Trdani!« blekne Kržan izza odvetnikovega hrbta komisarju.

»Aha, tu te bolil!« vzkipi veselje v Trdanu. »Če imajo tek, zelene zavisti nimajo.«

»Vse bi požrli, vse sami, Trdani. Z avtomobilom se že vozijo!«

»Janko, pozabil si opozoriti tiste gospode, ki so kupili graščinske gozdove, na Kržana. Kak hlod bi morda le zapeljali na njegovo žago. In na avtomobil bi ga gotovo povabili, da so vedeli, kako se mu cede sline po taki gosposki vožnji. Saj so dobri tisti gospodje, ki sklepajo z nami pogodbo.«

Janko z nemirno krettnjo zavrne očeta.

»Kakopa! Samo Kržan in njegov odvetnik se bosta širokoustila!« In Trdan pripoveduje komisarju o graščinskih gozdovih, o dobrih gospodih, o pogodbi. Govori glasno, da izziva Kržana.

Ali Kržan molči. Na strani sta na tihem spregovorila z odvetnikom nekaj besed. In sporazumel se je z očmi z mejaši. Sedaj molči. Odvetnik je pa vse predrznejši v zahtevah in vse pikrejši v besedah.

Trdanu mine veselje do izzivanj. Jeza kipi v njem proti odvetniku, proti Kržanu, proti sinu, ki molči, proti komisarju, ki dopušča, da odvetnik toliko in tako

govori. Za jezo se skriva plaha, trpka misel: Kaj, če ne dovolijo? Kako boš gledal ljudem v oči, Trdan?

»Zini kako! Župan si! Kolika korist bo naše podjetje za občino!« se obregne ob zeta.

Ali zet ne zine. Stvaren in nepristranski bi bil rad pred Kržanom in odvetnikom in komisarjem. Na nobeno stran se ne bi rad zameril.

Ko po trnju stopica Trdan, vleče na uho komisarjeve in odvetnikove besede, kipi v njem, skeli ga skrb. »Nikdar ne podpišem tega!« se razburka v jezi ob odvetnikovih zahtevah, ki jih hoče doseči za mejaše.

»Ne prosimo Vas!«

»Trdan je ko Jozve iz svetega pisma,« se zareži mejaš, ki je Trdanu že dolgo gorak. »Zaukaže dežju: Stoj! In Bog ga bo uslišal — povodnji ne bo!«

»Trdanov novi jez bo kriv vsake povodnji, kakopa! Učenjak, ki poznaš sveto pismo . . .«

»Nisem učen ko Trdani, ki imajo inženirja, ali na povodenj, ki mi lahko radi vašega novega betonskega jezu zasuje travnik, mislim. Učeni Trdani na to ne mislijo, ker jim ne gre v račune.«

»Povodnji dosedaj ni bilo! Odslej bodo radi našega novega jezu vse drugačne! V peščene puščave bodo spreminjale travnike in njive! Škodo, vso škodo — plačaj, Trdan!«

»Ne dišijo Trdanu povodnji! Še misliti noče nanje!« omeni odvetnik komisarju.

»Vam bi dišale! Saj govorite tako, ko da jih želite . . .« Trdan se razburja.

Janko razloži mirno in razumno: »Mislili smo tudi na povodnji, Zatvornica na jezu bo taka, da ne bo radi jezu zastajalo nič več vode ko dosedaj pri največjih povodnjih. Izračunal sem, prestudiral sem množine vode pri povodnjih zadnjih let...«

»Pa če pride večja povodenj ko dosedaj katera?«

»Pa če pošlje Bog vesoljni potop na nas?! Kaj, učenjak? Gospod komisar, ali ne uvidite sami, da so ta jamstva pretirana in te zahteve smešne?«

»Po zakonu odločimo! Brez vseh jamstev za dokazano škodo ne pojde!«

»Pritožimo se, če ne boste upoštevali vseh naših zahtev. Na vse instance! Pravico dosežemo, verjemite! Poznamo zakone! Gospodu Trdanu starejšemu se ne čudim, čudim se pa gospodu inženirju Trdanu, ki pozna zakon, pa ni mislil na povodnji...«

Trdana zbega opazka. »Čuješ, Janko?«

»Potrpežljiv je papir! Prenese vse, kar morajo povedati odvetniki, če hočejo kaj zaslužiti in kaj veljati v očeh svojih klientov. To je njihov kruh!«

Ta je bila Trdanova, Janko!

Ali kdo se naj bôde z odvetniki!?

»Toliko Vam povem, da ne boste ni kamenčka premeknili, dokler ne zagotovimo svojim zahtevam veljave in potrebne odškodnine. Na srečo so še višje instance, ki bodo uvidele, da so naše zahteve po zakonu opravičene.«

»Ali je mogoče, gospod komisar, da nam zabranite delo, dokler ne odločijo vse instance?«

»Pred pravomočnostjo naše razsodbe ne boste smeli začeti delati.«

»Ali naša pogodba! Pred zimo morajo teči naše žage! V graščinskih gozdovih zapoje v prihodnjih tednih sekira.«

Komisar zmigne z ramo.

»Prekleti Kržan! In tvoja misel na odvetnika! In tvoj odvetnik!«

* * *

Ko bolan teka Trdan na županstvo povpraševat po razsodbi. Sili zeta, naj uradno prosi glavarstvo za hitro rešitev. Jezi se nanj. Kaj tak župan, ki se ničesar ne upa! In če njegova beseda pri glavarstvu ne zaleže, čemu ne odloži županske časti? Križ je s takim cincavim zetom!

Vozi se Trdan na glavarstvo in prosi, sili, dreza. Janka vlačí s seboj. Nerodno je Janku in neprijetno to moledovanje. Draži ga očetova malodušnost in strah. Naveliča se teh vednih povpraševanj, dvomov, strahu, nepotrebnih potov in drezanj, ki človeka le smešijo. In se jezi na očeta: Prej ni bilo koraka z mesta, samo cincanje. Tekli so dnevi, tedni — sedaj so mu ure predolge, minuto ni miren. »Kaj bi se bali in bili nestrpni! Že dovolijo!«

»Že dovolijo!« Trdan se udari s pestjo po čelu. »Leto naj čakamc na dovoljenje?!« In teka po mlinu in žagi. Za nobeno delo ni. O, koliko trpi Trdanka ob moževem nemiru! Premetava se oče po postelji v nočeh brez spanja; če malo zadremlje, stoče in krili

z rokami, da ga mora prebuditi in rešiti težkih sanj; ne govori podnevi; poveša glavo, stopica po mlinu, stopica po žagi, stopica okoli jeza in misli, misli. Ne briga se za nobeno delo. Izogiblje se Janka, ne odgovarja Katici na najprijaznejše besede, ne pogleda Toneta. In v Trdankini glavi se ne porodi beseda, ki bi ga potolažila, srce ne iztisne iz sebe usmiljene besede. Janko, Janko, kako si zavdal očetu! Kaj si to prinesel iz tujine? —

»Razsodba!« kriči župan že od daleč in vihti šop papirja v roki.

»Dovoljeno?« Trdan oživi in mu hiti naproti.

»Dovoljeno!«

»Hvala Bogu! Ne bodo Trdanov! Še je pravica na svetu!« Ko da je padla težka mora z njegovih prsi. Gleda v razsodbo, gleda, gleda, ko da jo hoče natančno prestudirati. Pa mu plešejo v veselju črke pred očmi in ne razume ničesar. »Zdaj pljunemo v roke, zavihamo rokave, stisnemo zobe. Župan, ni malo delo, ki nas čaka. Ali si že kaj povprašal pri voznikih? Za opeko in cement in turbino in dinamo se že dogovarjamo. Povprašal sem že po tesarjih in zidarjih.«

Župan je s tastom vesel. Vse razsodbe niti ni prebral, le do stavka, ki dovoljuje napravo. In je stekel z njo v mlin. »I z volmi bodo vozili z železnice! Ljudje bodo veseli, da kaj zaslužijo. Najamemo še nocoj vso vprego v vasi, ki je še ni najel Kržan!«

»Ali že ve? Ta bo škrtal z zobmi!«

»Tudi zanj je prišel prepis rozsodbe, dostavili mu ga pa še nismo.«

»Še danes mu jo pošlji. Dosti noči od skrbi nisem spal jaz, naj ne spi nocoj od zelene zavisti on.«

Mati kliče Janka, ko vidi moža oveseljenega.

»Dovoljeno!« pove žarečih oči Trdan. »Piši še danes, koliko cementa naj nam pošljejo. Voznike preskrbi župan.«

Janko bere rozsodbo, počasi in premišljeno jo bere.

»Jutri se peljeva v opekarno. Ali bi šla že kar danes?«

»Počakati moramo do pravomočnosti rozsodbe.«

»Kako? Saj je dovoljeno!«

»Od glavarstva! Kdor ni zadovoljen s to rozsodbo, ima pravico pritožbe na Ljubljano. Bojim se, da se Kržanov odvetnik pritoži.«

»Naj se! Le naj pošteno oskube Kržana! Delati začnemo že ta teden!«

»Ne smemo! Tu je zapisano...« Janko kaže s prstom v rozsodbo.

»Da bi ne smeli?« Trdanu se šibe kolena, Bledí v obraz in se ves trese.

»Pred pravomočnostjo rozsodbe ne smemo začeti. V štirinajstih dnevih se smejo pritožiti, pritožba bo romana v Ljubljano. Ne začnemo tako kmalu delati.«

»O...« zagrgra v Trdanovem grlu. Ves zelen je v obraz. Omahne, se ujame in sesede na hlod.

»Križani Bog! Vode, vode! Slabo mu je!« skriči Trdanka vsa trda od strahu.

Katica steče k vodi, Tone drevi z žage, župan se naglo skloni k tastu, Janku pade razsodba iz rok. Prestrašeno poseže z rokami proti očetovemu telovniku, da mu ga odpne.

»Kaj norite?« se hipoma opomore Trdan. »Kaj kričiš! Nič mi ni! Tone, konja zaprezi!« In se dvigne s hloda. Pepelnat je v obraz, tresejo se mu roke, ki jih stisne v pest, v očeh mu gori silna odločnost. »Ne bodo Trdanov! Janko, pripravi se! K odvetniku greva!«

»Čemu?«

»Čemu? Še vprašaš? Klin se izbija s klinom, odvetnik z odvetnikom. Poiščeva boljšega odvetnika ko je Kržanov. Videli bomo, ali zmagajo Trdani ali ne!«

»Premislimo do jutri, oče! Odvetniki so dragi! Kaj nam more koristiti? Predpisi so predpisi! Do dela ne pridemo niti z odvetnikom nič prej.«

»Pridemo! Drezal bo, če drugega ne! In bodel se bo s Kržanovim! Ne znaš se bosti v vsej svoji učenosti z odvetnikom, ne morem se bosti z njim v svoji neučenosti!«

»Oče, denarja je škoda! Krvavo ga bomo potrebovali.«

»Kamor gre krava, naj gre še tele! Drugače bi bilo, da nas je že pri razpravi zastopal odvetnik! Ne ugovarjaj! Sit sem tvojih oporekanj in opazk! Ubogaj!

Dela, ki jih ne razumem, boš vodil s svojo glavo. Vse drugo, vse drugo pojde po mojem!»

Še hoče ugovarjati Janko in miriti očetovo vnemo, pa se ne upa. Kaj gori v očetovem obrazu? Njegovi pogledi ga vznemirjajo in strašijo.

»O Bog, o Bog!« tarna Trdanka in vije roke. »V postelj bi legel, ne pa silil z doma!«

»Tiho! Ne razumeš vsega tega!« Hripava je Trdanova beseda, njegov pogled je srep in gori v strašni odločnosti.

Umolkne žena. Strah jo je pred možem.

Tudi župana je strah pred tastom. Takega ga še ni videl.

Katica se skriva v mlin, da se izogne očetovim pogledom.

Tone teče v hlev okomatat konja.

Osmo poglavje.

Na železniški postaji izkladajo delavci opeko in sode cementa. Med njimi je Trdan; — prijazen je, uslužen, zelenko ima v roki in kozarec. Pred postajo krmijo vozniki konje in vole. Tudi med njimi se smučje Trdan, zgovoren in okreten ko da mu je trideset let. V gostilno povabi voznike, plača kruh in pijačo. Gospodom s postaje nudi cigare in jih vabi v gostilno, ko opravi z njimi v pisarni. Teka od delavcev pri opeki in cementu v pisarno, vsak hip je v gostilni in daje za pijačo. Povsod je Trdan.

Povsod je: V obcestni krčmi počivajo in krmijo živino njegovi vozniki s Kržanovimi. Pade pikra beseda na Trdanovo baharijo, odgovor je še trši. Če te plača Trdan, moraš reči zanj besedo! Pa je že Trdan sam v krčmi. Ne odgovarja Kržanovim voznikom, pijače naroča svojim. Če plača Kržan svojim, plača Trdan več. Ko priškripljejo vozovi domov, jih že čaka Trdan. Prešteva opeko, pomaga skladati sode s cementom.

Povsod je Trdan: Med sekači, ki podirajo smreke in hraste v gozdu; med vozniki je, ki jih vozijo k mlinu; med tesarji je, ki jih tešejo. Pa med vozniki je, ki dovažajo apno in pesek; pa med nosači je, ki donšajo zidarjem omet in opeko, pa pri zidarjih je,

pa pri delavcih, ki mešajo omet. Tam pri kopačih okoli novega jezua — oho, godrnjajo kopači in ga po strani gledajo. Ne moreš počiniti ni da bi v miru pokadil cigareto. Janko, gospod inženir, e, Janko je dober in ne priganja k delu; stari, o, stari je siten ko komar. Ko da ima sto oči, vse vidi, ne privošči človeku ni sekundice oddiha.

Povsod je Trdan: Na postaji, med vrvenjem in truščem, ki kipi po cesti s postaje, v obcestnih krčmah. Sam je povsod, doma, v gozdovih — in vse hoče sam urediti in videti in nadzirati. Sam izplačuje voznike in zidarje in tesarje in delavce, sam plačuje železnici, sam pošilja denar za cement in opeko in apno in pesek. In sam določa drevje, ki bo padlo za novo hišo in nove žage. Vedi Bog, kako vse to napravi! Povsod je! In misli, da brez njega ne bo nikjer opravljeno, kakor mora biti.

Povsod je Trdan in na vse misli. Ko zasvetijo na vzhodu zlati solnčni prameni, budi zidarje in delavce, ki spijo v hlevih in po svislih; ko se pretegujejo in zehajo in bi radi potegnili spanje, jih sili z domačo slivovko. Delavcem, ki prihajajo iz vasi, teka naproti. Ko utihnejo pozno zvečer delavci po hlevih in svislih, ogleduje temelje nove hiše, teka k jezua, otopljuje beton, mrvči cement med rokami, treplja z roko po opeki.

Oče, o, oče! Naj bodo prekleti tisti trenutki, ko je Janko dvomil nad Vami in se jezil na Vas, ker ste cincali. Kdo pa je mogel slutiti, kdo verjeti, koliko sile je v Vas in kako boste nastopali, ko se odločite.

Čuti Janko: V teh dneh, v teh svečanih dneh mora izgovoriti nežno besedo. Materi? Ki mesi čez polnoč kruh? Ki vstaja pred jutranjo zarjo in kuri peč? Ki se tako vdano pokori volji očeta? Ah, ni materi do nežne besede. Na očeta gleda, misli samo, kako bi mu ustregla.

Očetu jo pove, nežno besedo. V tihi noči, ko ju ne bo nihče videl in ju nihče slišal.

Splazi se Janko iz podstrešne sobice. Prisluškuje, kje je oče.

»Stoj!« zagrmí v temno noč hrapavo očetov glas. Nagli koraki mu slede.

Janko priskoči. Misli pomoči očetu.

»Ti si? Kaj stikaš ponoči okoli našega mlina?«

»Pravijo, da zidaš vilo... Pa da bo jez čisto drugačen ko moj... Pa da bodo žage... cela tovarna...«

Janko drveni, ko spozna Kržanov glas. Čisto blizu se priplazi. Oče molči.

»Pogledati sem mislil... Kako zmoreš, mislim? Že moja naprava požira strahotne vsote...«

»Pa si oglej!« Trdanov glas ni ne mehak, ne bahav. Kržana je sram. Noče si ogledati storjenega.

Oče! O, kako mora kipeti po Vaših možganih! Požira jez in betonski žleb ogromne množine cementa. Ko da jo na debelo in nenasitno golta, gine opeka s kupov v novo hišo — delo pa gre počasi od rok in ni videti uspeha. Kje je še dan, ko zasveti elektrika in zapojejo žage! Plačuj ob sobotah delavce, zidarje,

voznike! Pošiljaj denar za cement, pošiljaj denar v opekarno, plačaj železnici, plačaj naročeno turbino, plačaj naročeni dinamo! Janko se zgrozi. Stopi, stopi k očetu in mu reče vpricho Kržana prijazno, toplo besedo. Ali prej ko se odloči, se Kržan izgubi v temo. Očeta tudi ni na mestu, kjer je zalotil Kržana. Oče, oče! O, niti Kržanu niste rekli ostre besede . . .

Oče, grča ste, hrapava je Vaša roka in Vaše lice in Vaša beseda! Ali Janko ve, da Vas vpricho Olge in njenega očeta objame in poljubi, ko zapojejo žage. Pa če se boste z vsemi štirimi branili in če izrečete v jezi najostrejšo besedo — Janko Vas poljubi! To bi Vam, oče, povedal Janko, da ni Trdanovega rodu: »Ne zaslužim pred Vami, da me občudujete! Ne zaslužim, da gledate name, ko da sem Bog ve kaj, Bog ve kako nad Vami, Bog ve kje pred Vami. O, kje sem, kje sem za Vašo močjo in voljo?«

Mož, mož, ali si iz mesa in krvi ko drugi ljudje ali si iz železa? Samo kako, kako moreš toliko vzdržati, toliko prenesti in se ti ne zmeša v glavi?

Oče, oče, nič več ni huda Katica na Vas, ker je niste pustili dostudirati ko Kržan Cilke. Saj ji morda ne bo niti treba čakati, da nastavijo Jožeta za župnika in bi šla k njemu. Oj, kaj nastaja iz Trdanovega mlina! Prihajajo gospodje! In še češče bodo prihajali, ko zasveti električna, zapojejo žage, zaropotajo stroji! Gospodje, učeni, bogati, ki govore v izbranih besedah! Tihe sanje sanja Katica. Ponosna je na očeta in vesela, da je njegova hči.

Kaj bi Vam zameril, oče? Vrtate v trdno skalo, rušite domačijo — ali Vaše razrito čelo in Vaš mračen pogled in redka, suha beseda vpije in priča, da je ne rušite lahkomišno. Nočete slabega prvorojencu.

Tast! Čast Vam! Ni dosti takih tastov po svetu! Boga hvalimo, da smo potrkali pri Vas, hvaležni smo Vam, da nas niste odbili. Ko doraste dečica in bo sprevidela in razumela, si zamisli čudovite povesti o sili in umu svojega starega očeta.

Svak!

Jure molči, žuli svojo pipo, gleda, gleda in poslušaj. Niti prikima ne Trdanu, niti s pogledom mu ne pritrđi. Vse mu razloži svak: Bogati, neizmerni graščinski gozdovi; pogodba, dobra pogodba; prijazen gospod, Olgin oče; gostija za bogato obloženo gosposko mizo; revne breze, ki jih nihče niti na ogenj ne meče, če ima drugega lesa, so v lesenih klincih gotov denar; glas Trdanove žage pojde po svetu; ko pade zadnja smrekica v graščinskih gozdovih, bo sloves tovarne za stole utrjen. In Lahi ne pozabijo, odkod so dobivali najboljše deščice za zaboje pomarančam.

Molči Jure. Vsa svakova zgovornost ga ne omeči niti do pritrđilnega zamahljaja s pipo.

»Kaj si pozabil govoriti?«

»Premišljam!«

»Povej vsaj, kaj premišljaš?«

»Kaj pravi sedaj župnik?«

»Povedal sem mu, da ne bom silil z našo elektriko v cerkev, če se je že dogovoril s Kržanom. Krvavo

bomo rabili sleherni trepet turbine za svoje žage in tovarno. Luč sama nese malo! Janko je izračunal.«

»Kaj pravi župnik?«

»Srečo nam želi! In se čudi!«

»Tudi jaz vam želim srečo! In se čudim!«

»Čemu?«

»Odkod jemlješ denar! Zmetal si ga že v beton in novo hišo toliko, da mi zagomaze mravljinci po hrbtu, če pomislim na vsote. Pa še ni gotov jez, še ni pod streho nova hiša, ni še preurejen in prezidan mlin. Kje so še žage? Kje je še tovarna? Pa ne teče ni prejšnja žaga, ki je nosila gotov denar; ne žrnjajo kamni, ki polnijo vreče z moko in posejami, ne udarjajo stope v proso in ječmen.«

»Nalagamo denar! Bogate obresti vrže Trdanom in zetom. Ni en okrogel ni zavržen!«

»Ali pomaga tisti prijazni gospod? Koliko je vteknil v vaše podjetje?«

»Ponudil je! Premislili smo do dobra njegovo ponudbo in jo odklonili. Nočemo tujega denarja, sami svoji gospodarji hočemo biti. Ali ni bolje, da obdržimo v svojih rokah vse, kar nam nasuje turbina.

»Da bi vam le že nasula zlatih cekinov!«

»Tudi naših domačinov nočemo v družbo. Ne veš, kako so nekateri mogotci, ki me prej še pogledali niso, sedaj prijazni z menoj. Čutim, kam molijo svoje pohlepne prste. Motijo se! V Trdanovih rokah ostane vse, vse! Tistim, ki so z nami v najbližjem sorodstvu, nisem nevoščljiv. Vas vzamem! Drugega nikoogar!«

Jure molči.

»Ne rečem! Strahotne vsote požre naprava. Ali z božjo pomočjo prenesemo vse! Več vložimo, več nam bo nosilo!

Jure becka v svojo pipo. Smrdi njegov tobak, dušljiv dim se vali iz pipe.

Trdan se hipoma domisli. Prinese ličen lesen zabojček, ga odpre in potegne iz njega podolgovati, žoltkasti, z lepima rdečima obročkoma prepasani cigari. »Olgin oče mi jih je podaril poln zabojček!« Trdan čuti, da je trenutek dovolj svečan, da si prižge eno in da še svaku privošči eno. In odreže z nožem konici. »Pusti pipo! Smrdljiv tobak imaš!«

»Dober je zamel!«

»Ne bodi! Take še nisi kadil! Kri ti zavalovi hitreje po žilah, ko potegneš iz nje. Prižgi jo! In rečeva modro besedo!«

»Čakaj, da pokadim tobak v pipi.«

»Ne veš, kaj je dobro!« Trdan si premišljeno prižge cigaro. »Kakor rečeno, zlahka ne pojde! Ali Bog nam pomore! Premagamo vse ovire in postavimo, kar in kakor nameravamo. Trdanovina nekaj pomeni, zetje niso berači, tvoje posestvo je lepo...«

»Čemu omenjaš moje posestvo?«

»Saj pristopiš?«

»Ne pristopim! Kaj le misliš? Če si me zato klical, bi prej povedal in mi prihranil dolgo pot.«

»Ne budali! Čemu ne bi pristopil? Drugi bi radi, pa jih nočemo!«

»Le vzemite ga, kdor se vam ponuja! Mene pustite pri miru!«

»Dobro ti hočem, ker te imam rad!«

»Hvala ti za dobroto! Če me imaš res rad, me ne sili k pristopu. Sicer se spreva in ne prestopim več tvojega praga.«

»Sedaj razumem, zakaj vkljub svojemu lepemu posestvu ne prideš nikamor. Tvegaš ne ničesar!«

»Pa ni beliča dolga na posestvu. In ga tudi ne bo, dokler migam z mezincem. Rekel sem, ne sili me! Povedal sem, kaj napravim, če me boš silil.« Jure vstaja.

Trdana jezi svakova trma. »Pozneje, ko nam bo nosilo, ne pridi moledovat za pristop.«

»Ne pridem! Nikdar! Kakor gotovo tu stojim in kakor gotovo ne naprtim svojemu posestvu ni beliča dolga, dokler bom gospodar.«

»Sam sebi ne želiš dobrega!«

»Vam želim dobro!«

»Dober človek si res in Bog mora biti vesel tvoje ljubezni do bližnjega, ki je večja ko do samega sebe. Ali si ne prižgeš cigare?«

»Ne! Zame je dobra moja pipa, diši mi smrdljiv tobak!«

»Le otresaj se! Da sem vedel, da si tako starokopiten, ne bi te poklical. Da je dvomljivo, bi Olgin oče ne ponujal denarja. To so stari, prebrisaní ljudje. Da bi moglo spodleteti, bi nam družba ne silila s svojim denarjem pomoči...«

»Misliš, da res nikakor ne more spodleteti? Kaj pa če se utrga oblak. Silna povodenj...«

»Govoriš ko nevoščljivi sosedi pri komisijski razpravi. Prav imaš! Saj pošlje Bog tudi strelo lahko v naš mlin in nam vse uniči. Toliko nas ima rad, da tega ne stori!«

»Na to ne misliš! Mislim, da tudi nisi dobro premislil, ko si začel vse in z vsem hkrati. Takrat, na gostiji, si mislil drugače: polagoma, stopnjema...«

»Takrat pač, danes vem drugače: zmoremo! Misliš, da ne?«

»Bog vam daj srečo!«

»Torej, Jure, nikakor ne pristopiš? Verjemi, da ti bo žal!«

»Ne bo mi! Vajen sem koruznega kruha, tekne mi, ker ga pridelam sam s svojimi rokami, na svoji njivi. Ob vaši z gosposkimi jedili obloženi mizi bi ne znal sedeti. Ne teknila bi mi ni najizbranejša jedila. Še jesti bi jih ne znal, kakor se spodobi med gospodo.«

»Pripriši sam sebi! Hotel sem ti dobro! Če te bodo kedaj preklinjali otroci, vnuki in vnukov vnuki, ker jim nisi preskrbel boljšega kruha, ne bi rad, da bi vedeli o tem najinem razgovoru.« Trdan namešča rdeči obroček po cigari in pomilovalno gleda svaka.

Jure molči in naglo vleče smrdljivi dim iz pipe.

Deveto poglavje.

Križani Bog, ali si določil to noč za sodni dan?

Med bliskom in gromom in treskom se je utrgal oblak. In je začelo liti, ko da je nosil oblak morja s seboj in jih hoče iztresti na plaho dolino. Lije, lije, lije. Ne lije v curkih, ko iz ogromnih kadi lije, nevzdržema, vedno močnejše, vedno strašnejše lije, lije, lije. Lije, ko da so se nagrmadile vse nizko od zemlje pa do nedosežnih nebes ogromne množine vode. Lije, ko da silni nevidna moč vsa ta morja vode med nebom in zemljo, da se po bliskovo izsujejo na zemljo in zalijejo vse . . . Vse.

Dobri Bog, ali hočeš z drugim vesoljnim potopom kaznovati pregrešne ljudi? Usmiljenje!

Tulijo psi, žalostno zavijajo v črno temo in brodiijo po vodi; muka živina, pretresljivo muka, ko da kliče gospodarja na pomoč; cvilijo prašiči v obupni borbi z vodo; kokodajskajo kokoši, vse so omamljene v temi in mokroti.

»Jezus, Jezus, usmili se nas!« tarna Trdanka. Vsa trda je v strahu in se ne more geniti s stola. Preden so se zavedeli grozotne nevarnosti, je prihrumela voda v ogromnih plasteh, zalila spodnje prostore v mlinu, vdrla v vežo, planila na žago, zajela svinjake, dosegla hlev.

»Svinjake odpri!«

»Živino poženi iz hleva!«

»Kokoši, kokoši rešite!«

Črna tema. V silnem nalivu ne moreš nikamor s svetiljko. Brodi in tiplji do kože premočen po vodi, lovi se za stene, da te ne odnesejo deroči valovi.

Narašča voda, vidno, strahovito, pošastno narašča. Preplavila je vežo, skozi okna sili v sobe. Šumi, strahotno šumi, po žagi poka, pod vežo zamolklo grgra. Ko da se je voda zaklela, da ne odneha, dokler iz tal ne izruje mlina in ga ne odnese s seboj. Hlodi bijejo ob stene, drevijo z valovi. Bog ve, odkod so prišli, da pomorejo vodi omajati trdno zidani mlin, ki se stresa ko v silnih krčih. Sodni dan bije Trdanovini. Svinjake je izruvala voda in jih odnesla s seboj, prašičje cviljenje je umolknilo. Ne kokodajskajo več kokoši. Trese se hlev, strahotno poka v njem. Hlodi okoli žage, deske, les za novo hišo, sodovi cementa, naprave ob novem jezu, opeka, pesek, apno, orodje — plove Bog ve kje za Kržanovim mlinom z deročo, umazano vodo. Tam okoli hleva kričijo delavci ko blazni. Voda dere skozi okna v sobe, sili vanje skozi vrata. Sodni dan! Sodni dan — če drugim ne — Trdanovemu mlinu. Silila je voda kdaj že v vežo, tako pripovedujejo stari ljudje. Ali tedaj je deževalo dneve in dneve. In voda je rastle počasi. In iz spodnjih prostorov so iznesli vreče in vse, kar ni bilo pribito. Ali danes! Šele pod večer se je ulilo. Odkod se je moglo v teh urah zbrati toliko

vode? Kaj se je zgrnila vsa voda na Trdanov mlin? Sodni dan Trdanovini!

»V mojo sobico!« zakliče materi Janko iz veže v sobo. Do pasu je v vodi, ves drgeta, ko v blaznosti mu sijajo oči, ves zelen je v obraz.

Trdanka se ne zgane s stola, ko da so ji odpo-vedali vsi udje.

Janko prebrodi vodo do nje in jo dvigne v naročje. »Luč ponesi s seboj! Sveti mi!« krikne sestri.

Katica zgrabi za svetiljko, ali roka se ji trese, kolena ji klecajo v vodi. Omahne s svetiljko. »Janko, Janko! Tonem! Pomagaj! Kristus! Potapljam se...«

Janka spreleti mrzla zona po hrbtu, ledeno ga zazebe v možgane. Mater drži visoko nad vodo, čez pas je že v vodi, tema je ko v rogu. »Kje si? Kje si?« grgra in se bori z vodo. Hoče se dobojevati do sestre. Ko poseže z roko v temo, mu mati omahne v vodo, komaj jo pridržji in pritisne k sebi. »Oprimi se me!« kliče v temo sestri ko v smrtnem strahu. »Pa hitro! Iz sobe moramo! Sicer nas zalije!«

»Križani Bog, kje pa si?«

»Tu, tu!«

Voda dere skozi okna in napolnjuje sobo. Vedno večja množina je dere v mlin. Janku se temni pred očmi. S stisnjenimi zobmi in obupnim naporom se z nogami dotiplje do sestre, jo pritisne k materi in sebi in ju peha s tokom vode k vratom. V veži se mu skoro zmede, ko ne zadene na podstrešne stopnice. Čuti, da mu klecajo kolena, čuti, da mu oma-

hujejo roke, čuti, da mu odpovedujejo možgani. »Tiplji z rokami! Tu nekje morajo biti stopnice!«

»Na desno, bolj na desno!« V smrtnem strahu krili Katica ko obsedena z rokami. Komaj, komaj jo zadrži Janko, da se mu ne izmuzne iz rok.

»Jezus, Marija, Jožef, stojte mi na strani v zadnji uri!« šepeče Trdanka, ko da jemlje slovo od sveta in življenja.

»Tak tiplji z rokami! Z nogami ne morem dotipati stopnic!« Janko govori grozeče, ko da je Katica kriva, da ne najdejo stopnic.

»Izpusti me! Dotipljem jih!«

»Utoneš! Ne izpustim! Tiplji!« Janko se spotakne in omahne z materjo in sestro v vodo. Zadel je znova ob stopnice.

»Kristus!« jekne Katica.

Trdanka niti jekne ne.

Janko ko v nezavesti golta zoprno vodo, z zadnjo močjo dvigne mater in sestro iz vode in ju porine k stopnicam. Katica ga krčevito stiska za roko in ga potegne za seboj. Za petami jim sili voda v podstrešje.

»Umrli bodo!« vzdihuje Katica, ko mati ne reče nobene besedice in se ne gane. »Če že niso.«

Janko se strese ko v smrtnem boju. Izčrpal je vse svoje moči, se opotekel v sobico in omahnil za vrata. V obupu šine spet pokonci, hlastno se dotiplje do okna, sune s pestjo v šipe in zakriči v strašno, temno noč: »Po-o-omoč... Po-o-o-o-omo-o-oč...«

O-o-o-o, strahoten, obupen o-o-o doni ko tuljenje obupanca v noč. Človek, ki ve, da ga v prihodnjem hipu zagrnejo valovi in mu ni pomoči, ne prosi pomoči z drugačnim glasom ko Janko.

Trese se Trdanovina, od temeljev do strehe se trese mlin in drgeta v smrtnih krčih. Strahotno buči voda. Valovi potegnejo in vlečejo s seboj vse, kar dosežejo in ni pribito. Voda hoče odnesti tudi mlin. Iz jeze, da se ji upa kljubovati, ga hoče po vsej sili odnesti.

V divjem bučanju podivjane vode obupa Janko, da bi kdo slišal njegove klice. »Ali se ne zavedajo več?« vpraša.

»Mati, mati!« joče Katica in ji boža obraz.

»Oče, kje je oče? Tone, kje je Tone?« zahrope Trdanka, ko da ne more umreti, prej ko ne izve, da sta rešena.

»Jezus! Oče, Tone...«

Janko se opoteče od okna in buti z glavo ob omaro. Ali ga je udarec vzdramil ali ga je omamil, več ne ve, kaj dela; plane k oknu, zleze nanj, se oprime podbojev, iztegne glavo v črno strašno noč in kriči, kriči: »O-o-oče! ... To-o-one ... O-o-oče! ... To-o-one! ...«

O-o-o-o, strahoten, obupen o-o-o doni ko tuljenje obupanca v grozno noč.

Janko kriči, kriči. Groza pretresa Katico ob njegovih obupnih klicih. Če bi videla, v kakih nevarnosti visi brat, ki mu odpovedujejo roke, bi onemela

v grozi in bi ne ječala in ga ne izpodbujala, naj pozablja na lastno varnost.

Vsega odrevenelega prestreže župan Janka, da ne omahne v vodni grob.

Ob medli luči se Janku naglo vrača zavest. »Kje so oče?«

»Kje so?« odgovori ko odmev prestrašen županov glas.

»In kje je Tone?«

»Ne skrbi zanj! Delavci so ga potegnili iz vode. Drgnejo ga z jesihom, rešijo mu življenje!«

»Ali oče, oče!« Sunkoma se dvigne Janko v čolnu, da se zaziblje in pluskne umazana voda vanj.

»Miruj, vse nas pogubiš! Saj sem ju komaj preprosil, da sta šla z menoj. Da nismo navezali čolna na verige, bi ne šla.«

Janko vidi ob medlem svitu svetiljke, kako blede in prestrašeni in prepadli so obrazi svakov. Pa se mu ne smilijo. »Očeta moramo rešiti!« Čoln zopet zajame vode, ko se vzpne iz njega Janko in se oprime okna.

»Kaj noriš? Vsi utonemo!«

»Svetiljko mi dajte!«

»V temi ne moremo nikamor! Kje so mati? Kje je Katica?«

Janko pomore materi in Katici v čoln.

»Dajte mi svetiljko!«

»Stopi v čoln! Saj si že ves onemogel! Vrnemo se in pomoremo očetu, če je še v mlinu in potrebuje človeške pomoči.«

V Janka trešči svakova beseda, ko da ga je udaril s kladivom po glavi. Opoteče se po sobici in se pri-
tiplje do vrat.

Zamolklo, strahotno, pošastno, zlokobno grgra voda v mlinu, stresa ga, maje ga. Butajo mize in stoli ob vežne stene, zaletava se voda v podstrešje in hoče zaliti do slemena mlin in ga nato zmlinčiti in odnesti drobce s seboj.

Da ne buta tam spodaj očetovo truplo ob stene?
Čuj, ti zamolkli, topi udarci!

»Zalij, voda, strašna voda, zalij še mene, če...«

Janko se zgrudi in nezavestnega prepeljejo svaki na kopno.

Čisto trdega potegnejo očeta iz vode. Tam na strehici nad zatvornicami je čepel. Zdirjal je bil iz mlina, toda voda ga je pognala nazaj. Pa je šel z okavljanim drogom tipat vodo, ali še stoji betonski žleb od novega jezua do prostora za turbino, ali ga je že odnesla voda. Toda valovi so ga podrli. Drog se je na srečo nekam zateknil. In ob njem je obvisel Trdan. Krčevito se ga je držal in komaj so ga odtrgali od njega. Da se ni drog trdno zateknil, bi plavalo Trdanovo truplo že kje za Kržanovim mlinom, če se ne bi ob njegovi strehi ujelo. Čisto trd je Trdan. Da ne gleda, bi mislili zetje, da je mrtev. Ni mrtev! Gleda, gleda, strahotno in srepo gleda, stekleno, zmedeno in motno gleda, bulji na streho svojega mlina, ko da ne pozna zetov in jim ni hvaležen za skoro čudežno rešitev.

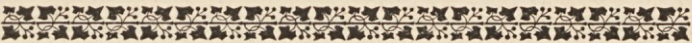
Spogledujejo se zetje v težki skrbi in se ga ne upajo nagovarjati in tolažiti.

»Samo, da smo Vas rešili! Da smo Vam le golo življenje rešili!« pride župan do besede.

»Prst božji, prst božji...« se iztrga Trdanu iz grla ko zadnje besede že nezavestnega utopljenca.

Strahoma in plaho se spogledajo zetje.

Deseto poglavje.

Opustošenje je strašno: Odnesele je voda že skoro dograjeni novi jez; sesula in odnesla je vse do temeljev stene nove hiše; odnesla ves že pripravljen in obtesan les za ostrešje; odnesla je vso opeko, ves pesek, ves cement, odnesla deske, odnesla orodje, odnesla svinjake s prašiči. Nasula je peska in kamenja in prod in blata v mlin, posula z njim vse naokoli. Težki tisočaki so šli po vodi. Ves trud uničen, vse delo zaman, nade pokopane . . .

Strašnejše ko opustošenje v mlinu in okoli njega je razdejanje v srcih Trdanov.

Oče visi med življenjem in smrtjo. Ko senca brez volje in moči in veselja do življenja se plazi Trdanka okoli hčerk in vnukov in vnukinj. Sivijo na sencih lasje Tonetu. Ne spraviš besede iz njega, če poklekneš predenj. Potrta je Katica, ko da ji je umrl ženin na poti k poroki.

Povešajo glave zetje in premišljajo. Vrgli so svojo gotovino v jez in naprave okoli mlina, podpisovali so menice. Šla je gotovina po vodi. Dnevi, ko zapadejo menice, ne mislijo na nesrečo in povodenj. Jočejo žene. Za očeta se boje, zato jočejo. Vedo, v kakih

skrbeh so možje, zato jočejo. Smilijo se jim otročički, ki jim je odnesla voda dote.

O, kaj vse govori oče v vročici! Janko si zatiska ušesa, da ga ne čuje. Beži od njegove postelje. Skriva se pred njim, da ga ne opazi in se mu ne poslabša bolezen. Kako bole, kako skele očetove besede! Kako očita materina žalost! Kako skeli jok sester! Kako bode bratov molk! Kako morijo skrbi svakov! Ko da je vsega, vsega, kriv edini Janko!

Bled je Janko. In nemiren in potr. Ko zločinca na kraj zločina ga vleče iz svakove hiše doli v mlin. Zmešalo bi se mu v glavi, ko vidi razdejanje in opustošenje. In beži od mlina. Pa si ne upa pred oči domačim. Vsi mu očitajo, vse mu očitajo, z molkom očitajo in s pogledi očitajo. Jože, še Jože očita s svojo resnobo in žalostjo. Odkar je prinesel očetu sveto popotnico, se ne gane od njegove postelje, ko da bi se na samem ne mogel vzdržati: poočital bi Janku v ostrih in bridkih besedah.

Pobegnil bi Janko, pobegnil kamorkoli, na kraj sveta, v neznane dežele, kjer bi ga nihče ne poznal in bi mu nobene oči in noben molk ne očital. V zemljo bi se vgreznil, da bi ne gledal te žalosti.

Kam more z doma?

Komisija pride, številna komisija, inženirji, samokrajni glavar, Kržanov in njihov odvetnik, cenivci, mejaši, oškodovanci, poplavljenjenci, mlinarji. Mejaši se zaletavajo v Trdane in mlinarji se zaletavajo vanje. Pri vsej nesreči, ki jih je zadela — nikogar bolj ko

Trdane —, dolžijo njihov jez nesreče in zahtevajo odškodnino. Grdi ste, mejaši, grd si, Kržan, v tej nesreči kažeš, kako si grd! Sreča še, da je oče bolan in ne čuje vsega, kar zahtevaš in na kar si nahujskal mejaše. Saj bi zblaznel, ko bi vse to videl! Dobro jim brusi pod nos odvetnik, dobro smeši njihove zahteve, dobro prestreza udarce in jih vrača. Kdo in kedaj mu plača? Trdanovi nimajo denarja. Zadnji tedni so požrli strahotne vsote.

Kako bi mogel Janko sedaj z doma?

Ko otopeli so zetje. Nobeden ne zine besedice o delu v mlinu, niti o tem, da bi pospravili navlako in naplavino, ne črhne nobeden besedice. Na svojo roko ne more Janko najeti delavcev. Nima jih s čim plačati. Otepa se njihovih ponudb z izgovori na očetovo bolezen. Da bi sedaj pobegnil? Stikali bi ljudje glave in kazali s prstom za Trdani. Če drugo ne, to bi umorilo očeta. Če preboli bolezen...

Ne spi Janko, dolge noči ne zatisne oči. Hujša z dneva v dan, kadí cigareto za cigareto, roka, ki vtika cigareto v usta, se mu trese, tresejo se mu prsti, ki prižigajo cigarete. Da so ga videli, ko je bežal ko Kajn od mlina, pripovedujejo ljudje. Da so ga videli, ko si je pritiskal dlani na sence in stokal, ko da mu poka srce, pripovedujejo. Da je tekal po gozdu ko brezumen in bil z glavo ob hrastova debela, pripovedujejo pastirji.

Če oče umre... Janko si ne upa misliti te misli do kraja.

Kaj bo Tone z razdejano Trdanovino? Brez gotovine, brez jeza, z dolgovi? In kaj bo Katica brez dote? Kje je še Jože od svoje fare?! In mati, mati ne preživijo očeta! O, ne preživijo ga. Glej, ali ne govori pogled, koga krivijo nesreče? ... Ali bi ne pritiskal dlani ob sence in stokal?

Zmetali so zetje svoj denar v odneseni jez in les in opeko in cement. Mračni so in mrki, na deco mislijo, na te nebogljene, srčkane nečake, ki so pritekli k dobremu ujcu Janku in mu preiskali žepe, kadar in kjer so ga bili zagledali. Zakaj beže sedaj pred njim in mu ne pogledajo v oči in nimajo zanj zaupljive besede? Ali more zamisliti ob razdejanju in ob opustošenju pametno misel? Ali je čudno, da beži od mlina ko Kajn od ubitega brata Abela?

* * *

»Nisem kriv! Kako, čemu naj bi bil kriv? Kdo pa je mogel misliti, kako slutiti tako nesrečo? Višje sile ...« Janko ječi. Smili se materi, smili se bratoma, smili se sestram, smili se zetom. Ali besede tolažbe ni iz njihovih ust. Prevelika je nesreča in preveč mori srca skrb za bodočnost.

Oče, oče naj izrečejo!

Jož, o, jož, kako je zdelala Trdana bolezen! Ves rumen in upadel je njegov obraz, v globoki jami so zlezle oči, sršijo se košate obrvi, povešeni so sivi brki, okoli ust sta zarežani ostri gubi, ko z nožem. Ni ju bilo pred boleznijo. Ne prešteješ gub po nje-

govem čelu in licu. Pred boleznijo si jih opazil le pet, šest. In lasje, prej bleščeče sivi lasje so vsi pepelnato sivi. Na postelji sedi, sključen je, in ne veš, ali mu je upognila bolezen hrbet in glavo, ali mu le v skrbeh leze glava na prsi in se krivi hrbet.

»Višje sile...? Prst božji!« reče s težavo na Jankove besede.

O, s temi besedami ne prežene more z Jankovih prsi in ne prepodi mračnih misli iz njegove glave.

Molčijo.

»Kaj sedaj? Jože, reci, kaj sedaj?« Trdan govori šepetaje, ko pri spovedi in ko v strahu, da za svoje grehe ne dobi odveze.

»Kaj te sedaj to skrbi! Da le ozdraviš! Vse drugo bomo z božjo pomočjo že kako naredili!« Trdanka ga brani muham in ga gleda s solzami v očeh.

»Raznese me, prsi mi raznese in glavo, če ne odločimo kmalu, kako in kaj sedaj. V grob ne morem, o, ne morem, dokler ne odstranimo razdejanja in ne vem, da Tone ne bo prevzel po meni zrahljane in zibajoče se domačije. Svetuj, Jože!«

»Mlin in okoli njega moramo najprvo očistiti navlake in naplavine. Vrnete se vsi v mlin, jez postavite...«

»Ali veš, Jože, koliko smo vrgli vanj?« vpraša svak gostilničar trpko.

»Odkod vzamemo za nov betonski jez? S čim plačamo turbino? In lokomobilo? Kdo nam posodi?«

Svak trgovec govori skoro odurno in ošine s pogledom Janka.

Janko sedi ko na živi žerjavici. Zgane se in odpira usta. Pa radi očeta ne reče ničesar.

»Nekaj moramo ukreniti! Kaj bi obupavali! Če ne zganemo rok, se naši nikdar več ne vrnejo v mlin. Nekaj imam še od nove maše, nekaj imam še tistega, kar ste mi pošiljali, ko ste se bali, da stradam. S tem vam pomorem. Samo vrnem.«

Zgane se Trdan na postelji, zažari mu iz oči v vdrtih jamicah.

»In še tisto porabite, oče, kar hranite za moje gospodarstvo na prvi župniji. Ne potrebujem...«

»Jože, moj Jože...« šepeče Trdan in si zakrije z dlanjo oči. Ko da hoče zakriti ginjenost in solze ali ko da hoče premisliti, da li bi sprejel to veliko žrtev.

Spogledajo se in molčijo. Janko se komaj obvlada, da ne skoči k bratu in mu ne stisne roke. In gledajo s široko odprtimi očmi Jožeta, ko da ne verjamejo, da misli zares.

»Dom je dom! Kri bi dal, srčno kri bi dal človek zanj in za vas vse! Malenkost je vse to. Saj sem dobil od vas!« Ko da se hoče opravičiti in ko da ga je sram, da se mora radi njihovih pogledov opravičiti, vstaja rdečica na Jožetovih licih.

Ko s konico razbeljene igle režejo bratove besede v Jankovo srce,

»Kaj misliš, Tone? Najhuje je zadelo tebe, tvoje bo po moji smrti vse, ali tako ko sedaj...« Trdan naglo preneha. Ob Jožetovih besedah je odmeknil roko z oči in spregovoril naglo, ko da ni več bolan. Toneta ne pogleda v oči; boji se, da bi se srečal z Jožetovim pogledom.

»Jez moramo napraviti — kakršenkoli že! In mlin in okoli njega počistiti! Tako ne moremo vsega pustiti, če hočemo živeti! Če smo že začeli, končajmo!« je odločen Tone.

»Ali bomo zmogli? Veš, koliko smo že dolžni?« Župan hoče siloma zatreti vtisk, ki so ga napravile Tonetove besede.

»Moja dota je vknjižena. Izknjižite jo, pa dobite laže novo posojilo. Kaj praviš, Katica? Tebi je namenjena dota.«

Janka zaboli materina beseda. Olga je pisala: »Če nimate denarja, samo namigni! Oče ima denarja...«

»Kaj naj rečem? Naj napravijo, kakor vedo in znajo, da bo prav. O, da bi le že enkrat zasvetila v mlinu naša elektrika in bi zapele žage in bi bilo, kakor smo mislili in želeli in sanjali.«

»Čujete, hčerke, čujete, zetje?« Ali je Trdan pozabil med boleznijo, da ni nikdar prej govoril mehkih besed?

»Vse to bo premalo!« oporeka trgovec.

»Ne zmoremo, ne zmagamo!« mu pritruje gostilničar.

»Če bi pisali tistemu gospodu, Olginemu očetu. Obljubil je...« misli glasno župan.

Svaki in sestre in brata in mati pogledajo Janka. Janko se nemirno presede na stolu. Pove, kaj je pisala Olga! Dviga glavo, odpira usta.

»Ne mislim tako ko župan. Glejte, družina smo, razumemo se, ko blizu nobena družina, radi se imamo, ko nikdar nikjer nobena družina. Pokazali ste to, zetje, ko ste tvegali življenje in nas rešili iz mlina. Čuli ste Jožetove besede, čuli ste materine in Katičine besede.« Trdan je res pozabil v bolezní, da ni nikdar prej govoril mehkih besed. Ali pa se je šele med boleznijo spomnil, da jih je morda kedaj v davnih otroških letih govoril, in so se mu spovrnile. »Kar imamo, imamo vse sami in vsi v ljubezni. V sreči in v nesreči v ljubezni! In smo v vsej nesreči vsaj toliko srečni, da nam nihče ne gleda v skledo in nam ne more pljuniti vanjo in zagnusiti jedí. Če se vrine med nas k skledi tujec sedaj, ko jemo nezabeljen in neosoljen močnik, kako nas bo odrival, ko pridejo na mizo štruklji?«

Molčijo in premišljajo. Janko je nemiren, pa se boji ugovarjati očetu.

»Tekne nam neosoljen in nezabeljen močnik, ko smo sami in žalostni. Molčimo, trpimo, upamo na osoljen močnik, na zabeljen močnik, na štruklje, na gostijo. Ko spregovorimo na gostiji, ali bo naša beseda od srca, če bo sedel pri mizi tujec, ki bo hotel

imeti najboljše kose? Ker nam je pomogel k mesu in poticam?»

Molčijo in premišljajo. Janka pečejo očetove besede. Ve, kam meri oče s tujcem.

»Posežeš na gostiji, po čemer hočeš, odstopim ti kurje bedrce, ker vem, da ga imaš rad. Otroci, ti naši mali razposajenčki, se prerivajo za mizo, nihče jim ne zameri, če prevrnejo krožnik. Kako bi bilo, če bi sedel za mizo gospod, ki nam je tuj?«

»Saj bo naš... Pravijo vsaj tako! Če ga le ne bo sram jesti pri naši mizi! In če se bo Olga doteknila kruha, ki ga je zamesila žuljava mlinaričina roka.«

»Kaj misliš!« Janko se obregne ob svaka. »Olga je pisala...« Umolkne na očetovo besedo. Oče govori, ko da ni Janka v sobi.

»Dobro si povedal, župan! Vidiš, to je tisto, kar sem hotel povedati. Dokler moremo, ostanimo sami! Ne veš, kaka bo tista, ki bo hotela oblastno in mogočno sedeti pri mizi. Pravico bi imela. Njen oče nam je pomogel od močnika do gostije. Radi se imamo, nobeden ne gleda drugemu na njegov grizljaj in mu ni nobenega zalogaja nevoščljiv. Ko smo pa taki Trdani!« O, spati so morale nekje na dnu Trdanovega srca mehke besede, prebudila jih je bolezen. Glej in se čudi! Kaj je oče hipoma čisto ozdravel? »Ko smo pa taki in samo tedaj pravi in resnični, kadar smo sami med seboj! Čuli ste Jožeta, revnega kaplana, čuli ste mater, čuli ste Katico, čuli ste Toneta...«

Sunkoma se Janko dvigne, nikogar ne pogleda in odhiti iz sobe.

Njega oče ne omeni, ne pusti mu, da bi spregovoril kako besedico... Ko da ni njegov sin... Ko da ni njihov s slednjo kapljico krvi in s slednjo mislijo... In o Olgi govori tako..., tako hladno, skoro sovražno...

O, Olga pa je pisala... Njen oče ima denar... Pomagal bi...

Vre kri v Jankovem srcu. Jankova kri bije za očeta, za mater, za brata, za sestre, za vnuke in vnukinje, za svake — ali tudi za Olgo bije... O, pa je bila prej za domače ko za Olgo! In sedaj, ko so v nesreči... Ko ga krivijo nesreče... Ko bi res ne bili v taki nesreči, da ga niso poslušali...

Olga, Olga, kaj denar tvojega očeta! Poglej bol mojega očeta, pa premisli, kako se je vrgel na delo, ko se je odločil... Pa premisli, kako je imel včasih rad svojega Janka... Sedaj ga ne pogleda...

Pisala si, Olga, ponujaš očetov denar! Besedice sočutja nisi napisala... Kaj veš, živi otrok, o duši mrkega Trdana, ki se mu je nekaj prelomilo v srcu? Ni vse na svetu denar...

Cilka, kako dekle si? Jožetu si pisala pismo. S solzami si ga pisala ob nesreči in Trdanovi bolezni. Pisala si... Ko da ti ni Janko oblatil tvojih najlepših sanj.

Stran, misel na Cilko! Olga, da veš, kako je govoril moj oče o tebi...

Počilo bi Janku srce, zmešalo bi se mu v glavi. Na glas bi zajokal, tako ga tišči v grlu.

Olga, Olga! O tebi dvomijo! Ali ti bom mogel kedaj povedati in ne boš zasovražila Trdanov? — O, kako je pri srcu tvojemu Janku! In nima duše, kateri bi potožil. Lastni oče dvomi o njem in mu očita ...

»Ko da nisem Trdan?! Ko da vas nimam rad! Ko da bi ne dal tudi jaz srčne krvi za vas! Pa mislite, da sem izrodek Trdanov ... O ...«

Hiti Janko, teče v mlin. Tišči ga v grlu. Tam v mlinu, tam se razjoka, tam med razdejanjem, ki je krivo vsega tega gorja.

Ne razjoka se Janko v mlinu. Tudi ne zbeži ko Kajn od ubitega brata. Stran misel na Olgo! Iztrga iz naplavine lopato, zabrede obut in oblečen v vodo in začne odmetavati prod na mestu, kjer je stal betonski jez. »Čakajte, o, čakajte! Pokažem vam, ali sem Trdan! Potem govorite! Potem me obsojajte! ... Le prod je nasulo, iz temeljev betona ni odneslo. Prod iztrebimo ... In kopati do trdnega temelja in vsega znova betonirati ne bo treba ... Tega niti ne veste ne ... In koliko prihranimo s tem, in koliko dela je storjenega, niti ne slutite ne ... Pa zavarujemo te, jez! In drugič — Bog ne daj nesreče — ne boste obupavali, tudi če ne vzdržiš! Le čakajte! ... O, le čakajte! ...« Mrzlično odmetava Janko, obut in oblečen, v deroči vodi prod in govori glasno in ko da ga trese mrzlica.

Opazijo ljudje njegovo delo, čujejo njegovo glasno govorjenje. Spogledajo se, zamajejo z glavami in hite povedat k županu Trdanovim.

Tako je odločil Trdan: Jez in naročeno turbino plačajo; — in dinamo. Jože stopi k župniku in mu pove, da bo v zahvalo za rešitev življenja Trdanova elektrika svetila v cerkvi. Žage, pet, deset žag in streho nad žage! Lokomobil naj si kupi Olgin oče sam, če mu ne bo turbina delala tako hitro kot bi rad. Vse, kar mu ne bo po volji, naj si postavi kje ob vodi sam — sveta ima Trdan ob vodi dovolj. Toda mlina za sedaj ne bo nihče preurejal v tovarno in za stanovanje delavcev. Mlin je vzdržal naval vode, kakršnega Bog še ni poslal po strugi, kar pomnijo ljudje. Tudi jez z mlinskimi kamni bi zdržal, česar ni vzdržal beton. Vse staro je dobro in preizkušeno, novo je negotovo. Naj si zgradi Olgin oče na temeljih nove hiše vilo, naj si jo z Olgino doto zgradi Janko! Trdani bodo ostali v mlinu pri žrnanju mlinskih kamnov in udarcih stop. Turbina mora gnati tudi mlinske kamne in stope! Rodili so se v mlinu, mučili so se po mlinu, živel jih je mlin, umrli bodo v mlinu. Mlina ne, mlina ne bo nihče preurejal v tovarno. Če se prebijejo sčasoma do tovarne — tam ob vili kje jo zgrade. V mlinu ne! Mlina ne bo nihče skrunil! In pa tako mora biti, ko je rekel župnik tedaj na gostiji: Stopnjema, polagoma, od trdne stopinje do trdne stopinje . . .

Ljudje, ki jim je vsaka novost ko sestradanemu psu neoglodana kost, priteko povedat, kaj dela Janko, kako koplje, do kolen v vodi...

Trdan pojé zadnjo besedo, omahne na zglavje in se obrne k steni. Če se ugonobi Janko? Kam morejo brez njega?

Trdanki se pošibe noge v kolenih. Ujame se za peč, da ne omahne.

Sestre se preplašeno spogledajo, zetje širijo oči in odpirajo usta, iz katerih noče prava beseda.

Jože hiti v mlin.

Enajsto poglavje.

Janko šele sedaj vidi in občuti, kolika sila je bila v očetu, v grčavem, molčečem očetu, ko je nadzoroval vse delo in voznike in izplačeval delavce in mislil na sto majhnih skrbi. In sprevidi, da ni imel oče kedaj spati. Luč sveti dolgo v noč, sveti noč na noč v podstrešni sobici trgovčeve hiše. In v jutranjo poltemo zasveti prva luč v vasi v podstrešni sobici pri trgovcu, jutro za jutrom. Janko nima kedaj spati, Janko v skrbeh ne more spati. Saj pomore Tone, kjer more in kar mu naroči; saj pomagajo zetje, kjer morejo in za kar jih prosi, ali prositi jih mora, misliti mora na vse sam. Oče je mislil sam na vse, in je že uredil, ko se je domislil Janko, na kaj so pozabili. O, načrti, lepi na papirju, svetli v mislih — kako težko je vaše uresničenje!

Ne upa se Janko poprositi očeta, da bi bil ko prej, ne upa se vsaj potožiti mu, da je pretežko to breme za njegove mlade rame in da se boji, da omaga pod njim. Molčeč, grozotno molčeč je oče. Zlezel je na kup, zgrbljen je njegov hrbet, sklonjena njegova glava, ne ujame človek lepega pogleda iz globokih občelnih jamic. Gub v njegovem obrazu rajši ne gledaš, da te ne popade mračna žalost. Izogiblje se mlina;

če mora vanj, le mimogrede pogleda na jez in delavce, ne reče nobene besedice voznikom, ne briga se za to, koliko so pripeljali. Izogiblje se okolice mlina, ko da mu je muka gledati sledove opustošenja; če pa že stopi v mlin, bi prečepel v njem cele dneve in ga morajo klicati k jedi. Poseda ob zapuščenih kamnih, hodi okoli osamelih stop, stika po veži in sobah in podstrešju, govori sam s seboj in premišlja, premišlja, ko da ne čuje vrvenja delavcev na jezu in klicev voznikov pred mlinom.

Janko bi pozabil na vse skrbi in bi prodal vse svoje veselje, ki mu zaraja v glavi, ko bo zasvetila po mlinu električna luč in bodo zapele žage, če bi mu izrekel oče le besedico priznanja. Če bi ga le prijazno pogledal! Če bi pokazal le trohico prejšnje vneme in veselja in zanimanja za delo na jezu, bi Janko pri vseh skrbih zavriskal.

Ali oče je top in misli svoje misli in hodi svoja pota. Vseh se izogiblje, ne govori rad ni z materjo ni s Tonetom ni s hčerkami; z zeti govori, ko mora radi posojil. Le z vnučki se rad poigra, ko misli, da ga nihče ne vidi.

Svoja pota hodi Trdan. Po denar, po posojila hodi. Kod — Bog ve! In v takih skrbih so zanj, kadar se odpelje v mesto, da ne zaspijo pri nobenem zetu, dokler ga ne pričakajo. Konja ne moreta govoriti. Njiju spehanost in utrujenost pa toži gospodarja, da ju ni gnal le v mesto in nazaj. Janko napenja vse svoje sile. Mrzlično se peha in najame vsakega delavca,

ki se pride ponudit od Bog ve kod. Goni delavce z delom, ne privošči jim počitka, še oddiha ne. Hujši je ko stari, to občutijo delavci in godrnjajo čezenj, ko ga ni blizu. Iz njihovih pogledov bere, kako mislijo o njem. Kaj mu je do njihove mržnje! Naprej, naprej, hitro, da pokaže očetu vsaj nekaj in mu razjasni čelo.

»Oho! Tako ...« Svetlo vzkipi v Janku, ko zaloti očeta v črni noči v mlinu. Otipaval je svež beton na jezu.

»Vidite, oče, to je Trdanova zakleta kraljična!« se nasmehne, zgrabi ga za roko in ga siloma vleče pred mlin. Turbino so pripeljali pod večer.

Oče ničesar ne odgovori. Ali ga je sram, da ga je zalotil sin pri njegovih ponočnih obhodih? Ali je izgubil sleherno upanje na uspeh?

»Še ta teden jo vzdiamo v globino! Boste videli, kaka čuda bo delala. Gnala bo žage, gnala stroje, vrtela mlinske kamne, vzdigovala bo stope, od katerih se ne morete ločiti. Saj Vam pustimo stope in mlinske kamne! In ob belem dnevu nam bo svetila električna, če se nam je bo zahotelo. Jez tudi dogradimo v nekaj dneh. Pesem, ki jo bo dihala pod vodo turbina, bo čudovita.«

»Le ponaglite! Trda nam gre z denarjem!« Očetova beseda je mračna, nič veselja, nič nade ni v njej. Pozno zvečer se je vrnil domov, z upehanima konjema. Vedeli so, da je šel po denar. Ko se ni priteknil pripravljene večerje in ni nikogar pogledal in ni niti

z zeti spregovoril besedice, so vedeli vsi, kako je opravil.

»Samo da še ta mesec vzdržimo!«

»Če vzdržimo...«

Janka zaskeli topi dvom in mračna beseda v dno srca. »Moramo, moramo!«

»Rečeš, drugi menijo drugače!«

»Kaj? Kdo? Kako menijo?«

»Denar jim ne gre iz rok. Dvomijo, ali je dovolj varen v naši vodi.«

»Plačana in vzdana turbina, plačan dinamo, plačane transmisije — ali vse to ni nič vredno? In betonski jez... In betonski žleb... In voda, vodna pravica...«

»Videl si, koliko je vreden betonski jez!«

»Ne odnese nam ga več voda, pa da je pride desetkrat toliko ko zadnjič. Ker ni bil še dograjen in je bil sveži beton obdan z lesom, je imela voda lažje delo... Pa zavarujemo ga za vse slučaje. Spametovalo nas je!«

»Kdaj se vrnemo v mlin?« Brez zveze vpraša Trdan in prekine Jankove besede.

Janka osupne nepričakovano vprašanje. Molče pogleda očeta.

»Ne morem več vzdržati pri zetu. Meni ni življenja nikjer ko v mlinu. Jutri se preselim.«

»Dozidamo mu nadstropje, preuredimo spodnje prostore...«

»Ničesar ne preuredimo, nobenega nadstropja ne prizidamo!«

»Dogovorili smo se! Pritrdili ste tedaj.«

»Ker nisem vedel še čisto natanko tega, kar vem sedaj.«

»Kaj veste?«

»Da ne morem živeti drugod ko v mlinu. In tudi nočem živeti pod tujo ali pod drugo streho.«

»Veste, kako nam je predpisala komisija preureditev mlina. Podpisali ste in se zavezali na vse.«

»Ko na trnju sem bil tedaj. Podpisal bi svojo smrtno sodbo, da si rekel: Tako mora biti! Čisto zaupal sem ti tedaj, imel si me vsega in popolnoma v svojih pesteh.«

Janka tako zaboli očitek, da mu je žal, ker je nagovoril očeta.

Oče opazi, kako ga je zadel. In ko da hoče omiliti očitek, reče: »Da sem vedel, kaj nas čaka, ne bi podpisal. Sploh ne bi...« Ko da bi presekala besedo, umolkne.

Janko je zbežan in ne ve, kaj naj reče.

»Jutri se preselim v mlin!«

»Moramo ga preurediti, kakor smo se obvezali in kakor je v načrtu. Dokler ne pridemo do pozidave nove hiše, se moramo stisniti v mlin. Že radi tega moramo prizidati nadstropje.«

»Rekel sem, da ga ne prizidamo! In pri tem ostane. Jutri se vselim v mlin. Poskusite kaj preurejati zoper mojo voljo!«

Janko je obupan, tako temna in odločna je očetova beseda, da se mu ne upa ugovarjati. In potoži Tonetu, razloži svakom.

Previdno, narahlo skušajo dopovedati Trdanu.

»Me je že zatožil!« se vznemiri in pogleda sina.

Pa je toliko boli in skrbi v Jankovem obrazu in očeh, da mu ne reče nobene besede.

* * *

Sobota. V težkih skrbeh stopica Janko okoli delavcev, izogiblje se voznikov, ki posedajo pred mlinom in čakajo na plačilo. Mrači se, ura izplačevanja se bliža, denarja pa ni. In ni od nikoder očeta, ki je šel po denar. Ni z besedo ni s pogledom ne priganja delavcev. Obupno se bori z mislijo, ali bi ne bilo bolje, da je v tisti grozni noči omahnil s podstrešnega okna v razdivjano vodo. Sramota, o, kaka sramota prositi delavce in voznike, naj počakajo do jutri, do ponedeljka, do prihodnje sobote. Išče pretveze, da kam pobegne. Vsaj pikrih opazk ne bo slišal!

Kaj, če se je očetu kaj pripetilo?

Nikomur ni tožil Janko, ali sedaj ne vzdrži. Pove Tonetu. In Tonetu omahnejo roke. Upati je začel, ko so vzdali turbino in dogotovili betonski žleb do nje. Jankova beseda mu podere vse upe.

»Vozniki prosijo, da bi jim izplačali pred določeno uro. Živina je trudna in bi rada domov.«

»Povej jim kako! Zadrži delavce! Dobim nekje denar, če ga izkopljem iz zemlje!« šepeče Janko in

se izmuzne. Pobegne iz mlina, pusti Toneta, da potolaži ljudi, ki so že ves teden računali, kam vtaknejo zaslužen denar.

K županu hiti Janko in mu razloži, da mora, mora še danes izplačati delavce in voznike.

»Zahtevaš, da poneverim občinski denar?« vpraša mračno župan.

K svaku trgovcu hiti Janko. Prosi ga, lepo ga prosi.

»Vzemi!« pravi trgovec trpko in mu odpre predal. Delavca bi ne plačal s tistim drobižem. »Če bi vzel blago s polic in predalov in jim ga ponudil?«

Janko teče, ko da mu gori pod nogami k svaku gostilničarju.

»Da se osmešim, ko pošljem k sosеду menjat desetak, s katerim mi plača gost četrтинko vina?«

Janko se zgrabi za sencà in zastoka.

Gostilničar ne ve sveta in ne vidi izhoda.

»Razložim jim, dopovem jim, poprosim jih...« sklene v obupu Janko in omahuje v mlin.

Kričanje in hrupne zahteve in zbadanja in grožnje mu zadone na uho in mu zaustavijo korak. Razloči besede o Kržanovih poštenih izplačilih in Trdanovi bahaški beračiji. In o visokem poletu in nizkem padcu! Besede ga ledeno pretresejo. Ne premisli trezno in jasno. Zdirja v župnišče in pove v pretrganih besedah, kako in kaj. In obljubi, pri svoji akademični časti obljubi, da povrne hranilnici najkésneje v štirinajstih dneh. Ničesar ne reče župnik, še podpisa ne zahteva;

izroči mu, za kolikor prosi. Janko bi rad, da bi mu očital, da bi podvomil o vrnitvi, da bi podvomil o možnosti vrnitve. Molk ga sramoti in ubija. In misel: »Če se je ponesrečil oče? In ne izpolni svoje obveze v štirinajstih dneh? In če piše Olgi in bo vprašal oče, odkod denar?«

Ko pijan se opoteka v mlin. —

To noč ne spijo pri županovih, ženske jočejo; ne spijo pri trgovcu, ženske jočejo; ne spijo pri gostilničarju, ženske jočejo.

Ko pa pripelje ob belem jutru sosed upehane konje k županu, krikne Trdanka in se sesede. Lovi sapo.

In vsi ljudje, ki se zgrinjajo k farni cerkvi k rani maši, zvedo, čemu tekajo sosede k županu.

Pa prinese cerkovnik pomirljivo vest, da sedi Trdan v cerkvi in moli.

Sedi Trdan v cerkvi, v prvi klopi sedi, na svojem sedežu sedi, nepremično sedi, zakriva si obraz z rokami. Pol cerkve, vsi, ki so videli vznemirjenje pri županu, ga gledajo, gledajo med pridigo in mašo. Nepremično sedi, rok ne odmakne od obraza, še ob povzdigovanju jih ne odmakne od obraza in se ne potrka na prsi. In pri evangelijih ne vstane. Nepremično sedi. In se spogledujejo ljudje in majejo z glavami. In počakajo iz radovednosti po maši v cerkvi, da vidijo, kako vstane Trdan in odmakne roke od obraza.

Zetje in Tone so v takih skrbah, da poprosijo župnika, naj stopi z njimi k očetu.

»Oče!« zašepeče Tone, ga prime za komolec in mu skuša potegniti roko z obraza.

Jezno se otrese Trdan njegove roke. Med otre-sajem zagleda pred seboj župnikov obraz. Rahlo vztrepeta, vstane in gre mirno za zeti in sinom.

Ljudje se mu umikajo, ko da jih je strah pred njim,

»V grob me tiraš . . .« jadikuje Trdanka,

»Počakaj, da ležem vanj pred teboj!«

Trdanki, hčeram, sinovoma, zetom ledení kri po žilah ob mrzli Trdanovi besedi.

»Kaj zijate vame? Pa znajte: brez denarja sem prišel! Ne dajo nam ga več! Na naše podpise ne dajo ničesar več!«

Strahotno delujejo votle Trdanove besede.

»Če dajo ali ne dajo! Samo, da si živ! Nikamor te ne pustim več! Da veš, koliko strahu smo pretrpeli to noč!« govori iz Trdanke ljubezen.

»Mračno me gledate, zetje! Mislite, da se mi meša. Čudno ni, da se mi še ne meša v glavi. Ali znajte, čisto trezno vam povem: ne dajo nam ničesar več na naše podpise . . .«

»Če ne dajo! Mož, mož, izženi vse te misli iz svoje glave! Že vse uredijo Janko in Tone in zetje. Strah me je, da se ti res zmeša.«

»Da bi pustil Tonetu razrvano razvalino namesto trdnega mlina?«

»Ne skrbite zame, oče!«

»Sram me je pred tabo, Tone! O, še pred kom drugim me je sram...« Trdan se sesede na stol in si pokrije obraz z rokami. Tisti prizor mu zapleše pred očmi:

Ponoči, v trdni temi, je ustavil konja in se splazil h Kržanu. S posebno naslado so mu nosili ljudje na nos, da gre pri Kržanu delo hitro izpod rok... Da zasveti v nekaj dneh pri njem električna... Pa nima inženirja...

Prej ko se je dotipal do žage, ga je prijela ko železo trdna pest in ga stresla za ramo.

»Ha...« je rekel suho Kržan. »Sem mislil, da je tat...«

Trdan bi se najrajši vgreznil v zemljo.

»Pa zakaj prideš ponoči? Pokazal in razkazal bi ti vse tudi podnevi.«

»Zakaj...« je zažgralo v Trdanovem grlu. »Kdo pa je prišel neko noč vohunit okoli mojega mlina...?«

»Ha, vrnil si mi obisk! Lepo! Ali da se boš ponižal..., prišel pogledat mojo beračijo..., posnemal moje, Kržanove, slabe lastnosti... Ne bi si mislil! Res ne...«

Trdan se je spomnil, da niso mogli danes izplačati delavcev in jih tudi jutri ne bodo mogli. In je rekel mračno: »Pravil nisem nikomur, da si prišel k nam ponoči... Ti?«

Kržan ni odgovoril. Trdan ga ni poprosil, naj ne pravi tega nikomur. —

»Mene je sram pred Vami, ko tako govorite. Pojde, mora iti!« Tone ga prime za roko in mu jo potegne z obraza.

»Mora iti! Čez mesec dni, še prej, ako pojde po sreči! Boste videli! In drugače boste govorili!« Janku se pozna na obrazu neprečuta, v grozi in strahu preddivjana noč.

»Ne boš preklinjal v grobu svojega očeta, Tone, če ne dočakam vstajenja Trdanovine? Ne boste me preklinjali, zetje?« Zbegan je očetov pogled.

»Oče!«

»Tast!«

»Pišem, še danes pišem!« vzkipi trdna odločnost v Janku. In prej ko se pomladi mesec, bo svetilo po mlinu in bodo pele žage!«

»Piši, piši!« sili župan.

»Edini izhod!« meni trgovec.

»Če bi že prej pisal, bi bilo drugače!« trdi gostilničar.

»Kaj res verjameš v uspeh?«

Ko da ga je kdo polil z mrzlo vodo, stoji Janko pred očetom. »Da bi ne verjel, da bi ne prisegel na uspeh? Oče, čemu vprašate?«

»Hočem vedeti jasno in trdno: Res misliš, da se posreči? In da se kedaj izkopljemo iz dolgov?«

»Imam samokres in naboje v njem. Pa da ga nimam, ukradel bi vrv in se obesil na najbližje drevo, da samo v sanjah podvomim...«

»Tega si se naučil na Dunaju,« vzdihne Trdanka. Njene besede utonejo v Trdanovih.

Vsi gledajo Trdana.

»Če je tako, ne boš pisal!«

»Bom! Nerad, pa bom! Ali naj Vas gledam...«

»Ne gre zame! Za Toneta in za zete gre! In zato ne boš pisal, tako povem! Sami smo se zadolžili, sami povrnemo dolg! In nihče ne bo imel pravice, stegovati svojih rok po našem mlinu in žagi in govoriti besede o tem, kaj bodo Trdani jedli.«

»Saj Olginemu očetu tudi lahko povrnete! Dolg je dolg!«

»Ni res! Dolg ni dolg! Dolg, ki smo ga dobili na naše podpise, je naš dolg. Dolg, ki bi ga dobili od tistih bogatašev okoli gosposke mize, bi ne bil naš dolg. Kremplji bi bili, ki bi nas grabili za goltance in davili Trdanovino. Ne boš pisal! Tisti tvoj bodoči tast mi je odkrito razložil vse o gosposki, bogato obloženi mizi in drobtinah, ki padajo z nje beračem.«

»Če pa ni drugega izhoda...« se brani župan.

»Bil bi izhod...« Trdan umolkne, ko da se je sam ustrašil svoje misli.

Napeto mu gledajo v obraz.

»Ne dvomiš, res ne dvomiš, da se nam posreči?« Trdan zre Janku predirljivo v oči.

»O...« zastoče Janko in se grabi za glavo.

»Poskusim... Tudi to poskusim...« govori Trdan ko sam zase. »Če sem danes ponoči pred Kržanom...« Naglo umolkne in plašno pogleda po sobi.

O Bog, kaka muka je gledati Trdanove skrbi,
prenašati njegov mračen molk in trepetati za njegovo
zdravje in pamet!

Kje, kje so časi, ko je donelo po mlinu Katičino
petje, ko je šumela voda svojo skrivnostno pesem,
ko so jo pela kolesa, ko so jo žrnali mlini, tolkle
stope, ko jo je hreščala žaga?

O Bog, saj niso minila leta od tedaj! Pa so tako
daleč, daleč nekje v davnih dneh tisti lepi, prelepi,
tisti mirni, tisti srečni časi...

Dvanajsto poglavje.

Tako je povedal Trdanu svak Jure: »Domačija, taka ko je, mi je življenje; domačija z dolgom je črv v srcu, ki bi glodal, glodal, da bi preglodal življenjsko nit. Če zapoje pri vas boben, vaju, tebe in sestro, v zamem pod svojo streho. Jože je preskrbljen; Katica nekaj zna, službo najde, tudi natararice živijo; Tone, Tone je hrust in dober delavec, ne bo stradal kruha: Janko, no, Janko, Janko je inženir...« In vlekel je Jure iz svoje pipe, vlekel smrdljiv dim in ga pozabil puhati v zrak, goltal ga je, da so mu silile solze v oči.

Da bi šla Trdanova Katica za natararico? Da bi šel Trdanov prvorojenec za hlapca? Trdanu se je temnilo pred očmi, pošibile so se mu noge, oprijel se je mize, da ni omahnil. Zaklecale so mu noge v kolenih. O, Trdan, trdi Trdan bi bil pokleknil pred svakom, trdovratnim svakom, ko pri molitvi bi bil dvignil roke k njemu in ga prosil: »Pomagaj! Edino, zadnje naše upanje si! Ne pehaj nas v kremplje ljudem, ki ne poznajo državnih mej, ne narodnosti! Reši, reši nas! Reši Trdanovino!«

Ali Jureta ni omajalo nobeno dokazovanje, da začne turbina kmalu, kmalu vračati, kar je požrla. Omečila ga ni nobena prošnja. Hladno je rekel: »Kaj

siliš vame? Zahvalj Boga, da me ne omehčaš! Ali naj vržem svoje posestvo v vašo vodo, da ne bosta imela z ženo na stare dni nobene strehe, pod katero vaju ne bodo grdo in postrani gledali?« —

Trdan čepi v grmičevju za mlinom. Sam ne ve, kdaj in kako je prehodil pot od Jureta do doma. Še sreča, da je šel peš k svaku in mu ni treba peljati domov voza in konj. Zaril se je v mraku v grmičevje, da ob pogledu na mlin in ob šumenju vode premisli, kaj in kako bi sedaj.

Pa ni in ni, od nikoder ni rešilne misli, niti druge, nobene druge misli ni v glavo. Ko kepa trdega svinca leži v možganih edina misel: Katica, Trdanova Katica, natakarica! Tone, Trdanov prvorojenec, hlapec kje v tujem mlinu, hlapec kje na tuji žagi! Pri zetih, Trdanovih zetih, poje boben. Vnuki, Trdanovi vnuki, prosijo od hiše do hiše kruha. Pa niso imeli daleč naokoli nobene takih dot ko Trdanove! Dva sina je studiral Trdan. Kdo je zmožel daleč naokoli kaj takega? Nikdar, ni ob suši ni ob povodnjih, niso stradali pri Trdanovih kruha. Na denarju res niso sedeli, ali za skrajno silo je bil v hranilnici denar, od leta do leta ga je bilo več. In ponosen je bil vsakdo, komur je rekel Trdan prijazno besedo.

Šumi voda, škodoželjno je njeno zaletavanje v nov betonski jez, porogljivo je njeno grgranje okoli turbine. Sovraži, o, sovraži te novotarije! Stoletja je pela pesmi! Pesem, skrivnostna, pa koristna in lepa pesem je bilo njeno šumenje ob jezu iz rezanih mlin-

skih kamnov; pesem, vesela pesem, je bilo njeno žuborenje okoli zatvornic; pešem, poskočna pesem, je bilo njeno poskakovanje po kolesih. Ne poje več, zlokobno grgra v jezi, porogljivo in škodoželjno šumi v sovraštvu. O, strašno, strašno je njeno sovraštvo! In neutolažljivo! Na betonskem jezcu in v vzdani turbini vidi, da je njeno hrepenenje po širokih kolesih zaman.

Čuj, ali ne stoče, ali ne joče za starim jezom, za žrnanjem mlinskih kamnov, po udarcih stop?

Stoče, joče: Katica natarica, Tone hlapec, Trdani berači... Ali je bilo tega treba? Ali vam nisem bila dobra in zvesta? Ali vam nisem služila vdano in poslušno? Ker je bila vaša hvaležnost taka, imate sedaj! Sedaj imate plačilo za prevzetnost!

Stoče, joče, roga se in sovraži voda.

Noče in noče iz Trdanove glave ko svinec težka misel: Trdani berači...

Pok, raztegnjen pok. Čisto blizu nekje, tam pri Kržanu nekje.

Drugi pok, tretji. Topiči pokajo, veselo, prešerno ko ob samem Vstajenju.

Ko da ga je pičil gad, šine Trdan pokonci, zarije glavo v bodeče grmičevje, pa ne čuti zbodljajev trnja. Protí Kržanovemu mlinu pogleda. Gleda, gleda, širi oči, širi usta, samo od sebe mu zagrgra v grlu. Omahne, pade ko snop na zemljo in obleži nepremično.

Tam ob cesti, na razpotju, kjer se cepi pot do Kržanovega mlina, gori svetla, žarka, velika luč. Mirno

gori, nič ne miglja, enakomerno gori, iz hipa v hip sveti enako. Ni plamenica, sto plamenic bi tako silno ne svetilo. In luč iz plamenic migeta, večerni vetrič bi se igral z njo in gonil plamen po svoji volji sem in tja.

In tam iz globeli, od tam, kjer stoji Kržanov mlin, sega visoko proti nebu v večerno temo svetel žar. Ko da žgejo pri Kržanu kres, je visok in svetel ognjeni žar, ali ko da gori tisoč plamenic. Ognjeni žar ne raste, ne pojema, iz hipa v hip je enak. Ne gorijo plamenice pri Kržanu, ne kurijo kresa...

Pokajo topiči pri Kržanovem mlinu, harmonika igra poskočno pesem, vriski, veseli in prešerni pozdravljajo električno luč.

Trdan zarije ob vriskih glavo v zemljo in si maši ušesa. Ali roke so preslabe, da bi zadržale vriskom in pesmi harmonike in pokanju topičev pot skozi ušesa do tiste ko svinec težke misli v možganih. Zvija se Trdan, riže z glavo v mrzlo zemljo, tišči roke na ušesa — ali ko nalašč mu vse vsiljiveje sili v ušesa poskočna pesem harmonike in prešerni vriski. Vsak vrisk in vsak zvok harmonike in vsak pok je ko vbodljaj z razbeljeno iglo v možgane.

»Proč, proč, proč, sicer zblaznim!« vztrepeta v Trdanu. »Nalašč dela ta dirindaj Kržan. In prav danes, prav danes! Kržan, Kržan, potuhnjeni, zahrbtni sosed...«

Po vseh štirih se splazi iz grmičevja in steče v velikem loku okoli mlina v vas. V tla gleda in si pritiska roke na čelo in senci, da bi ne dosegel oči žar

tiste svetle Kržanove luči, ki sveti ob razpotju. Vse hitreje teče. Ko da mu gore tla pod nogami, teče. Vse do vasi sega žar tiste Kržanove luči. Nalašč jo je postavil na daleč vidno mesto in tako močno, da bo oznanjevala ljudem daleč na okoli njegovo slavo! Ne; da bo jezila in izzivala Trdane, zato jo je postavil tjakaj! In da bo vpila v Trdanov mlin noč na noč: Vidite, Trdani, nima Kržan inženirja, pa le svetim! Kaj pa pri vas? Ali sploh zasveti pri vas, bahači? Ha! Ali sploh zasveti?...

Ves zmeden plane Trdan v trgovčevo vežo in hoče naravnost v podstrešje k Janku. Pa ga ujameta za žepe Tonček in Micika in mu jih preiščeta. Prazni so. Ob njihovem razočaranju se Trdan strezne. Sram ga je pred vnukom in vnukinjo. Pri vseh stiskah ni pozabljal na deco in jim je nosil s potov slaščice in igrače. »Drugič prinesem! Ko bodo boljši in lepši časi za nas vse... In koliko, in kakih stvari vama prinesem!« Ne more se ju otresti. Tonček se mu ovija okoli nog, Micika mu sili v naročje. Ali more pred deco iztresti svojo žalost in obup? Sede. Micika mu zleze na levo koleno in se ga oklene okoli vratu. Tonček pa zajezdi desno koleno in zacmoka z usti, ko da hoče pognati konjiča v dir.

»Pa nam povejte vsaj lepo povest!« sili Micika.

»Povest, povest!« Tonček pozabi na konjička in pogleda staremu očetu skoro pobožno v obraz.

»Živel je nekdam oče, ki je imel tri sinove. Zbolel je na smrt in spoznal, da umre, če ne pije žive vode.

Poklical je sinove in jim naročil, naj je gredo iskat po svetu. Sinovi so se odpravili po svetu iskat žive vode...«

»Že vem!« se zgane Tonček. »Drugo povejte, to ste nam že pravili. Starejša dva sta prinesla očetu strupa, najmlajši pa žive vode...«

»Saj ni res! Nista prinesla starejša dva očetu strupa!«

»Tako ste zadnjič pravili! Starejša dva sta bila hudobna, najmlajši pa dober...«

»Ni res! Nista, nista bila starejša dva hudobna!« Trdan naglo vstane, da se komaj ujameta Tonček in Micika za njegove hlače in ne padeta po tleh.

Tako nenadoma in nemilo se ju stari oče še nikdar ni otresel. Začudeno in očitajoče mu hočeta pogledati v oči. Stari oče pa razklene njiju ročici od svojih hlač in zbeži, ko da se majejo tla pod njegovimi nogami, iz veže.

Pozabil je Trdan, da je mislil iti k Janku in mu vreči v obraz tisto ko svinec težko misel iz možganov. In izbruhati pred njim vse, vse, kar hrumi po glavi in v prsih.

Teče, teče Trdan. Sleherna žilica drgeta v njem. O, kako peče, kako to peče, da mislita otroka, da sta bila starejša dva hudobna! Tone hudoben? Jože, Jože hudoben?

Prestrašeno krikne Katica, ves zmeden je tisti fant, ki se razume na električno in stroje. Dela ta fant ob delavnikih ko vsak drugi delavec, ob nedeljah

je pa gospod, ko da je kak inženir ali doktor. Trdan ju ni videl in se je skoro zaletel vanju.

Ujame se za hišni vogel, da ne omahne, ko spozna Katico. Ušlo mu ni, da jo je ta človek držal za roko in da sta stala ob njegovem prihodu tesno drug ob drugem.

Katica pobegne v svakovo hišo, tisti fant se potuhne in se splazi v noč. Ta, ta naj bi bil Trdanov zet? Ko ne veš o njem, ne odkod je ne kaj je pravzaprav, samo to, da se razume na stroje in elektriko!

Trdan se opira ob zid in se komaj privleče v gostilniško vežo.

»Stari atek, stari atek!« mu stečejo naproti Rezika in Katica in Janko. Ko ne najdejo v žepih ničesar, hočejo povesti. Hočejo, hočejo! Ne opazijo prepadlega obraza starega očeta. In ne vidijo, da se ves trese. In ne ugamejo, kaka muka mu je vsaka beseda. Hočejo! Pa da bi jim dobri stari atek odrekel kako prošnjo? Ni je še, pa je tudi sedaj ne bo!

»Neki oče je imel tri sinove. Zbolel je na smrt in jih poslal po svetu iskat žive vode, da ga ozdravi.«

»Starejša dva sta izteknila najmlajšemu oči, ko sta zvedela od grde ženske, da je njemu določeno, da najde živo vodo,« prekine starega očeta Rezika.

»Najmlajši je taval slep po gozdu, prišel do studenca, si umil oči, spregledal in spoznal, da je v studencu živa voda. Natočil jo je v čutaro in ponesel očetu.« Tako pove Katica.

»Ni prinesel najmlajši očetu žive vode! Ni je prinesel, ne!« govori krčevito Trdan.

»Tako ste pravili do sedaj vedno. Starejša dva strup, ki sta ga morala sama izpiti in sta umrla; najmlajši žive vode, ki jo je pil oče in ozdravil in zapustil sinu vse svoje imetje.«

»Ni tako, ni tako!«

»Kakor je v resnici bilo, tako povedo pravljice! Pravlјice vendar ne lažejo...«

»Lažejo, včasih lažejo! Lažejo!«

In prej ko premisli osupla deca, kako bi bilo to mogoče, da bi pravljice lagale, in prej ko se začudi čudnemu in tujemu in strašnemu dedovemu glasu in zmedenemu pogledu, se stari oče opoteče iz hiše.

Omahuje Trdan k županu. Temni se mu pred očmi. Tesno, tako tesno mu je pri srcu, kljuje v glavi misel: Preveč je vse to. Lezi, Trdan, v posteljo in zatisni oči za zmerom. Še nocoj jih zatisni! Če dočakaš jutrišnji dan...? Še nocoj, še nocoj!

»Saj, saj!« odgovori Trdan glasno svoji misli. In se opoteče v sobo in omahne na posteljo.

Ali vnučki so ga zapazili. In prihrume za njim vsi trije, ki že hodijo: Tonček, Jožek, Jankec.

Stari oče jih niti ne potolaži, ko mu očitajo prazne žepe.

»Bolan je stari atek, bolan, zelo bolan!« pove po pravici. In mu je hudo, da bi mu počilo srce pri pogledu na nedolžne, ljubljene vnučke, ki bodo reveži brez svoje krivde.

»Žive vode! Žive vode!« vzkipi v Tončku. »Živa voda Vas ozdravi, stari atek! Po živo vodo! Iskat je pojdimo!« In Tonček zgrabi Jožka in Jankca za rokici in ju vleče k vratom.

»O ti Tonček, Tonček! Kaj ti pride na misel!« Trdan ječi. Kaj pride otroku na misel! In dregne nehote v odprto, skelečo rano.

»Žive vode Vam prinesemo! Ne boste umrli!« trdi Tonček s še večjo vnemo, ko čuje dedovo jezanje.

Ali zunaj je trda noč. In strah jih je že v temni veži. Pa naj bi šli v tej trdi temi iz hiše in po svetu za živo vodo?

»Jutri je pojdemo iskat! Tema je danes! V temi je ne bi našli!« odloči Jožek in se ne da iz sobe.

»Malčki, moji malčki! Ne pomore staremu ateku nobena živa voda več!«

»Da ne pomore? Zakaj pa je tistemu očetu v pravljici pomogla?«

»Tisti je pil pravo živo vodo!«

»Tudi mi najdemo pravo živo vodo in Vam je prinesemo! Največji sem, jaz...« Hipoma zastane Tončku beseda. In vtakne prstek v usta, jezno pogleda Jankca in mu gre na jok.

»Kaj ti je?«

»Najstarejši sem! Ni jaz ni Jožek je ne najdeva! Jankec je najmlajši, Jankec jo najde.«

Tudi Jožek vtakne ob teh Tončkovih besedah prstek v usta in mu gre na jok.

»Jaz, jaz...« začeblja Jankec. Razpočil bi se v zadovoljstvu. Samo on najde živo vodo, prinese jo staremu ateku in ga ozdravi. In leze k dedeku na posteljo, da ga poboža po gubavem licu in ga potolaži. Jutri, ko ne bo teme, mu že pomore, le ničesar naj se ne boji!

»Ne najde je Jankec!« pove stari oče.

Jankec pade s postelje in zajoče na tleh.

Tonček in Jožek potegneta prstka iz ust, z obrazkov beži jok, solze se same suše.

»Nisva hudobna, kajne, stari atek, da nisva!«

»Nista, nista! Pridna sta, dobra sta. O, kako pridna in dobra! Nikdar, nikdar ne bi vidva prinesla očetu strupa! Nista prinesla Tone in Jože očetu iz sveta strupa. Janko...« Trdan naglo preneha in se zave. Vedno hujši Jankčev jok ga vzdrami. »Ne joči, Jankec! Ne daj Bog, da bi ti prinesel svojemu očetu strupa!« Pa zopet ni zadovoljen Trdan s svojimi besedami in uvidi, da ne sodijo med otroke. Jankčevega joka tudi ni potolažil. »Žive vode, žive vode ni našel Jankec...« čeblja z glavico na podu in joče.

»Ni treba staremu ateku več žive vode! Pil je je že! Pil je je, dasi ni bil bolan! Pil je je, ker je mislil, da je živa voda, pa je bila strup. Strup, strup! O, pa ga nista prinesla starejša dva! Ne, ne, Tone in Jože ne...« Trdana premağa. Zakrije si oči z rokami, telo se mu trese ko v krču. Pozabi na deco, ne vidi njih preplašenosti. Obrne se v steno. Vse telo mu drhti ko v težkem joku.

Zajočeta Tonček in Jožek z Jankcem. Priteče mati, priteče stara mati, priteče atek. Spravijo deco iz sobe in se sklonijo k Trdanu.

»Jezus, Jezus! Ne bo konca, ne bo konca! Ob pamet me spraviš! Kaj ti je zopet?«

»Nič!« Sunkoma se dvigne Trdan. Skriva svoj obraz in hoče iz sobe.

»Za božjo voljo, kam pa greš? Za kam pa si, bolan in onemogel? Saj te ne nosijo noge!«

»V mlin grem! Tam je moje mesto!«

»V mlin?! Raztrgan . . .«

»Zato pa, ker je raztrgan!«

Župan zastopi tastu pot. »Kaj bi tam! Ni oprave, okna in vrata smo že sneli . . .«

»S poti!« grozi tast. »Tu me zaduši! Ne morem dihati nikjer več! Samo v mlinu še mi ne pohaja sapa.«
Skrbno skriva pred zetom svoj obraz.

Župan se umakne in dopove tašči in ženi: »Po slovo gre pač! Jutri odgrnejo streho, začnejo nadzidavati nadstropje in prezidavati okna in prostore.«

Trdanka lomi roke in vzdihuje, ko da ne razume zeta. Metka razume moža.

Trdan drsa v mlin. Naj se še tako muči in si prizadeva, da bi se izognil svetlobe, ki prihaja iz žarke, mirne luči na razpotju, ne posreči se mu. Ko uvidi, da je ves trud zaman, se sesede in pogleda drzno in ko da se s tem edinim otrese muke, naravnost v žarko luč. Gleda jo, gleda, gleda, nepremično gleda. In se mu budi v srcu ko obtožba proti samemu

sebi: Tudi njemu je odnesla voda jez. Pa ga je popravi! Prej ko mi. Ni bil tako globok in trden ko naš, ni mislil na tako izrabljanje vode ko mi. Žene mu podnevi turbina mlinske kamne, žene mu žago, sveti mu ponoči, tudi v cerkvi bo svetila pri jutranjih mašah. Potuhnjen je Kržan in ne pogleda sosedu v oči. Mislil bi človek, da ne zna šteti do pet; kako skop je, ve zadnji berač. Ali nadmodril je Trdane! Ni imel učenega sina, da bi ga potegnili v vrtinec in mu zmešal pamet. Ni se dotikal mlina, turbino je kupil, z malim je začel — in mu gre! Sveti mu električna luč! O, Trdani, kje je vaša tovarna? Še luči nimate! Previsoko ste leteli, pregrešili ste se zoper svojo dobrotnico, vodo! Grešili ste, o, kako ste grešili nad mlinom, v katerem ste se rodili! Razdreti, prezidati ste ga hoteli, čisto drugo lice ste mu hoteli dati. Premalo vam je bil in pregrd in prekmečki. Vilo, palačo ste si hoteli zgraditi ob njem. Mlin, ta trdni, ponosni Trdanov mlin, ste hoteli onečastiti. Tovarna, stroji v Trdanovem mlinu! In tuji ljudje ob strojih! Pokazal si, mlin, svoj upor in ugovor. Poklical si vodo. Prst božji!

»Bedak, bedak!« vzklikne glasno Trdan in se udari s pestjo po čelu. »Pa sem še dvomil in okleval. Pa so me pregovorili, da se nisem tedaj vrnil v mlin. Pa ga hočejo jutri trgati. O, živemu hočejo puliti lase iz glave — strehe, vrtati hočejo luknje v žive njegove prsi, živo srce mu hočejo razrezati...«

Sinko Janko, sinko Janko, kam si dovedel očeta? Glej, luč sveti Kržanu — pa ni bilo rimskih kamnov v njihovem jezu! Sope mu turbina, v njegov mlin nosijo zrnje tisti, ki so ga dosedaj nosili mlet k Trdanu; na njegovo žago vozijo ljudje hlode, ko ne hrešči Trdanova — pa so vozili včasih le tisti, ki jim niso mogli Trdani zaradi silnega dela ustreči. Janko, do tega si dovedel očeta, da mora priznati Kržanu, da je zadel pravo. Kržan, Kržan, zavidljiv tekmeec Trdanov, zadirčni sosed, je zadel pravo! Ti, Trdan, razumni, spoštovani Trdan, pa . . . Ali veš, kako si stal ono noč pred Kržanom? In si molčal . . .

Ne, ne! Vstane, vstane i Trdanov mlin! Ni še vse prepozno! Še je čas! Polagoma! Stopnjema! Najprvo vsaj toliko ko Kržan! Potem . . . potem . . . no, potem bomo govorili drugo besedo.

Drsa Trdan v mlin. Boža rimske kamne, ki jih ni odnesla voda. Kaj so vse govorili učeni profesorji, ko so jih hodili ogledovat in občudovat in bi plačali težke denarje zanje. Ni jih prodal Trdan. Širili so sloves in imenitnost mlina po deželi. Bili so porok za lepo in svetlo bodočnost. Znati je moral vsakdo, da je Trdanov mlin posebnost. Da je bil svoje dni znamenitost, da ga čaka svetla bodočnost. Kako si si zamislil to svetlo bodočnost, Trdan? Ali je to tista bodočnost, katero so prerokovali rimski kamni?

Oddrsa Trdan k mlinskim kamnom, ki so jih tako neusmiljeno in brezsrčno vrgli iz mlina. Ko da niso prigarali bogatih dot hčeram!? Ko da niso studirali

sinov?! Boža mlinske kamne Trdan, boža stope in se prijazno razgovarja z njimi, tiplje po temni veži, stopa po sobah in govori z golimi stenami.

Kaj čudno, da se je zaklel mlin zoper Trdana, če ga je hotel tako nehvaležno in brezsrčno izdati. Kržan ni izdal svojega, pa mu sveti žarka luč!

Vzkipi v Trdanu, ko pridejo žena in Tone in župan ponj. Ozmerja jih in jim razloži, čemu se je razsrdil mlin in poklical svojo prijateljico vodo, da ga brani pred črno nehvaležnostjo.

In če noče nihče razumeti jasnega svarila, Trdan ga razume! In še to jih vpraša, ali jih ni sram, da puščajo mlin v dolgih in pustih nočeh samevati? In ali se ne boje, da bi se kdo ne splazil ponoči vanj in odnesel, kar mu pride pod roko?

Po dolgem prigovarjanju in prepiranju se vda in gre molče in voljno z njimi. Doma pa sname s klina nabito puško in hoče nazaj v mlin. Pravi, da ga kliče; pravi, da čuje, ko ga kliče in joče za njim, edinim, ki ga razume. Pravi, da ga mora varovati. In zagrozi tistemu, ki bi se priplazil in se ga doteknil.

Ledení kri po žilah ženi ob njegovi trmi in mračni odločnosti, ledeni kri županu in Tonetu. Jok, rotenje in prigovarjanja, pripravljenost Tonetova, da gre spat v mlin, vse ne pomaža.

Kdo in kako bi odvrnil Trdana od sklepa in ga zadržal? Puško, nabito puško, ima v roki! Gleda srepo in divje, ko da ne pozna ne žene ne sina ne zeta. Ženin jok ga le izpodbuja k odločnosti.

Prisloni Trdan puško k zidu za vežnimi vrati. Obhodi mlinske kamne in stope, boža jih, govori z njimi prijazne besede. Govori z golimi stenami po sobah. Veter potegne, da zazebe Trdana. Sneli so okna, sneli so vrata.

»O-o-o!« se hipoma domisli mlinar-Trdan. »Kako te sramotijo, kako te ponižujejo, kako te onečaščajo, grdi nehvaležneži! Čakaj! Če te nihče več nima rad in te nihče ne razume, Trdan te ima rad in te razume. In te bo branil!«

O, kako mučno in utrudljivo je iskati po kupu zloženih oken in polken in najti pravo okno in pravo polkno, tisto, ki je viselo na tem oknu v veliki sobi!

In išče, išče Trdan, neutrudljivo išče, natika polkna, izbira jih, nosi jih nazaj na kup, primerja jih, poskuša, ali se dobro vrte in ali so bila prej na teh tečajih.

»Hvala Bogu, da je noč dolga,« misli, »sicer bi ne našel in nateknil pred jutrom vseh polken in oken!«

In izbira, natika, vrti polkna in okna in jih nosi nazaj na kup, če se gladko ne vrte na tečajih. Izbira, izbira, teka s polkni po mlinu od okna do okna in jih natika, vrti, snema, natika, vrti, vrti, vrti, snema, snema, snema in nosi nazaj na kup in izbira druga . . .

Trinajsto poglavje.

Vstajajo svetli prameni na vzhodu. Že v poltemi prihiti Janko v mlin in krene na jez. Podolgovata, trdna hrastova zatvornica čaka, da jo danes vlože med betonski steni. Tudi dinamo pripeljejo danes. Še dobrih štirinajst dni trdega dela in težkih skrbi — pa vidi oče uspeh! Še prej, še ta teden namestijo dinamo in ga zvežejo s turbino in napeljejo električne žice po mlinu in razvrstijo žarnice in postavijo pred mlin veliko obločnico.

Vsaj električna luč naj zasveti še ta teden! Tolažbe naj vlije v očetovo srce, obup mu naj prepodi iz oči. Kaj je moral revež včeraj pretrpeti, ko so zapokali topiči pri Kržanu in so zasvetile električne luči? Bog ve, kako je prespal noč?

Mora, mora, že radi očeta mora še ta teden zagoreti električna luč po mlinu in pred njim.

V mlinu nekaj zaropoče. Janko naglo dvigne glavo. Vidi očeta, ko natika polkno na okno nad betonskim žlebom, ki vodi od jeza proti turbini. »Dobro jutro, oče! Tako zgodaj že pokonci?«

Trdan ničesar ne odgovori, sname polkno s tečajev in se umakne z njim od okna.

»Boli ga Kržanov uspeh! Razgibal ga je in prebudil iz otopelosti in brezbriznosti za dela v mlinu in okoli njega!« misli Janko. O, da pokaže zopet vsaj malo zanimanja! Mora ga vzbuditi iz otopelosti dogotovljeni jez, dogotovljeni žleb od jeza in do turbine! Še danes vložijo zatvornico! In za jez ne bo izdal ne beliča več! Tudi dinamo namestijo še danes...

Oče prinese drugo polkno in ga skuša obesiti na tečaja.

»Tudi pri nas bodo pokali topiči, oče! Še ta teden!«

Ničesar ne reče Trdan. Polkna ne more natekniti na tečaja in se umakne z njim v mlin.

»Kaj le ima s tem polknom?« razmišlja Janko. »Karkoli! Da se je le vzdramil iz otopelosti! Da se je lotil zopet kakega dela! Ko zasveti elektrika, ko napeljemo transmisije po mlinu in do žag, ko široko zasope turbina, tedaj se mu vrne veselje do dela. Razgiblje se! In zopet bo povsod, bo mislil na vse, bo nadzoroval vse in izplačeval delavce.«

Trdan natika polkno na tečaja.

»Danes pripeljejo dinamo, oče! Še danes ga namestimo na določeni prostor. Boste videli, še ta teden boste videli, kake čudovite sile spijo v takem dinamu.«

Trdan se ne zmeni za sinove besede.

Janko se ob misli na dinamo in elektriko otrese morečih skrbi. Poltiho si zažvižga, potreplja hrastovo zatvornico in korači h kupu opeke, določene za prizidavo nadstropja na mlinu. In računa, koliko dni bodo delali zidarji. Zapeče ga, ko mu splava pogled

na temelje nove hiše, ki morajo čakati, da zasluži turbina, kar je odnesla voda.

Zehaje in pretegovaje se prihajajo delavci iz vasi, leno stopajo do vode, da si izmijejo zaspanost iz oči in obrazov.

»Kaj nismo že včeraj sneli oken in polken in vrat? Glej, kdo jih je ponoči nateknil?« se začudi nekdo.

»Saj res!«

»Stari jih natika, glej!«

»Da se mu ne prehladi mlin!«

Tone je neprespan in slabe volje. Ko da ne posluša, kar mu razlaža Janko, gleda v okna.

»Streha mora še danes na tla! Pazi, da ves les lepo zložite. Ostrešje je še trdno, ne bomo novega tesali. Razumeš?«

»Oče me skrbi! V mlinu je bil vso noč.«

Janko debelo pogleda brata.

»Puško je vzal s seboj! Rekel je, da mora varovati mlin. Nismo te hoteli buditi in ti praviti.«

»Kaj ima?«

»Mislim, da ga peče Kržanova elektrika.«

»Tone, še ta teden zasveti tudi pri nas!«

»Še ta teden?«

»Če ti rečem!«

Tone neverjetno gleda brata.

»Boš videl! Mislim, da odleže očetu, ko jo zagledajo. Tudi pri nas bodo pokali topiči. Že radi očeta ne smemo na to pozabiti.«

Tone ne pomišlja, podjetno si pljune v dlani in jih pomenca, nato si zaviha rokave in prisloni lestvo na streho.

»Le veselo in krepko, Tone! Svetel dan in svetla noč je blizu.«

Delavci prinesejo lestve, jih prislonijo na streho in lezejo po njih.

»Stojte!« Trdan stopi naglo iz mlina. V rokah ima puško, zmedeno gleda, ves pepelnat je v obraz. »Kaj hočete na strehi?«

»Raztrgamo jo!«

»Nikdar! Dokler migam z mezincem, se je nihče ne dotakne! Doli z lestev, doli s strehe! Proč! Proč z lestvami!« Trdan gleda grozeče tiste, ki so že na strehi in po lestvah, zastopi pot zidarjem, ki hočejo v mlin.

I zidarji i delavci so osupli in se spogledajo in ne vedo, kaj bi.

»Raztrgali bi streho? Moje sive lase bi mi pulili pri živem telesu iz glave? Mlin bi trgali in ga prezidavali? Oči mi vrtali iz glave? Srce mi pulili iz živih prsi? Roke bi mi trgali iz telesa? Proč vi, ki hočete v mlin! Doli z lestev! Če ne...« In Trdan pripravlja puško k strelu.

Naglo poskačejo delavci z lestev, plaho se umikajo zidarji od vrat.

»Oče, kaj pa mislite? Kaj delate?« Janko se skuša približati očetu.

»Proč, izpred oči! Prinesel si očetu strupa iz sveta. Zastrupil si me! Kako si upaš očetu, ki si ga zastrupil, pred oči?«

»Vas zastrupil? Jaz?«

»Z živo vodo! Pa ni bila živa voda! Strup je bil! Strup, strup!«

Ledene kaplje zapolze po Jankovem čelu. Ko po pomoči se ozre na Toneta.

»Oče, oče! Kaj, kaj Vam je?«

»Zastrupljen sem! Zastrupljen! Strup na srečo ni bil tako hud, da bi me hipno ugonobil. Toliko pameti in zavesti in življenja mi je pustil, da te rešim najhujšega. Ne pojdeš v drug mlin služiti za hlapca. Očetov mlin ti ohranim!«

Brata se v strašni slutnji spogledata. Tudi na Tonetovem čelu zapolze ledene kaplje. Delavci in zidarji stoje ko pribiti k tlom in čakajo, kako pomirita sina očeta.

»Vso noč niste spali, oče, izmučeni ste. Spat Vas popeljem . . .«

»Ha, spat? Da bi medtem planili ko pošasti na mlin in ga trgali? Ne boste!« Trdan korači ko vojaška straža ob zidu. »Dobro ti hočem, Tone, mlina se ne dotakne nihče! Mlin ti ohranim! Ni za naju vse tisto, kar roji po zmešani Jankovi glavi! Žrnanje mlinskih kamnov, udarci stop, pesem žage — to so cekini, Tcne! S temi cekini boš šolal svoje sinove, boš izplačal bogate dote svojim hčeram. Samo eno še te prosim, Tone, prej ko umrem! Pazi, pazi, ko se ti

vrnejo sinovi iz sveta, da ti kateri ne prinese strupa namesto žive vode.«

V obupni nemoči se gledata brata in ne vesta, kako naj pomirita očeta.

»Še ta teden zasveti električna luč...«

»Umirajočemu ne dajo v roke električne luči, voščenko, blagoslovljeno voščenko mu stisnejo v pest. Ali ne veš tega, Tone?«

»Oče, domov Vas spremim! Prespite se! Spanje Vam odpodi iz glave mračne misli.«

Trdan odskoči od sina in pripravlja puško na strel. »Da nisi tudi ti zastrupljen? Branil si s početka, ko da si vedel, kaj nas čaka...«

»Moramo dokončati, kar smo nakanili!«

»Čemu si tudi njega zastrupil? Ali ti ni dovolj, da si očeta?«

Janko se opoteče pod divjim očetovim pogledom, sesede se na kup peska in si zakrije oči.

»Ne boš!« vzkipi v Trdanu, ko hoče Tone poseči po puški. »Tvoje branim, zate mi je! Obračal bi se v grobu, če bi vedel, da služiš za hlapca in ne gospodariš v Trdanovem mlinu! Zastrupljen si! Ali ne uvidiš, da si? Vse to ni za naju! Ni, ni za nas! Mlin, stope, žaga — to je za Trdane!«

»Dogovorili smo se! Niste ugovarjali! Nazaj ne moremo! Samo dragoceni čas tratimo! Glejte, delavci čakajo!«

»S puško ti pomorem k pameti in izstrelim trup iz tebe, če boš silil vame.«

Tonetu omahujejo roke, poveša glavo. Nikamor ne more s svojo strašno mislijo.

Pritečejo zetje, prijočejo hčere, pristoče Trdanka.

»Ne zamerite mi zetje, ne zamerite hčere, ne zameri žena, odpusti mi Tone, da sem vas pehnil v nesrečo. Popraviti hočem svojo krivdo. Še ni prepozno! Mlin rešim!«

Bolj ko prigovarjajo zetje, bolj ko ga prosi žena, bolj ko jočejo hčere, večja odločnost je v Trdanovih kretnjah. Na župana pomeri s puško, ko se v obupu nasloni na lestvo. Misli, da hoče na streho.

Zgrinjajo se ljudje in od daleč gledajo mučen prizor. Groza polje po žilah pri misli, kako iztrgajo Trdanu puško iz rok. Groza pri misli, če jo izproži. Ne šali se stari, na lastno ženo pomeri, ko hoče v mlin.

Vsa vas je na nogah in se zgrinja k Trdanovemu mlinu. V zakristijo je segla strašna novica. Slekkel je župnik mašno obleko, povedal cerkovniku, naj pove ženicam v cerkvi, da bo pozneje maševal. In je odhitel v mlin.

»Pomagajte nam!« dviga Trdanka k njemu roke.

»Trdan, Trdan! Kaj Vam je?«

»O, Vi, gospod župnik!« Trdan seže naglo po klobuku, ga vrže na tla, poklekne — puške ne odloži — in reče: »Prav je, da ste prišli! Izpovem se! Veliko sem grešil! Napuh, silen napuh je moril moje misli. Poslal sem jih po svetu iskat žive vode... Nisem bil bolan, pa sem hotel piti živo vodo! Píl

sem. Ni bila živa voda! Strup je bil! Janko mi ga je prinesel.«

»Tu ni mesta za izpoved. Stopiva, Trdan, v cerkev ali v župnišče. Tam se izpoveste.«

»Ne grem, nič niste boljši ko vsi drugi! Izvabili bi me radi proč, da bi planili po mlinu in ga trgali ko zveri mrhovino. Ne grem! Ne pusti Trdan trgati svojega mlina!«

»Vsaj puško odložite, Trdan, če se hočete izpovedati. Ne spodobi se govoriti pri spovedi z orožjem v roki!«

»Ne odložim je! S čim bi branil mlin? Ne bližajte se mi, gospod župnik! Puško bi mi radi iztrgali iz rok! Ne dam je nikomur! Niti Vam ne! S čim bi branil svoj mlin pred opustošenjem? S čim obranim Trdane pred propastjo, ki jo je skuhal Janko med svetom? O, da bi vsaj Vas poslušal, ki ste mi hoteli dobro... Napuh... Strup... Saj vidite...«

»Vznemirjeni ste! Pomirite se! Vse se uredi, da bo dobro in prav.«

»Danes priznam: nadmodril me je Kržan! Kržan! Kržan... Edino dobro in prav za nas je mlin in žaga. Kaj nam elektrika, kaj tovarna! Ali se spominjate, gospod župnik, kako je bilo včasih pri naših gostijah?«

»Lepo je bilo! Še bo lepo, verjemite!«

»Nikdar! Zastrupljen sem. H gosposki mizi sem hotel sestti, za kamor nisem. Veste: dišeče cigare, opasane z rdečimi obročki... Pa tista sladkobna de-

klina . . . O, kako srečno smo živelí, kako lepo pesem so nam peli mlinski kamni in stope in žaga. Kako pesem nam je pela naša voda! Ali čujete, da ne poje več pesmi? Da ječi v sovraštvu in kliče po osveti? Ali nam ni pokazala, da noče teh novotarij, za katere nismo?«

»Bog že ve, zakaj nas včasih tepe.«

»Ve, ve, seveda ve! Udaril me je, da sem se otresel slepote in spregledal. Ni za nas vse to, kar roji po Jankovi glavi. Ni, ni za nas! Odgovarjali ste mi! Prav ste imeli! Če pa sem bil zaslepljen, zastrupljen že tedaj! Da je našel Janko v svetu živo vodo in mi jo prinesel, sem mislil. O, pa jo je našel pridni, ko konj delavni Tone, moj Tone. In Jože, moj zlati Jože jo je našel. Mašo bereš sedaj kje na samotni podružnici, z Bogom govoriš; prosi, prosi, Jože, Boga za svojega zastrupljenega očeta . . . U-u-u . . .« zagrga v Trdanu, plane pokonci in sune z glavo zeta trgovca v nos, da se mu pocedi kri iz njega. Tone in zetje so se previdno splazili za njegov hrbet in zgrabili po puški in njegovih rokah. »To zaslužim, če Vam hočem dobro . . .« hrope Trdan in se ruje z zeti in sinom. Pene mu silijo na usta. Hlasta po puški, gristi hoče, da se otrese rok, ki ga drže ko železne klešče. »V propast silite . . . Mlin, edino, kar nam je ostalo, bi trgali . . .« Besen je stari, Tonetu in zetom odpovedujejo roke. Le kje je v starih kosteh še toliko moči? Priskočijo delavci in jim pomorejo krotiti njegovo besnost.

»Vrvi, vrvi! Zvežemo ga!«

»Zvežete me? ... Mene, Trdana ...« V silnem naporu suje Trdan z glavo, bije z nogami, otepa z rokami. Kopica rok ga je podrla na tla in ga pritiska k tlom, mišičevje na žuljavih rokah se napenja, da kroti pobesnelega starca.

»Voz pripravite! Odpeljemo ga ... Vse zdrobi, če se oprosti ...«

»Odpeljete me ... Mlin, mlin, ali čuješ? ... Žena, hčere, nimate srca? Župan, ti me vežeš z vrvmi? ...« Zvija se Trdan, brani se v silnem naporu, do krvi je ogrizel zete in Toneta. Pretresljivo zajoeče, ko ga dvignejo na voz in privežejo k ročicam. Pokajo ročice, zetje morajo prisesti n ga tiščati, da jih ne polomi. — Potegnajo konji. Strahovito tuli Trdan: »Mlin, mlin! Raztrgajo te ... Zveri, stekli psi ... Ne zagledam te več, nikdar več! ... In tistega, kar je bilo ...«

Zetje imajo polne roke dela, da ga zadržijo na vozu in ne potare ročic in ne raztrga vrvi.

Strahotno in pretresljivo se razlega v solnčno jutro besno Trdanovo tuljenje. Ženske jočejo in hite plahe domov; nemo se spogledujejo moški in ne pridejo do sape in besede. Potroji se besnenje in tuljenje, ko ropoče voz mimo Kržanovega mlina, kjer še v belo jutro svetijo električne luči... Pred mlinom stoji Kržan, ves bled in prepadel. Ne more z mesta. Kržanka vije roke in stoka: »Jezus! ... Kdo bi si mislil ... Pa si bil tako zoper njega ...« Da bi potegnila moža izpred oči Trdanu, se ne domisli. —

»Vidiš, Janko... O, kaj si naredil z očetom... Čemu, o, čemu sem te rodila...? In čemu, o, čemu smo te studirali...?« Vsa se trese Trdanka. Bela ko zid je in ne more se dvigniti s hloda, na katerem sedi.

»Čemu ste me rodili...? Jaz? Jaz sem kriv?« krikne Janko, plane s peska in se opoteče proti mlinu, ko da se meša v njegovi glavi. Tone ga pridrži, da ne pade.

»Ni za nas vse to, ni! O, kako smo bili srečni prej...«

»Kaj to govorite, mati? Ali naj sedaj vsi pono-rimo? In omagamo na pol pota? Glejte ga! Kam mo-remo brez njega s turbino in dinamom?« Tone trdno stisne brata za rame in ga strese, da mu zacinca glava in zašklepečejo zobje.

Janko si zažreže zobe v spodnjo ustnico, stisne pesti in se siloma toliko zbere, da se obdrži na nogah. In pogleda po sestrah, pogleda brata, pogleda žup-nika, pogleda po delavcih. Matere se ne upa pogledati.

Iz vseh oči mu bije v obraz očitek: kriv si, edini si kriv...

»Ko ozdravijo in se vrnejo in vidijo, bodo mislili drugače! Boste vsi mislili drugače!« skuša pomisliti in povedati, pa ni besede iz grla. Samo pohrkavanje ko v pritajenem krču si krči pot iz prsi. Zgrabi se za senci. Omahuje.

Tone ga podpre in strese. »Moj Bog, moj Bog!« mrmra mračno.

»Kaj, kaj stojite in zijate?« Sunkoma se Janko zravna in zave. »Na delo! Na delo! Naprej do cilja!«

In ko se obotavljajo delavci in zidarji, zahrope v srdu: »Na delo! Mislite, da bomo pred dovršitvijo omagali? Ko dokončamo, boste videli, kaj vam je prinesel Janko... In ga ne boste obsojali in preklinjali... In Vi, mati, o mati, vedeli boste, čemu ste me rodili... In čemu ste me studirali...«

Tedaj se prikaže Jože ob roki Katice, ki mu pripoveduje in pripoveduje — vsa v solzah. »Jože, moj Jože! Sam Bog te je poslal! Izpregovori!«

»Mati!« ji stiska sin kaplan roko.

Tako vsa potrta in skrušena je Trdanka in tako ji vrejo solze na oči, da Jožeta presune.

»Da si ti našel med svetom živo vodo, je rekel oče.«

»Ni v življenju ko v pravljici.«

»Bridkeje je! O...«

»Da ne prenesete nobene preskušnje! Bog že ve, čemu je poslal to na nas. Bal bi se, da nam kedaj pozneje spodleti, če nas ne bi Bog preskusil s povodnjijo in sedaj z očetovo boleznijo. Držalo bo, kar napravi Janko, ker je s trpljenjem in preskušnjami zgrajeno.«

»O, trpljenje...«

»Zato trpljenje, da bo veselje večje. Najhuje smo že prestali. Zagore jutri ali pojutrišnjem električne luči, pod streho je nova žaga, za nadstropje se dviga mlin, podirajo že v graščinskih gozdovih drevesa,

najeti so že vozniki, ki navozjjo za gore hlodov na našo žago . . .«

»Kaj vse to! Pa da so zlati tisti hlodi, pa da je grad naš mlin! Njega, njega ni . . . Ozdravi? To povej! Vse drugo . . .«

»Dvomite? O, mati, koliko večje bi bilo Vaše zasluženje, ko bi bolj zaupali v božjo pomoč in bili trdnejši v preskušnji . . .«

Briše si Trdanka solze. Pa nekam hlastno pogleda po delavcih in zidarjih. Ko da ji ni prav, da ju gledajo. Ko da bi rajša, da je sama s sinom. Pa če bi bila sama, kaj, mati, kaj bi . . .

Raznežijo Jožeta materini pogledi. In prilije olja na vzbujeno zaupanje: »Premislil sem in vem: Radi nas imajo oče. Vse! Tako radi, da so vzeli nase vse bridkosti. Ne gredo nikjer tako velike naprave brez težav. Priznam, težko je prelomiti s starim in navaženim, ali naš čas kliče in zahteva svoje. Da niso začeli oče, zgradil bi Tone. Če še morda Tone ne, njegov sin pa gotovo. Da ne bo bridkosti za Toneta in za njegove . . .«

»Sam Bog^o te je poslal, Jože. Da si le prišel, da si le prišel! Obupala bi, tako mi je bilo hudo!«

»Če trpijo oče za svoje, ki jih imajo radi, in prihranijo trpljenje drugim . . .«

»Saj ne bom več, ne bom več tarnala. Ne očitaj mi. Bog že ve, prav praviš. Glej, naš župnik ne znajo tako potolažiti človeka ko ti. Hčere samo vzdihujejo, zetje so mrki, Tone molči ko grob. Iz Janka ni spr-

viti besedice. Smili se mi, žalili smo ga. Zdaj se je zaryl v delo, ne spi, še jesti nima kedaj. Utrgal se bo z delom . . .«

Pride Janko iz mlina, razoglav, s privihanimi rokavi, odpeto srajco, ves razgret. Tistemu fantu, ki se razume na električno in stroje in je ob nedeljah gospod ko kak inženir ali doktor, tistemu fantu nekaj vneto dopoveduje. Brata ne opazi. Kolobar žice ima v roki.

»Mati, mislim, da oče spremene svoje mnenje o tistem sinu, ki je našel in prinesel žive vode. Ko se vrnejo in vidijo . . .«

Pa je hipoma zopet hudo Trdanki. Ko da je pozabila na besede tolažbe: »Jože, boš bral jutri mašo za očetovo zdravje?«

»Še vprašate!«

»Janko!« Vsa vnetja je Trdanka. »Jutri pojdeš k maši! Vsi pojdemo!«

Janko hoče samo mimogrede pogledati na mater. Med pogledom razlaža tistemu fantu. Pa hipoma umolkne.

»Bratec! Bog! Vidim, dela in skrbi imaš čez glavo. Nočem te motiti. Le roko mi podaj!«

Sežeta si v desnici. Molči Janko. Zre mu Jože skoro sočutno v obraz. Vidi na njegovem čelu in okoli ust črte in črtice, ki jih po povodnji, ko ga je videl zadnjič, ni bilo.

»Prišel sem, da ti pomorem. Dela mi daj! Hitro, takoj!«

»No, no, ti delal?« Mati ga vleče za rokav.

»Če za drugo delo ne bom, bom nosil opeko zidarjem.«

»Z rokami, ki povzdigujejo Boga!«

»Pomagat sem prišel! Kako, naj odloči Janko! Sam vsega ne zmore, sami pravite in vidite!«

»Jože! Tone priteče od zidarjev in si briše desnico ob hlačnico.

»Doma ostanem, dokler ne postorimo najnujnejših del. Pravzaprav dotlej, dokler ne pripeljeva očeta domov. Tone, midva se popeljeva ponj. Janko razsvetli mlin, da bo ko slavolok, ki pozdravlja očeta. Tedaj, tedaj bo pa res vse ko v pravljici. Le da bo vse res! Mati, Vi napečete za gostijo. Oj, taka gostija, kakršne še ni bilo pri nas!«

»Bog te usliši, Bog te usliši! Napečem, kakor še nikdar.«

Trdanki silijo solze v oči. Pa sama ne ve, čemu. Solze žalosti in obupa niso, to čuti.

